

YENİ DÜNYA

sosyalizm sorunları

**marksist olmayan sosyalizm
ve kaynakları**

mustafa suphi

george dimitrof'un mektubu

estetik ve ideoloji

1

OCAK 1975

TÜSTAV

YENİ DÜNYA
sosyalizm sorunları

YENİ DÜNYA

sosyalizm sorunları

OCAK, 1975 — SAYI: 1

Marksist olmayan sosyalizm ve kaynakları . . .	5
Asya ve Afrika sosyalizmi	16
Gerici burjuva sosyalizmi	26
Humanist sosyalizm yada insan yüzlü sosyalizm . .	39
İsveç'te sosyal barış masalı	53
Avusturyalı işçilere mektup	58
Mustafa Suphi	65
İşçi hareketinin yeni sorunları	81
Tekelci devlet kapitalizminde sömürücü biçimler	94
1974 ve sol gelişmeler . .	111
Estetik ve ideoloji . . .	126
Edebiyatın ideolojik eylemdeki yeri	151

Yeni Dünya - Sosyalizm Sorunları ★ Aylık dergi ★ Sahibi ve genel yönetmeni: Yusuf Ziya Bahadınlı ★ Yazışmaları müdürü: Veli Kaya ★ Yönetim yeri: Ankara Caddesi, 99, Babiâli Han, kat: 3, İstanbul ★ Yazışma ve havale adresi: Yusuf Ziya Bahadınlı, P.K. 1222, İstanbul ★ Dizgi ve baskı: Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. ★ Cilt: Numune Mücellithanesi ★ Kapak düzeni ve baskısı: Reyo Kolektif Şirketi ★ Abone şartları: Yıllık 100, altı aylık 50 lira ★ Başka ülkeler için: yıllık 200, altı aylık 100 lira.

YENİ DÜNYA NİÇİN ÇIKIYOR

Dünya, eski dünya değil artık. Yeni bir dünya, er geç kurulacaktır. Dört bir yanda hareket var: işçiler, halklar, sosyalistler boş durmuyorlar... Kimi yerde bağımsızlık, kimi yerde demokrasi, kimi yerde sosyalizm için mücadele veriliyor. Ne var ki, bütün bunlardan haberimiz olmuyor. «Babiâli Basını», canı istediğini canı istediği biçimde veriyor! Bu yüzden, dünya halklarının, dünya işçilerinin, sosyalistlerin neyi, nasıl yaptıklarını çok kez Türk işçisi, Türk halkı izleyemiyor. Türkiye ege-men sınıfta bunu böyle istiyor çünkü... Yeni Dünya, kurduğu ekiple dünya basınına izleyecek; bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm adına yapılan her türlü hareketi sergilemeye çalışacaktır. Bir yandan karşı düşünce ve davranışlar yansıtılırken, bir yandan da sosyalizmin kendi iç sorunları tartışılacaktır. Türkiye'de de bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm için mücadele verilmektedir. Türkiye üstüne yazılan yazılar da Yeni Dünya'da yer alacaktır elbette. Yukarıda sözünü ettiğimiz çerçeveye içinde yazı yazacak, çeviri yapacak arkadaşlarımızın ilgilerini bekliyoruz.

Sınıf mücadelesinin yaygınlık kazandığı; dünya halklarının bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm uğruna başarılı savaşlar verdiği son yıllarda «sosyalizm» adına «bilimsel olmayan» türlü görüşler ileri sürülmekte. Bu görüş sahiplerinden kimileri anti-marksist; kimileri belli bir sınıfın çıkarımı ilk bakışta sosyalizmi andıran yöntemlerle korumak, sürdürmek isteyen; kimileri de sosyalizmin amacına öyle ulaşılacağını sanan kimseler ve kuruluşlardır. Bu bölümdeki yazılarda, bunların kimlikleri, sınıfsal özellikleri, gerçek amaçları, söylediklerinin yada yapmak istediklerinin ne tür şeyler olduğu sergilenmektedir.

Günümüzdeki marksist olmayan sosyalizm görüşleri hangi sosyal tabana dayanmakta ve hangi kaynaklardan beslenmektedir?

Bu sorulara, yalnız, marksist değerlendirmelere dayanarak cevap verilebilir.

Dünya sosyalist sisteminin, tarihsel gelişme sürecinde sonuç belirleyici bir etken haline gelmiş olması, çağımızın bel-

libaşlı niteliğidir. Dünya sosyalist sisteminin maddî ve düşünsel gücü, zamanımızdaki bütün ideolojik çatışmalarda belir-mektedir.

Bilimsel sosyalizm, Engels'in tanımlaması gereğince, «proletarya hareketinin teorik anlatımı»dır. Çağımızdaki sınıflı toplumlarda öncü devrimci güç haline gelen işçi sınıfı, sosyalist toplum kurmaya yetenekli biricik güçtür.

Proletaryanın bilimsel ideolojisi, zamanımız koşullarında, gittikçe daha geniş emekçi yığınları tarafından benimsenmektedir. Onların kapitalizme karşı kendiliğinden oluşan protestoları ve (yine kapitalizme karşı) devrimci-eleştirisel tutumları, çoğu zaman (yada hiç olmazsa başlangıçta) açık seçik görmedikleri sosyalizme doğru atılım biçimini almaktadır. Bilimsel sosyalizm etkisinin büyümesi ve dünya devrim sürecinin gelişmesi, bu gibi atılımların gittikçe daha bilinçli hale gelmesini ve yeni yeni halk tabakalarını kapsamı içine almasını sağlamaktadır. Marksizmin görülmemiş çapta yayılması olanakları böylece genişlemektedir. Çünkü proletarya tarafından savunulan sosyalizm fikirleri, aynı zamanda bütün emekçilerin özlemlerini dile getirmektedir. Fakat, yığınların kendiliğinden sosyalizme yönelişlerine, proleter olmayan tabakaların sınıfsal kökenlerinden gelen birtakım kuruntular, önyargılar, yanlış tasarımlar karışmakta, marksist olmayan sosyalizm teorilerinin belirmesine zemin hazırlamaktadır.

Günümüzde sosyalizmle ilgili çeşit çeşit görüşlerin ortaya çıkmasında bilimsel-tekniksel devrimin de belirli ölçüde rolü vardır. Kapitalizmdeki uzlaşmaz çelişkileri daha fazla gerginleştiren bu devrim, çeşitli tabakalar tarafından aynı anlamda benimsenmekte ve bunların ideologları tarafından türlü türlü yorumlanmaktadır. Bilimsel-tekniksel devrim, toplumun sosyal yapısında önemli değişmelere yol açmaktadır. Ekonominin yönetimi, gelişme perspektiflerinin öngörülmesi ve programlaştırılması bilimsel ve tekniksel ulaşımların uygulanması, bazı çevrelerde, çağdaş tekniğin en büyük bir güç olduğu ve kapitalist sistemdeki sakatlıkların onun yardımıyla

kolayca giderilebileceği kuruntusunu yaratmıştır. Gerçek sosyalizmin artık «ihtiyarladığını» ilân eden, sosyalist düşünüm konusunda son sözün kendilerine ait olduğunu iddia eden türlü türlü teknokratik görüşler, işte bu zemin üzerinde belirmiştir. Sosyal devrimle bilimsel-tekniksel devrimi birbirine karıştırmış gibi gösteren bu eğilimler, yandaşlarının niyetleri ne olursa olsun, tutucu yada ütöpik bir nitelik elde etmekte, çok zaman da her ikisinin ve benzerlerinin karışımı bir karakter kazanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin sosyal-ekonomik koşulları, denebilir ki, önümüzde marksist olmayan sosyalist teorilerin yayılmasını sağlayan elverişli kaynaklardır. Lenin, daha yüz-yılımızın başlangıcında şöyle demiştir: «Gelişmemiş ekonomi, sosyalizmin gerici biçimlerinden birinin canlanıp hortlamasına yol açar...»¹ Hâlen birçok ülkede bunun örneklerini görüyoruz. Bunlarda, bağımsızlık savaşının güçlenmesi, Afrika Sosyalizmi, islâmiyet sosyalizmi adı verilen çeşitli eğilimlerin belirmesine yol açmıştır.

Burjuvazinin toplumsal gelişmesinin gereksinmelerine uymak, çağımıza ayak uydurmak için harcadığı çabalar da, marksist olmayan sosyalizmi doğuran geleneksel kaynaklardan biridir. Çağdaş reformist sosyalizmin çeşitli varyantları bu çabaların ürünleridir. Reformist sosyalizm, daha önceki Bernştayncı ve Kautskici tipten sosyalizm gibi, «... burjuvazinin proletarya üzerindeki etkisini işçi hareketi içinde gerçekleştirmektedir».² Marksizmin işçi hareketinin teorik temeli olduğu gerçeğini reddetmek, teorik ve politik bir çok önemli sorunlarda tekeli burjuvazinin tutumuna yaklaşmak, onun karakteristik nitelikleri arasındadır. Sağcı sosyalist ideologların gerçek olarak mevcut sosyalizme ilişkin eleştirileri, çok zaman açık seçik anti-sosyalist bir nitelik olmaktadır. Sosyal-demokrat partilerindeki sağcı liderlerin ideoloji ve politikala-

(1) Lenin, Toplu Eserleri, c. 11, s. 284.

(2) Lenin, Toplu Eserleri, c. 41, s. 296.

rı, sosyalistlerle sosyal-demokratlar arasındaki işbirliğini zorlaştıran başlıca engellerdir.

Reformizm, genellikle, dünya sosyalist sistemine karşı yürüttüğü mücadelede yenilgiden yenilgiye uğrayan kapitalizmin, işçi ve ulusal kurtuluş hareketlerinin baskıları karşısında gerilemek zorunda kaldığı bir olgudur. Tekelci burjuvazi, egemenliğini zor kullanımla devam ettirme yeteneğini yitirdiği zaman, istemeye istemeye reformlara başvurmak zorunda kalmaktadır. Bu, onun son sığınağıdır, kapitalist düzeni sürdürülebilmek için sarıldığı son çaredir.

Lenin, bu konuda şunları yazmıştır: «Avrupa ve Amerika burjuvazisi, özel mülkiyetin ve rekabet özgürlüğünün tam dokunulmazlığı adına, sosyalizmin temel prensiplerine karşı açık, ilkesel ve doğrudan bir mücadele yürüteceği yerde, ideologlarının ve politika adamlarının aracılığı ile, sosyal devrimin karşısında sık sık sözde sosyal reformların savunuculuğunu yapmaktadır. Çağımızdaki «ilerici», okumuş burjuvazinin formülü şudur: sosyalizme karşı liberalizm değil, sosyal devrime karşı reformizm!»³ «Demokratik sol», «kapitalizmin trasformasyonu», «karma ekonomi», konverjansiyon» vb. nin çeşitli varyantları işte bu burjuva reformizmi sayesinde türemektedirler.

Marksist olmayan sosyalizmin kaynakları üzerinde konuşurken, devrimci hareket içindeki ideolojik sapmalar üzerinde de durmamız gerekiyor. Devrim sürecinin kaçınılmaz karmaşık gelişmesinin bir sonucu olarak, küçük burjuva görüşlerinden kurtulamayan gruplar sosyalist partilerden ayrılmakta, kendi amaçlarını dile getiren programlarını ilân ederek, işçi hareketine örtülü biçimde cephe almaktadırlar. Sağ yada «sol» eğilimli bu oportünist grupçuklar kendi sözde «sosyalist» görüşlerini formüle etmektedirler.

Revizyonist görüşlerle, sosyalizmin ilkeleri çerçevesinde ve bu ilkelere dayanarak yapılan tartışmalar arasında ayırım

(3) Lenin, c. 20, s. 305.

yapmak gerekir. Marksizm, yaratıcı bir öğretiler, gerçek bir bilimdir. Bu yüzden, yalnız, gerçeklik üstüne görüş ve değerlendirmeleri daima karşılaştırmak, yeni deneylere, dayanarak aralıksız araştırmalar yapmakla gelişebilir. Öte yandan, herhangi bir orijinal görüşün, «klâsikler böyle bir şey söylememişlerdir» denerek derhal yanlışlığına hükmedilirse, böyle bir tutum, hiç şüphesiz, sosyalizmin bilimine zarar verir. Sosyalist hareket, bütün bunları gözönünde bulundurarak, yaratıcı tartışmaları kendisinin daimî görevleri arasında görmektedir.

Ne var ki, sosyalizmin temel ilkelerini değiştirme çabalarının hiç bir yaratıcılıkla ilgisi yoktur. Bu prensiplerden en küçük bir uzaklaşma, bir gerileme, kaçınılmaz olarak politik yanlışlara ve sonunda devrimci proletaryanın dâvasına ihânete yol açar. Peki ama, sosyalizmin çerçevesi içinde yapılan yaratıcı tartışmalarla bu öğretiyi yıkma amacını güden çabalar arasındaki farkın ölçüsü nedir? Bu ölçüyü zaman verir. Örneğin, Lenin, Kautski ile taraftarlarının yanlışlarını yıllar yılı amansızca eleştirmiştir. Bunlar, Oktobr Devrimi'nden sonra, görüşlerinin yanlış olduğunu itiraf etmek olanaklarına sahiptirler. Yapmadılar; bilimsel sosyalizmle bağlarını koparmayı seçtiler; böylece de, birer sekte durumuna düştüler. Son yıllarda biçimlenen ve Garodi, Şik, Fişer gibilerin görüşlerinde dile gelen revizyonist eğilim de aynı sonuca uğradı. Bilimsel sosyalizm ilkeleriyle bağlarını kopardıkları için sosyalist hareketinin dışına itildi.

Devrimci teoriye karşı savaş yürüten burjuva ideolojisinin bu alanda başarılar kazandığı söylenemez. Bu yüzden burjuva ideolojisi, her çareye başvurarak, özellikle, sınıf savaşı yürütülmeden de, sosyalist devrim yapmadan da toplumsal ilerlemenin mümkün olduğunu yaymaya çalışmaktadır.

Marksizme yabancı olan her sosyal teorinin belirmesini yada canlandırılmasını, sadece bazı kişilerin maksatlı olarak aldatılması yada yanıltılmasıyla açıklamak yanlış olur. Bunlar, sınıf mücadelesinin belirli sınıfların çıkarlarını dile geti-

ren fikirler arasındaki çarpışmanın teori alanına yansıyan belirtiridir. Lenin: «... bütün ahlâkî, dinî, politik ve sosyal sözlerin, bildiri ve vaatlerin ardında şu yada bu sınıfın çıkarlarını aramalıyız!» diyordu.⁴

İdeoloji alanında bilimsel sosyalizm ilkelerini savunmuş olan marksizm klasikleri, yabancı teorileri daima devrim açısından yapıcı bir biçimde eleştirmişlerdir. Lenin, belirttiği gibi, küçük burjuvazi ve geri kalmış işçiler katılmadan hiç bir sosyal devrim yapılamaz. Bunların, kendi zaaflarını, gerici fantazilerini ve yanlışlarını da beraberlerinde getirdiklerini söyleyen Lenin şöyle devam etmektedir: «Fakat onlar, *objektif olarak, kapitale* hücum edeceklerdir. Ve bu çeşit renkli, sesli, alacalı ve dış görünüşüyle bölük pörçük yığınsal mücadelenin, bu objektif durumun bilinçli öncüsü olan ilerici proletarya, onu birleştirmeyi ve yöneltmeyi başaracaktır.»⁵ Lenin, bu yüzden, marksizme karşı olan teorilere karşı yürütülen amansız, tâvîzsiz mücadele ile burjuva ve küçük burjuva önyargılarından kurtulmaları, anti-empyrist savaşın bilinçli savaşçıları olmaları için emekçilere yardım eden politik eylem arasında ayırım yapıyordu.

Marksist olmayan çağdaş sosyalizm teorileri, genellikle, çeşit çeşit felsefî, ekonomik, sosyal, dinî ve ahlâkî görüşlerin eklektik bir karışımıdır. Hattâ, bunların, belirli bir sisteme sahip olduklarını iddia edenleri bile iç mantık bağıntularından yoksundurlar. Bu durum, politik özlüklerinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Bunların yönelimlerini belirleyen ölçü nedir? Şüphesiz ki, kapitalizme karşı tutumlarıyla ilgili ölçü en başta geliyor.

«Her sosyalist teori kapitalizmi eleştirir. Bunu yapmayan biçimsel olarak bile sosyalist değildir ve böyle bir adla ortaya çıkamaz» diyenler bulunabilir. İyi ama, esas olan, eleştirinin

(4) Lenin, c. 23, s. 47.

(5) Lenin, Toplu Eserleri, c. 30, s. 55.

karakteridir. Birincisi, kapitalizm, bütün sömürülenlerin köklü çıkarlarını bilimsel olarak dile getirmeye yetenekli biricik sınıf olan proletaryanın yönünden eleştirilebilir. Öte yandan, «... burjuva toplumunun devamını sağlamak için sosyal sakatlıkları iyileştirmek» isteyen burjuvazinin yönünden de kapitalizm eleştirilebilir. Bu eleştiri, küçük burjuvazinin yönünden de yapılabilir! Bu takdirde, küçük burjuvazinin iki yanlı karakterini, yani onun hem kapitalizm özlemini, hem de kapitalizmi reddini yansıtır. Kapitalizmi eleştirinin sınıfsal içeriği, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet, burjuva devleti, tekellerin mutlak egemenliği gibi kapitalist düzenin başlıca enstitülerine, bu düzenin ana çelişkisi olan emekle kapital arasındaki çelişkiye karşı tutumunda en açık biçimde ve olanca keskinliği ile dile gelir.

Kapitalizmi eleştirinin sosyal dayanağı olan sınıfsal yerin anlaşılmasında, sınıfların iç dinamiklerinin göz önüne alınması önemlidir. Sınıfların içinde özel çıkarları olan tabaka ve grupların bulunması, şu yada bu görüşe çeşitli renkler katmaktadır. Örneğin, «yeni sol hareket» adı altında eylemde bulunan çeşitli gruplar, alabildiğine çok renkli ve çelişmelidir. Bu hareket, aydınlar ve gençlik, özellikle üniversite gençliği arasında anti-kapitalizmin genişlediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Marksist olmayan teori ve hareketlerin kapitalizme karşı tutumlarının derecesini belirlerken, kanımızca, şu noktayı da göz önünde bulundurmanız gerekiyor: Bu hareketlerin kapsamına giren çeşitli sosyal grupların objektif çıkarları, marksist olmayan görüşlerle yozlaştırılmış bir ideolojide yansımaktadır. Bu ideolojinin bütün yabancı karışımlardan temizlenmesi, bu harekete, hem kendi hayatî çıkarlarına, hem de marksizme uygun bilimsel bir anti-kapitalist doğrultu hazırlamasına imkân verecektir.

Gerçek sosyalizmin gelişmekte olduğu zamanımızda her sosyalist teori ve politik hareketin, sosyalist deney ve pratiğe

karşı tutumu son derecede önemli bir ölçüdür. Marksist olmayan teorilerden kendi amaçları uğrunda yararlanan etkili bir partinin yada politik hareketin deklârasyonları değil, güttüğü politika, sosyalizmle kapitalizm arasındaki mücadelede hangi tarafta yer aldığı meselesi önemlidir.

Marksist olmayan teorilerin gerçek sosyalizme karşı tutumları çeşitlidir. Bir kısmı, gerçek sosyalizmin bellibaşlı niteliklerini kabul etmekte, fakat bazı somut yanlarını reddetmektedirler. Bunlar sosyalist toplum kuruculuğu deneylerini öğrenmeye, bilimsel sosyalizmin bazı ilkelerini benimsemeye çalışmaktadırlar. Örneğin, gelişme halindeki ülkelerden bazıları, marksist fikirlerden ve yeni toplum kuruculuğu metotlarından bazılarını kendi sosyalizm anlayışlarına katmışlardır.

Marksist olmayan teorilerden bazıları da, sosyalist toplum kuruculuğu pratiğine karşı düşmanca tutumlarını, bu pratiği «iyileştirme», «zenginleştirme», «insanileştirme», vb. sözlerle maskeleye çalışıyorlar. «Genç» Marks'ın görüşlerine, Marks'ın fikirlerini Lenin'in fikirlerine karşıtmış gibi gösterecek ve Lenin öğretisini yozlaştırarak sosyalizmin yeni «model»lerini yaratma çabaları bu alandaki örnekten biridir.

Marksist olmayan şu yada bu görüşün gerçek sosyalizme karşı tutumunun değerlendirilmesi sayesinde onun gerçek devrimci olup olmadığı hakkında doğru bir değerlendirme yapabilmekteyiz. Bilimsel sosyalizm prensiplerine «soldan» saldırılarda bulunan ve böylece sosyalist fikirlerin yığınlar üzerindeki etkisine zarar verdikleri için kapitalizme paha biçilmez hizmetler yapan aşırı devrimci teorilerin gerçek rolü, bu değerlendirme ışığı altında açık seçik ortaya çıkmaktadır.

Sosyalist görüşlerin politik özlüğünü açıklığa kavuşturmak, teorik kaynaklarını tahlil etmek gerekir. Bilimsel olmayan sosyalist eğilimlerin çoğu burjuva ve küçük burjuva yönelimli felsefi, ekonomik ve sosyolojik doktrinlerin temelleri üzerinde kurulurlar. Çokçası, birbiriyle bağlantısı bulunmayan yada birbirlerini reddeden fikirleri bir araya getirirler.

Örneğin, L. Sengor tarafından hazırlanan «demokratik» yada «ekzistansiyalist» (Sengor'un deyişiyle) sosyalizm bunlardan biridir. Bu zat, A. Bergson, P. Teyar de Şarden, J. P. Sartr, S. Kirkegor ve O. Şpenger'in fikirlerinden, «sanayi toplumu» hakkındaki teorilerden, L. Levi-Brül'ün sosyolojisinden, din-den vb.'den yararlanmışır.

«Marksist olmayan ekoller» adı verilen doktrinlerden çıkan görüşler de vardır. Bunların en karakteristik özelliği, leninizmi marksizme karşıtmış gibi göstermek, aynı zamanda bilimsel sosyalizme yakın oldukları görünüşünü yaratmaya çalışmaktır. Bilimsel sosyalizmin felsefi temeli olan diyalektik materyalizmin karşısına kendi ürünleri «insancıl marksizm»i çıkaran sağcı oportünist teorisyenlerin kurnazlıkları bu alanın tipik bir örneğidir.

Marksist olmayan sosyalizmin önemli fikir kaynaklarından biri de dindir: Katoliklik, Protestanlık, İslâmiyet, Budizm ve diğerleri. Dinsel fikirlerden (mülkiyet, eşitlik kavramı vb. gibi) somut sosyal-ekonomik sorunların aydınlatılmasında yararlanılmakta, bunlar, birçok sağcı-sosyalist teorilerin, özellikle «ahlâkî sosyalizm» doktrinlerinin fikrî temeli hizmetini görmektedir. Öte yandan, Katolik kilisesinin sosyal doktrini olan «Hıristiyan sosyalizmi» taraftarlarından çoğu, dinin ahlâk fikirlerinin marksist sosyalizmle özdeş olduğunu ispata çalışmaktadırlar.

Eski sosyalistlerin, özellikle marksizmin kurucularıyla tartışmalar yapmış olanların fikri mirası, çağdaş marksist olmayan sosyalizmin fikri kaynakları arasında son planda kalmamaktadır. Prudon'un, Lasal'in, Bakunin'in ve benzerlerinin fikirleri genellikle hiç bir zaman unutulmuşluğa terkedilmemiştir. Hele günümüzde, bunlardan, bilimsel sosyalizmin alternatifi olarak geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Zamanımızın sağcı-sosyalist ideologlarını Bernştayn yolu ile Lasal'a ulaştıran bağı görmek hiç de güç değildir.

Son yıllarda, büyük sosyalist ütöapistlerden Sen-Simon,

Furie ve Oven'in görüşlerindeki zayıf tarafları canlandırmak için çabalar harcanmaktadır. Örneğin, bazı ideologlar, Sen-Simon tarafından ortaya atılmış olan «sanayi sınıfı» kavramının yardımıyla, «sınıfsal uyum»a ilişkin teknokratik görüş ve teorileri bugünkü koşullarına uydurmaya çalışıyorlar.

Yanlış teorik görüşler, aynı zamanda belirli genezeolojik kaynaklara dayanıyor. Bazı kişiler, gruplar ve partiler gerçek toplumsal gelişmenin şu yada bu yanını, objektif bağlarından ayırarak abartıyor ve teorik sentez düzeyine yükseltiyorlar. Örneğin, kendi ulusal deneylerinin şu yada bu kesimine aşırı derecede önem veriyorlar. Bu da onları nasyonalist nitelikte yanlışlar yapmaya sürüklüyor. Ve bu yanlışlar derinleştirilerek teorik yargılar düzeyine yükseltiliyor. Bir yandan da, sosyalist hareketin uluslararası deneyleri ve bilimsel sosyalizm prensipleri küçümseiyor.

Marksist olmayan sosyalizme ilişkin görüşlerin sınıfsal içeriği, onların öne sürdükleri *ideallerde* en belirgin ifadesini buluyor. Bazıları için bu ideal, toplumun anarşist görüşlere göre kurulmasıdır. Diğer bazıları da, burjuva demokrasisinin biraz iyileştirilmiş prensiplerine uygun devlet yönetimine bel bağlıyor. Hele ekonomi alanındaki programlı amaçlara büyük önem veriliyor. Örneğin, emek ürünlerinin eşitlik prensibine dayanılarak dağıtılması yada üretim araçları mülkiyetinin çeşitli komünler, kooperatifler ve korporasyonlar arasında parçalanması idealleri ortaya atılıyor.

Propagandası yapılan bu idealler ve son amaçlar hakkındaki tasarımlara dayanılarak her zaman doğru değerlendirmeler yapılmaz elbette. Hiç bir mesele üzerinde bu derecede kaba yutturmacılık yapılmış değildir. En gerici öğretiler bile, gerçek niyetlerini gizleyebilmek için soylu idealleri tuzak olarak kullanmayı tercih ediyorlar.

Her sosyalist hareketin özlüğü, onun toplumu yenileştirme yöntemlerine dayanılarak yapılan değerlendirmeler sayesinde açıklanabilir. İşçi sınıfının iktidarı olma konusunda re-

formizmle bilimsel sosyalizm arasında derin görüş farkları vardır. Bilimsel sosyalizm, iktidarı olma konusunda çeşitli «solcu» görüşlere de karşıdır. Çünkü bunlar, devrimi bir bilim ve sanat olarak kabul eden marksizm öğretisini, başkaldırma, kalkışma vb. teorileriyle değiştirmek amacındadırlar.

Çeviren : Ahmet Er

asya ve afrika sosyalizmi

Amat Dansoko
Nodar Simoniya
C. Uni Raca

Asya ve Afrika ülkelerinde ulusal kurtuluş hareketi, genellikle, sosyalizmin çeşitli ulusal varyantlarının sloganları altında gelişmektedir. Son yarım yüzyıl içinde dünyada meydana gelen büyük değişiklikler ve tüm uluslararası devrim hareketinin güçlenmiş olması bunu gerektiren bellibaşlı nedenlerdir. Bir yandan, sosyalist devletlerin kurulması, öte yandan da, eski sömürge ve bağımlı ülkelerden çoğunun politik bağımsızlıklarına kavuşmaları, sosyalizm fikirlerinin kurtulan ülkelerde yayılmasına olanak yaratmıştır.

Şöyle bir soru çıkıyor ortaya: Bu ülkelerin toplumsal-ekonomik ve sosyal koşulları doğrudan doğruya sosyalist toplum kuruculuğu için gerekli olgunlukta değildi; yine de, ulusal kurtuluş hareketine katılmış olan çeşitli toplumsal güçler neden sosyalist fikir ve sloganları benimsemeye bu derecede yatkındılar? Bunun cevabını verebilmek için, sosyalizm hakkındaki çeşitli tasarımların ortaya çıkış nedenlerini, bu tasarımların sosyal-politik güçler tarafından benimsenmesinin yollarını ve pratik sonuçlarını incelemek gereklidir. Bütün bu sorunlar, ulusal kurtuluş hareketinin karakteri ve rolü hakkında Lenin'in yaptığı tahlil gözden geçirildikten sonra daha iyi anlaşılacaktır.

1. Lenin, Afrika ve Asya halklarının ulusal kurtuluş hareketini, dengesiz gelişen dünya devrim sürecinin bir devamı

ve bileşik bir kesimi olarak görüyordu. «Sosyalist devrim ve ulusların kaderlerini belirleme hakları» adlı tezinde ve diğer yapıtlarında, «... burjuva demokratik hareketinin kısmen yeni yeni başladığı, kısmen de yarı yolda olduğu» yarı sömürge ve sömürge ülkelerin bu sürecin ana yolunda bulduklarını belirtiyordu.¹

Bir konuşmasında şöyle demişti Lenin: «Burada, sömürge hareketinin önemini de belirtmek isterim. XX. yüzyılın başlangıcında oralarda büyük değişiklikler oldu. Milyonlar, yüz milyonlar — gerçekte yeryüzü nüfusunun büyük çoğunluğu — şimdi, başınabuyruk aktif devrim etkeni olarak ortaya çıkıyorlar. Ve açıkça görülüyor ki, başlangıçta ulusal kurtuluş yönemiş olan yeryüzü nüfusu çoğunluğunun dünya devrim hareketi, gelecekteki sonuç belirleyici çarpışmalarında kapitalizm ve emperyalizme yönelecek ve belki de umduğumuzdan çok daha büyük bir devrimci rol oynayacaktır.»²

Lenin bu fikirleri, Asya ve Afrika ülkelerindeki sosyalist eğilimlerin kaynaklarını aydınlatmamızda bize yardım etmektedir: Ulusal kurtuluş devrimleri, önceleri, dünyayı burjuva-demokratik yöntemleriyle yenileştirme işinin ayrılmaz bir kısmıydı. XVIII. yüzyılın 80. yıllarında Kuzey Amerika'nın Britanya sömürgeciliğine karşı yürüttüğü bağımsızlık savaşı buna örnek olarak gösterilebilir. İngiliz ve Fransız burjuvazisinin ilerici temsilcileri Amerikan halkının müttefikleriydi. Çağımızın yeni tarihsel koşulları içinde ise ulusal kurtuluş hareketinin müttefikleri, sosyalist toplulukla kapitalist ülkelerin emekçileridir. Ulusal kurtuluş devrimleri, artık, dünya proleter devrimlerinin bölünmez bir kesimi haline gelmiş bulunmaktadır.

Lenin şunları yazmıştır: «Sosyalist devrim, ancak, gelişmiş ülkeler proleteryanının devrimini (...) birçok demokratik ve devrimci hareketle, ve bu arada, gelişmemiş, geri kalmış

(1) Lenin, Toplu Eserleri, c. 27, s. 261, c. 30, s. 88 - 90.

(2) Lenin, Toplu Eserleri, c. 44, s. 38.

ve ezilmiş ulusların ulusal kurtuluş hareketiyle birleştiren çağda gerçekleşebilir.»

Bilindiği üzere, Marks ve Engels'ten sonra Lenin şu sonuca varmıştır: Kurtuluş hareketinden bazı güçlerin, sosyalizmin kesin zaferinden önce burjuva-demokratik devrimi çerçevesi dışına çıkmaları mümkündür. Gerçekten de, dünya devrim sürecinin, ulusal kurtuluş (burjuva demokratik) devrimi ile sosyalist devrimin «birbirine paralel olarak yaşamaları» şeklinde gerçekleşmediğini Afrika ve Asya kurtuluş savaşlarının deneyleri ispat etmiştir. Bunlar sadece anti-emperyalist mücadelenin genel demokratik, yani anti-koloniyal ve anti-feodal kesimlerinin birliği içinde birbirlerini etkilemekle kalmamaktadırlar. Sosyalizmin etkileri daha birçok yönlerde derinleşmekte, kurtuluşuna kavuşan ülkenin toplumsal hayatında yeni yeni objektif koşulların ve sübjektif etkenlerin belirmesini sağlamaktadır. Bu ülkelerde çağımızın amaçlarıyla ödevleri, eski çağın çözümlenmemiş sorunları üzerinde tabakalaşmaktadır. Yeteri kadar üniversalleşen bu olaylar, toplumsal gelişmenin çeşitli aşamalarında bulunan halklar arasında sıkı ilişkiler kurulduğu zaman belirlemektedir.

Kurtulan ülkeler, iç ve dış durumları arasındaki derin ayrımlara rağmen, şimdi bir ikileme karşı karşıyadırlar: Ya genel demokratik ödevlerin çözümüyle yetinecekler, ya da ileri hareketlerine devam edeceklerdir. İleri hareketlerine devam edecekler, ama nasıl? Bu ileri hareket sadece bir teori çerçevesi içinde kalmayacak, pratikte yığınsal mücadeleyi gerektirecektir.

Zamanımızda, birçok eski sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde iktidara gelen sosyal güçlerin temsilcileri, anti-kapitalist gelişme fikirlerini öne sürmektedirler. Bu memleketlerden bazılarının somut-tarihsel deneyleri de, böyle rejimlerin bugün, eskiden olduğu gibi, kaçınılmaz bir yenilgi tehlikesiyle karşı karşıya olmadıklarını göstermektedir. Demek ki, bu ülkelerin önderleri, şimdi objektif olarak şu tarihsel ödevi pren-

sipten bakımdan çözmekle görevlidirler: Ya burjuva demokratik devrimi, ya da sosyalist devrim.

Cemal Abdül Nasır'ın bu konudaki bazı sözleri ilgi çekicidir. «Devrimin felsefesi» adlı kitabında Nasır, bütün ulusların, gelişmeleri sürecinde politik (ulusal egemenliğe kavuşma) ve sosyal («genel adalet»e kavuşmak için sınıf savaşı) devrimlerden geçmekte olduklarını belirtmektedir. Bu iki devrim arasında, genellikle, bir hayli uzun bir tarihsel dönem vardır. Nasır'ın kanısınca, Mısır, özelliği icabı, her iki devrimi de birlikte gerçekleştirmek zorundadır. Bu durum, büyük güçlükler yaratmaktadır, çünkü bu devrimlerin her biri için gerekli olan koşullar karşılıklı çelişme içindedirler. Birinci devrim ulusal birlik istemekte, ikincisi ise sınıfsal çizgilerin derinleşmesini ve sınıf savaşını sertleşmesini gerektirmektedir.

Burada söz konusu olan mesele, Arap Birleşik Cumhuriyeti'nde ve sömürge bağımlılığında kurtulan diğer ülkelerde yürürlükte bulunan tek devrim sürecinin çeşitli aşamalarıdır. Bağımsızlığın elde edilmesiyle sadece demokratik devrimin ilk aşaması tamamlanmış olur. Bundan sonra, (emperyalizmin egemenliğinden sıyrılmak, ekonomik bağımsızlığı güçlendirmek, halk yığınlarının maddi ve kültürel düzeyini yükseltmek, toprak devrimini ve anti-feodal nitelikte diğer ödevleri gerçekleştirmek, demokrasiyi geliştirmek vb. gibi) ulusal kalkınmaya ve sosyal ilerlemeye bağlı ödevler gündemde yer alır. Ulusal kurtuluş hareketine katılmış olan çeşitli sosyal sınıf ve tabakaların temsilcileri, gayet doğal olarak, en önemli ekonomik, sosyal, politik sorunların kendi açılarından çözümünü isterler.

İşte bu koşullar içinde, sömürgeciliğe sıkı bağlarla bağlı bulunan kapitalizm, halk yığınlarının gözünde hiç de çekici değildir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, günümüze kadar korunmuş olan (hattâ Tropik Afrika'da egemen durumda bulunan) mal üretimi-öncesi dönemine özgü geleneksel kolektivist sosyal-ekonomik ilişkilerin çeşitli biçimleri, değişik türdeki sosyalist teorileri besleyen ortamlardır.

Sosyalizme (dinî görüşlerle süslendirilmiş) milliyetçilik görüşlerinin türemesinde ve etkilerinin halk arasında yayılmasında, (doğudaki İslâmiyet, budizm ve induizm gibi) belibaşlı dinlerden aktarılmış bazı humanist düşüncelerin sosyalizm prensipleriyle karıştırılması da önemli bir rol oynamaktadır. Asya ve Afrika'da türlü türlü dinî-felsefi akımların temsil ettiği politik düşünce geleneklerini de bunlar arasında saymalıyız. Örneğin Hindistan'da, kast sistemini reddeden ve sosyal eşitsizliğe karşı olduklarını ilân eden «Bhakti hareketi» ideologlarının öğretilerinde sosyal yönelim vardı. İslâmiyeti yenileştirmek isteyen ve bu yeni İslâmiyetin temelleri üzerinde adaletli bir toplum düzeni kurulması görüşlerini ortaya atan İslâm reformistleri de görülmüştü. XIX. yüzyıldan XX. yüzyılın başlangıcına kadar süren devrimci-demokratik hareket, devlet düzeninin demokratikleştirilmesi ve emek ürünlerinin emekçiler arasında adaletli bir biçimde dağıtılması fikirlerini savunuyordu. Asya ve Afrika'da bugün yaygın olan sosyalizm anlayışları üzerinde en derin etkiyi M. Gandi ve C. Nehru'nun dünya görüşü yaptı. C. Nehru'nun politik görüşlerine kıyasla daha belirsiz ve daha ütöpik olan M. Gandi'nin sosyal ve politik programı, geniş Hintli köylü yığınlarının adalet isteklerini dile getiriyordu. Bu yüzden, onun, baskısız toplum, sömürüden, sınıfsal çelişkilerden arınmış devlet vb. hakkındaki görüşleri, zamanımızdaki birçok küçük burjuva sosyalizmi akımlarına yansımıştır. Bu akımdan anti-emperyalist yönelimlerinde, Gandi'nin kapitalizmi reddeden ve ulusal bağımsızlık savaşı yürütülmesini isteyen ideolojisinin payı oldukça büyüktür.

IX. - XVI. yüzyıllar arasında yaşamış ilerici Arap düşünür ve aydınlıkçıların fikirleri, Yakın ve Orta Doğu'da, Magrip'te yayılan sosyalist öğretilerin kaynaklarından biridir. Bu düşünürler, mülkiyet ve sosyal eşitlik uğrunda mücadele etmişler, halk egemenliğini, halklararası barış ve dostluk ilişkilerini savunmuşlardır. Anti-feodal savaşın en seçkin ideologlarından ve en radikal toplumsal-politik düşünürlerden biri olan Abdürrahman-el Kavakibi, ilerici Arap toplumsal-politik düşüncesini büyük ölçüde etkilemiştir.

Proleter olmayan sınıf ve tabakaların ideolog ve politikacıları, aktüel sorunların çözümünde uyguladıkları, kendi metotlarına sosyalist bir biçim vermeye çalışmaktadırlar. Örneğin, Asya ve Afrika ülkelerinde «sosyalizm»le ilgili türlü türlü küçük burjuva ve burjuva teorileri türemiştir.

Bu teorilerin sınıflandırılması birçok şarta bağlıdır. Örneğin, devrimci-demokratik akım (Arap Birleşik Cumhuriyeti, Cezayir, Suriye, Gine vb.) köylü ortak işletmeciliği (köylü cemaatı) akımı (1967 Aruş Bildirisi kabul edilinceye kadar Tanzaniya), devrimci-milliyetçilik akımı (1957-1960 arasında Endonezya) ve gerici bürokratik akım, küçük burjuva sosyalizminin kapsamı içine alınabilir.

Burjuva sosyalist teorileri de çeşitlidir. Hindistan'da «sosyalizmin demokratik türleri», «Senegal sosyalizmi» ve onun Kenya'daki kopyası bu çeşitler arasındadır. Hepsisi de, Batı'daki reformizmin ve sağcı-sosyalist görüşlerin derin etkisi altında bulunuyor. Taraftarları, burjuva toplumunun sosyal sarkatlıklarını örtbas etmeye, sınıf savaşının şiddetlenmesini önlemeye, devrimci eğilimlerin yayılma çevresini daraltmaya çalışıyorlar. Kurtuluşlarına kavuşan bazı ülkelerdeki kapitalist gelişme deneyleri, millî burjuvazinin, planlama, devlet sektörü ve kooperatifler kurmak gibi ekonomik eylem metot ve biçimlerinden, kendi çıkarları çerçevesinde, belirli ölçüde yararlandığını göstermiştir.

«Katkısız» sağcı sosyalist akım, Hindistan, Senegal, Singapur, Malagaş Cumhuriyeti (son iki memlekette bunlar iktidardadırlar) gibi kapitalist yolda nispeten gelişmiş memleketlerde oldukça yayılmıştır. Kurtuluşlarına kavuşan ülkelerin çoğunda sağcı sosyalistler fazla kök salamamışlar ve politik etkilerini çabucak yitirmişlerdir. Örneğin, Endonezya Sosyalist Partisi, ilk zamanlarda ülkenin politik hayatına önemli bir etkide bulunduğu halde, aynı âkıbete uğramıştır. Partinin önderi Sutan Şarir'in «sosyalist» öğretisinin gerçek sosyal yönelimi Endonezya halkının gözleri önünde serildikçe, bu partinin etkisi azalmıştır. Çok geçmeden geri plana itilen parti, bir süre sonra tamamiyle unutulmuştur. Birmanya'da Y. Çjo ve Cezayir'de Ait Ahmet gibi sağcı sosyalistler de bu âkıbetten kurtulamamışlardır.

Sosyalist sloganlar tutucu burjuva tabakalarının temsilcileri tarafından kullanıldığı zaman, onların «sosyalizmi» hiç şüphesiz olumsuz karakterlidir. Gerici-bürokratik küçük burjuva sosyalizmi, genellikle, ya sivil ya da askerî bürokratik diktatörlüğü güçlendirme hedefini güder.

Marksist olmayan sosyalist akımların şartlı olarak sınıflandırılmalarının bellibaşlı nedeni şudur: Belirli somut-tarihsel koşullarda değişik türden «sosyalizmin» temsilcileri, aynı türdekilere kıyasla birbirlerine daha yakın olabilirler. Örneğin, gerici-bürokratik küçük burjuva sosyalizmiyle dinî-burjuva sosyalizmi» memleketteki tutucu güçlere aynı derecede yaslanabilir, bu suretle dış emperyalist irticaa sağlam bir dayanak olabilirler ve onun sadık işbirlikçisi haline gelebilirler. Yurt-İçi anti-monopolist ve anti-feodal mücadeleye, dünya sosyalist sistemine, emperyalist baskısı karşısındaki direnme hareketine ve saldırgan bloklara girmeme isteklerine vb. ne karşı tutumlarda burjuva «demokratik sosyalizmi»nin bazı türlerinin solcu küçük burjuva sosyalizmiyle birçok ortak yanları vardır.

Marksist olmayan sosyalist akımlar değerlendirilirken tarihsel yaklaşım gereklidir. Şu da göz önünde bulundurulmalı-

dır: Zamanımızdaki değişik tipten sosyalist anlayışlar, sanki «aynı yumurtadan» türemişlerdir. Bu politik akımlar, genellikle ulusal çaptaki aynı örgütün çatısı altında örgütlenmişlerdir. Bu ulusal çaptaki örgüt, Endonezya'da Sarekat İslâm, Birmanya'da Anti-faşist Halk Kurtuluş Cephesi, Suriye'de Arap Sosyalist Uyanış, Hindistan'da Ulusal Kongre, Kenya'da Kenya Ulusal Birlik vb. örgütleridir. Bu örgütlerden ayrılan ve birbirlerinden farklılaşan politik akımların temsilcileri, aynı sosyalist görüşleri uzun zaman kullanmışlar ve zamanla yavaş yavaş sadece bazı biçim değişiklikleri yaparak, politik nüanslarla gitgide farklılaşmışlardır. Örneğin Endonezya'da Sukarno'nun sıradan insan hakkındaki görüşleri, zamanla, sosyalizmin küçük burjuva ve burjuva varyantlarında da belirmiştir.

Kenya'da sosyalizmin burjuva ve küçük burjuva türleri, «Afrika sosyalizmi»nin Kenya çeşidinin kabuğu içinde gelişmişlerdir. Fakat, bağımsızlığın elde edilmesinden ve özellikle 1965'ten sonra bu iki eğilim arasındaki çelişki ilkesel bir karakter almış ve her ikisi arasında kesin bir ideolojik ve örgütsel farklılaşma meydana gelmiştir. Bu da, Nisan 1966'da Oginga Odinga'nın başkanlığında Kenya Halk Birliği'nin kurulmasıyla sonuçlanmış, iç politika gerginliğinin şiddetlenmesine yol açmıştır.

Kurtuluşlarına kavuşan ülkelerin gerçekliği, oralardaki tüm sosyalist akımların daimî bir biçimdeğişimi halinde bulduklarını göstermektedir. Belirli akımlar temsilcilerinin toplumsal politik durumlarına, memleketin toplumsal-ekonomik ve sosyal-politik karakterine, politik güçler ve (ve bu arada halklararası arenadaki güçler) arasındaki orana ve daha birçok etkene bağımlı olarak, bu akımlarda türlü türlü yönlerde evrimler olabilir.

Örneğin, «Mısır sosyalizmi»nde evrim, 1952 yılındaki devrimci-milliyetçi çıkış noktasından başlamıştır. Bu sosyalist akım, 1960 yıllarında büyük burjuva ile kendi arasına bir sınıır çektikten sonra devrimci-demokratik bir karakter kazan-

mıştır. Arap Birleşik Cumhuriyeti yöneticileri, şimdi, bilimsel sosyalizme yaklaşmanın zorunlu olduğundan söz etmektedirler. Tanzaniya'da küçük burjuva sosyalizminin köylü imceleleri muhtevasının devrimci-demokratik muhteva tarafına itilmesi olayı Aruş Bildirisiyle başlamıştır.

Endonezya'da 1957 - 1965 yılları arasında egemen burjuva devrimci-milliyetçi ideolojisindeki devrimci-demokratik gelişme eğilimiyle gerici-bürokratik eğilim arasında çetin bir mücadele yürütülmüştür. Ne var ki, «Endonezya sosyalizmi»nin tek ve egemen ideoloji olduğunun biçimsel olarak ilânı, devrimci-demokratik ve diğer ilerici güçlerin reel birleşmeleri sonucunu vermemiş ve devlet cihazı ile ekonomik hayatta gerici-bürokrasinin mevzilerini kuvvetlendirmesini sağlamıştır.

Bütün bu veriler, Asya ve Afrika memleketlerindeki marksist olmayan sosyalist akımlardan her birinin örgüt ve politik önderlerinin yürüttükleri eylemlerin sübjektif ve objektif sonuçlarının her yandan tahlil edilmesi ve bu akımlar üzerindeki değerlendirmelerin bu tahlillere göre yapılması gerektiğini göstermektedir. Genel olarak, Asya ve Afrika ülkelerinde beliren marksist olmayan sosyalist doktrinler, proleter olmayan değişik sosyal tabakaların herhangi bir «üçüncü» yolu yada kapitalizmle sosyalizm arasında «ikinci» bir yolu bulmak için yaptıkları arayışları yansıtmaktadır. Bu arada, kapitalizme yada sosyalizme geçiş yolunun özellikleri, birinci yolu ikincisinden ayıran «özgül yol» olarak gösterilmektedir.

«Üçüncü yol»un aranması, genel toplumsal gelişme kanunları hakkında yeteri kadar açık bir fikre sahip olmamanın ve böyle bir yolun bulunabileceği olanaklarına candan inanışın bir sonucu olabileceği gibi, kapitalist gelişme yoluna girdiğini gizlemek için bile bile uydurulan yalanların sonucu da olabilir. Fakat, «üçüncü yol» nedenlerinin karakteri ne olursa olsun, kurtuluşlarına kavuşan ülkelerin toplumsal-ekonomik ve politik gelişmeleriyle yanyana, bu kuruntu yada uydurmaları doğuran ve besleyen ortam da daralmaktadır. Emekçi yığınlar örgütlendikçe ve işçi sınıfının sosyalist bilin-

ci geliştikçe bu sürecin hızı da artmaktadır. Ve bunun sonucu olarak, Afrika-Asya sosyalist doktrinlerinin sınıfsal özü daha açık seçik ortaya çıkmaktadır.

Avrupa, ütopyaadan sosyalist düşünceye (İngiliz burjuva devriminden Paris Komünü'ne kadar) ancak iki yüz yılda ulaşabilmiştir. Asya, ulusal uyanış dönemine XIX. yüzyılın sonunda girmiş ve marksist olmayan sosyalist eğilimler, bu kıtanın bazı ülkelerinde XIX. yüzyılın başlangıcında yayılmaya başlamıştır. Bu görüşler, şimdi daha açık sosyal yönelimin «olgunluk» dönemine girmektedir. Benzeri süreçler, hâlen Afrika'da, dünya gelişmesinin genel hızına ayak uydurarak daha kısa tarihsel dönemlerde gerçekleşmektedir.

Bu hızlı gidişin, sosyalizm hakkında bilimsel olmayan anlayışların ortadan kalkması süresi üzerinde de yansımaları imkânsızdır. Burada her şeyden önce, tam bir güvenle güçlerini toparlamakta olan ve toplumsal gelişme üzerindeki etkileri gittikçe artmakta bulunan gelişme halindeki ülkelerin işçi sınıfı söz konusudur. İşçi hareketinin bilimsel sosyalizmle birleşmesi, Asya ve Afrika ülkelerinin kaderi üzerinde sonuç belirleyici bir rol oynayacaktır.

Çeviren: *Ahmet Er*

gerici burjuva sosyalizmi

Rolan Leroa

3

Fransa'da bugün birçokları, güttüğü politikanın «sosyalist açıları»ndan gayet rahatça bahsedebilen Cumhurbaşkanı'ndan ve Halk Cephesi çağrısında bulunan Şaban-Delmas'tan tutun da sağ ve «sol» oportünistlere kadar herkes, sosyalist olduklarını söylüyorlar. Hattâ en gerici bile bazen köklü sosyal dönüşümleri öneren reçeteler ileri sürüyorlar.¹

Bu, sosyalizmin günümüzde her yerde günün konusu olduğu için böyle oluyor. Onun ideallerinin çekici gücü, en değişik toplumsal tabakaları, partileri ve örgütleri, kendi sosyalizm anlayışlarını ortaya koymaya sevk ediyor. Bu anlayışları eleştirel açıdan tahlil etmek bizim en önemli görevimizdir.

Şimdi gerçekten bilimsel ve devrimci sosyalizm teorisinin milyonlarca insanın pratik eyleminde canlanmakta olduğu günümüzde, marksist olmayan ve anti-marksist sosyalizm anlayışlarının sosyal-politik mahiyetini ve teorik anlamını ortaya çıkarmak bilhassa önemlidir. Bunların, reel olarak mevcut sosyalizme ve onun teorik temeline karşı, kapitalist topluma ve işçi sınıfının devrimci mücadelesine karşı gerçek tutumlarını açıklamakta fayda vardır. F. Engels'in dediği gibi «bilinçli ve bilinçsiz sosyalizmi ... işçi sınıfının sosyalizmi ile burjuvazinin sosyalizmini»² açıkça görüp ayırtetmemiz gerekmektedir.

(1) Bu yazı 1972'de yazılmıştır.

(2) K. Marks ve F. Engels, Eserler, c. 22, s. 284.

Fransız yönetici çevreleri, sahtecilikten çekinmeden, sosyalizme yönelik çabalar içinde olduklarını söylüyorlar. Sosyal anomali'ye karşı tedbirler ve belirli dönüşümler gereğini — sözde olsa bile — itiraf etmek zorunda kalan bu çevreler, «işçi hissedarlar»ın elde edilen «kârdan pay aldıkları»ni iddia ediyor, «kapitalizm pratiği»ni suçluyor ve kendilerinin «yeni toplum»unda «sınıf kavramının ortadan kalkmakta olduğu»nu ileri sürüyorlar. Bu denli spekülasyonlar kapitalizmin kendisi kadar eskidir. Bir zamanlar 3. Napolyon'un ileri sürdüğü «yoksulluğa son verme» reçeteleri ve Papa 13. Lıv'ın «sosyal Hıristiyanlık» öğütleri hatırlardadır. Mevcut iktidar, emekçileri «sistem içinde entegrasyon»a ve problemlerini «uzlaşma» yoluyla çözmeye çağırıyorsa, gerçekte onları *status quo*'ya (mevcut duruma) boyun eğmeye, sınıf mücadelesinden vazgeçmeye çağırıyor demektir.

Burjuva ideologları sınıf bilincini «kökünden kurutma»yı teorik olarak temellendirmeye çalışıyorlar. Örneğin, Raymon Aron'a göre, işçi sınıfının devrimci bilinci —marksist anlamda— işçilerin reel çıkarlarına değil, kendine özgü bir ideolojik uydurmaya, kolektif psikoloji fenomen'ine dayanmaktadır. Diğer bir sosyolog, Alen Turen de, sınıf bilincinin sadece «endüstri toplumu»nun oluşması devresinde mevcut olduğunu ve daha sonra yerini «toplumun bütünlüğü» duygusuna terkettiğini iddia etmektedir.

Şaban-Delmas, hükümetin, ekonomi politikasında, gerek kapitalizmden ve gerekse sosyalizmden — bu iki sistem arasında ayırım yapmaksızın — alınabilecek en iyiyi alıp yararlanmaya çalıştığını söylerken Engels'in sözlerini hatırlıyoruz. Engels, birtakım insanlardan, yani «tarafsız yüksek görüşleri»yle, işçilere, sınıf çıkarlarının ve yürüttükleri sınıf mücadelesinin kat kat üstünde dolaşan ve mücadele halindeki iki sınıfın çıkarlarını yüksek bir hümanizmde uzlaştırmaya çalışan bir sosyalizmi öğütleyenlerden bahseder. Ve bunların «ya daha pek çok öğrenmeleri gereken acemiler, ya da kuzu pos-

tuna bürünmüş kurtlar»³ olduklarını söyler. Fransa'nın şimdiki tecrübesi bu karakteristiği tamamiyle doğrulamaktadır. Memleketin ekonomik gelişmesini öngören altıncı plan, tam da bu gibi «kuzu postuna bürünmüş kurtlar»ın eseridir. Pompidu'nun formülüne göre hazırlanan bu plan, birikimin ve en büyük milletlerarası tekellerin malî gücünün arttırılması temeline dayanıyor. Planda, halk yığınlarının tüketimini sınırlamayı, vergi gelirlerini emekçilerin sırtından arttırmayı amaçlayan birtakım tedbirler öngörülüyor. Bu tedbirler, şehir-içi ulaştırma, konut yapımı, öğrenim, kültür, spor vb. gibi kolların gelişmesinde memleketin daha çok geride kalmasına, işsizliğin artmasına ve gündeikler dondurularak fiyatların daha fazla yükselmesine yol açacaktır.

Hükümet bu planı temellendirmeye çalışırken elbette bazı yüksek düşünceleri dilinden düşürmüyor. Ona göre, Fransa'nın endüstrileştirilmesi politikasını gerçekleştirmek için, Fransızların daha az yemeleri, daha çok çalışmaları ve tasarruf etmeleri gereklidir. Bu yolda herkes ekonomik kalkınmaya yardıma çağrılmaktadır.

Toplumumuzun ne deri nbir bunalım içinde bulunduğu nu gösteren 1968 Mayıs-Haziran aylarındaki yığınsal halk gösterilerinden sonra, !burjuva sosyalizmi»nin pek dürüst olmayan, formüllerinden daha esnek ve becerikli yeni ideologları sahneye çıktılar. Başta Lekanüe olmak üzere sözümona muhalif-merkezciler, Edgar For tipinden solcu Degolistler, Jan-Jak Servan Şrayber tipinden ıslahatçılar gibi «burjuva sosyalizmi» ideologlarının her biri yeni bir «toplumsal anlaşma» ve sosyal dönüşümler teklif etmekte ve bu dönüşümler sonucunda sosyalist devrime güya hacet kalmayacağını söylemektedirler.

Örneğin, Servan Şrayber'in radikalleri tarafından yayımlanan manifestte, yönetimi yetkinleştirmek ve «üretim sistemi-

(3) K. Marks ve F. Engels. Eserler, c. 21, s. 265.

nin verimliliği prensiplerini daha titiz biçimde gözetmekle, halkın satın alma gücünün daha hızlı ve tutarlı olarak yükseltilebileceği»nden söz edilmektedir. Bu hüküm, «burjuva sosyalizmi»nin gerçek mahiyetini açığa vurmaktadır. Memleketimizde 3. Napolyon zamanının Sen-simoncular'ından tutun da Beşinci Cumhuriyet'in teknokratlarına kadar, iktidarda olduklarına yada iktidara tırmanmaya çalıştıklarına bakılmaksızın, genellikle güçlü kapitalist çevrelere bağlı bir ideolojik akım varolagelmıştır. Bu akım, sosyalizmi, «ekonominin modernleştirilmesi», «endüstrileştirme»nin başarılması, kapitalizmin eskimekte olan biçimlerinin bertaraf edilmesi maksadıyla gerçekleştirilen belirli derecede bir devlet düzenlemesi olarak tanımlamaktadır. İşte Pompidu'nun, Fransa'nın bir kapitalist ülke olmadığı, bir sosyalist ülke de olmadığı, ancak hem biri, hem de öteki olduğu hakkındaki sözlerinin anlamı budur.

Bu gibi fikirleri, bazen emekçilerin bir bölümü, öncelikle yönetim kademeleri ve mühendis-teknisyen kadroları görevlileri de benimsemektedirler. Bunlar kapitalist üretimdeki anarşiye, israfcılığa, üretim güçlerinin gelişmesini frenleyen engellere karşı içten bir tepki göstermekte, «tarafsız» olduğu iddiasındaki devletin hizmetinde olan «tarafsız» uzmanların eliyle üretim örgütünü yetkinleştirmenin güya mevcut zor durumun içinden çıkmanın biricik yolu olduğuna inanmaya hazırdırlar. Kapitalizm, başlangıçta sosyalizme eğilimli olan nice teorisyen ve politikacıları daima böyle fikirlerin yardımıyla kendi tarafına çekmeye çalışmış ve bunda başarılı da olmuştur. Sen-Simon taraftarları ve aynı zamanda 1930 yıllarında faşizme kadar varan teknokratik karakterli reformist CGT (İşçi Sendikaları Genel Konfederasyonu) temsilcilerinin tutumu bunun örneğidirler.

Teknokratların ideolojisine karşı gayet ciddi davranmamız gerekiyor. Sosyalizme bağlılık yolunda tekrar tekrar teminat verdikten sonra, yayınladığı manifestte, «sermayenin kendi hisse senetleri için hem kazanç, hem de artık-değer istedi-

ğinden dolayı, doğru bir sosyal politikanın ücretli emek sisteminin ekonomik karakterini değiştirmemesi gerektiğinden söz etmeye kalkışan Servan Şrayber'in düşüncelerinin ne kadar temelsiz olduğunu kanıtlayacak örnekler göstermek hiç de zor değildir. Fakat «çağdaş» kapitalizmin, üretimde anarşiyi gidermesi şöyle dursun, bunu son haddine kadar da vardırıldığını esaslı delillerle ispat etmemiz gerekmektedir. Bu deliller arasında, kapitalist ülkelerin çeşitli sanayi kollarının ve ekonomi kesimlerinin gelişmesindeki durgunluğu, hattâ bir hayli ilerlemiş araştırma işlerinde bile üretim yoğunlaşması sürecindeki donukluğu, işgücüne karşı gaddarca davranışı vb. sayabiliriz.

*Reformist Sosyalizm
Yada
İsveç Sosyalizmi*

Çoğu memleketlerin sosyal-demokratları, sosyalizm anlayışını, büyük üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyetle karakterize edilen bir düzen olarak benimsediklerini söylemektedirler. Fakat daha çok teşrifat gereği haline getirdikleri bu reveransı yaptıktan sonra, aynı sosyal-demokratlar, sosyalizm yolunun sosyal reformlardan geçtiğini de sözlerine ekliyorlar.

Sosyal-demokratların kırk yıldan fazla bir zamandır iktidarda buldukları İsveç bu hususta anlamlı bir örnektir. Milletlerarası sosyal-demokrasi, «İsveç deneyi»ni, SSCB'nde kurulan sosyalizmin karşıtı bir «model» olarak bildiriyordu. Bugün artık ekonomik ve sosyal gelişmede bu «İsveç modeli»ni o kadar kesinlikle ileri sürmüyorlar. Sosyalistlerin önderleri, örneğin Gi Mole, İskandinav memleketlerinin, «yapısal reformlar»a gitmeden, «tekellerin ve tröstlerin özel mülkiyetine» dokunmadan bundan sonraki ilerlemeyi garanti edemeyeceklerini itiraftan bile geri durmuyorlar.

Fakat İsveç modeli, «demokratik sosyalizm»in en çok beğenilen örneği olarak kalıyor. Fransa'nın sosyalist araştırmacılarla uğraşan üniversite merkezi, geçenlerde, güya toplumun sosyalizme doğru evrimi için gerekli koşulların İsveç'te artık yaratılmış olduğunu iddia eden bir broşür yayımladı. Bu broşürde, İsveç Sosyal-Demokrat Partisi yöneticilerinin program deklârasyonundan şu parçayı okuyoruz: «İsveç sosyalizmi artık daha önceleri sırf kapitalistlerin fonksiyonları olan, birçok kapitalist memlekette ve öncelikle Birleşik Amerika'da bugün de kapitalistlerin fonksiyonları olarak kalan bazı belirli fonksiyonları ... üzerine almış bulunuyor. Bizde mülkiyet büsbütün kamulaştırılmış olmayıp, onun en önemli bazı fonksiyonlarının seçiminde ihtisaslaşma vardır. Biz doktriner olmayan sosyalizme esas itibariyle uygun metotlarla yönettiğimiz toplumda büyük ve kıyasıya çarpışmalardan ancak fonksiyonel sosyalizmin yardımıyla kaçınabilmişizdir.» Ve bu hüküm şöylece tamamlanıyor: «Demokratik kültüre dayanan ve yeni değerler edinen gerçek hayat tarzı belki de ancak İsveç'te oluşmaktadır.»

Sorunun böyle ortaya konuşu, sosyalist dönüşümlere reformistçe yaklaşımın karakteristik çizgilerini taşıyor. Oportünistler, işçi partisinin her şeyden önce, kapitalizmden sosyalizme doğru «tedricen geçme»ye yardım eden sosyal reformlar partisi olması gerektiğini düşünüyorlar. Oysa, bu zamanda, sosyalist devrimi, kapitalizmin «kötü yanları»nı düzelteren reformların bir toplamı ve sonucu olarak düşünmek artık olanaksızdır. Şimdi daha çok, «İsveç tecrübesi»ne karşı artan ilginin de gösterdiği gibi, «kapitalist sisteminin tedricen yok edilmesi»nden ve yerine, daha insancıl olan, ebedî ve soyut insan tabiatının ihtiyaçlarına cevap veren «daha iyisinin getirilmesi»nden söz ediyorlar. Bununla birlikte, sosyal çelişkilerin derinleşmesi ve işçi sınıfının rolünün artması önemsenmiyor, politik iktidar, onun işçi sınıfı ve müttefikleri tarafından ele geçirilmesi sorunu örtbas ediliyor.

«İsveç deneyi» ne gelince, bu ülkede işçi sınıfı kendi sınıf-

sal çıkarlarını ve tarihsel sorumluluğunu gayet iyi kavradığını sosyal-demokrat liderlere acı dersler vererek hatırlatıyor. 1969-70 yılında Kiruna madencilerinin büyük grevi bunun bir kanıtıdır. Tek sözle, üretim araçlarının % 95'ini Valenberg'in ve diğer tekelci kodamanların ellerine veren «sosyalizm» İsveç işçilerini tatmin etmiyor.

Saççı oportünizm bütün kapitalist ülkelerde yaygındır. Fransa da bu sözün dışında değildir. Bizce, «reformist sosyalizm»in esas çizgileri şunlardır:

Bu türden sosyalizm anlayışında, diyalektik ve tarihsel materyalizmin yerini felsefi antropoloji (insan ilmi) alıyor. Felsefi antropolojinin merkezinde de, topluma karşı isyan halindeki fert yer alıyor. İnsanın özlüğünü «toplumsal ilişkilerin toplamı» olarak tanımlayan marksist hüküm reddediliyor. İnsanın soyut idealinin değil, ancak üretim güçlerinin gelişmesi, doğayı ve toplumu tanıma derecesinin insan özgürlüğü için ölçü olabileceğini ispat ederken Marks ve Engels'in çıkış noktası yaptıkları materyalist tarih anlayışı da reddediliyor.

Karşımızdakiler bize çağımızın karakterinin değiştiğini, bunu artık kapitalizm ile sosyalizm arasındaki çelişkinin değil, insan ile ürettiği nesnel arasındaki çelişkinin belirlediğini söylüyor. Buna dayanılarak, sınıf savaşı öğretisi etik sosyalizm ve soyut hümanizmle, sosyal devrim de bilinç ve kültür alanındaki reformlarla değiştiriliyor.

Reel olarak mevcut sosyalizme karşı, dünya sosyalist sistemine (güya bu sistem artık «çürümekte» ve «soysuzlaşmakta»ymış) karşı girilen hücumlarla birlikte, sosyalist kuruculuğun ortak yasallıkları da inkâr ediliyor ve onun her ülke için ayrı «model»leri yaratılmaya çalışılıyor.

İşçi sınıfının tarihsel ödevi öğretisinin yerine, işçi sınıfının orta tabakalar içinde «eritilmesi» teorisi getiriliyor. Sosyalist enternasyonal, kendi programından yalnız proletarya diktatörlüğü hükmünü değil, tarihsel süreçte işçi sınıfının yönetici rolüne değgin her sözü çıkarıp atıyor. Kapitalist memle-

ketlerde emekçilerin maddi durumlarında çetin sınıf mücadeleleriyle sağlayabildikleri belirli bir iyileşme bile, onların «burjuvalaşma»sı diye gösterecek kadar ileri gidiliyor. Bununla beraber, işçilerin ekonomik durumu ile büyük burjuvazi arasındaki uçurumun azalmadığı, (örneğin, İngiltere'de, Kembric Üniversitesi profesörlerinden C. Rvel'in verdiği bilgiye göre, kişisel servetlerin % 42'si halkın % 1'inin elindedir), emekçilerin öğrenim yapma, toplum hayatına katılma vb. gibi esas ihtiyaçlarının giderilmediği gerçeği suskunlukla geçiştiriliyor.

Oportünistler, Marks ve Engels'in sömürünün şiddetlenmesi hakkındaki hükümlerinin teorik bakımdan doğruluğunu yitirdiğini iddia ediyorlar. Oysa sömürünün yalnız biçim ve metotları değişmiş, özlüğü eskisi gibi kalmıştır. Örneğin Birleşik Amerika'da artık-değer 40 yılda 9 misline çıkacak kadar büyük bir artış göstermiştir.

İşçi sınıfının orta tabakalar içinde «eritilmesi»ni öngören yanlış fikir, sözümona «üçüncü yol» yada «üçüncü kuvvet» politikasını teorik bakımdan temellendirmeye hizmet etmektedir. Döviz güçlüklerinin ve ekonomik bunalımların kapitalist sistemin sosyal çelişkilerini apaçık ortaya çıkardığı bu zamanda, böyle görüşlerin ne kadar hatalı olduğunu ispatlamak gereksiz sanırız.

Hiç bir sosyalist parti, hattâ parlamentoda çoğunluğa sahip olanı yada uzun yıllar iktidarda bulunamıyorsa bile, emekçileri sosyalizme ulaştırabilmiş değildir. Sosyalistler bunun nedenini açıklarken, kendilerinin sadece «demokratik sosyalizm»e ulaşmaya çalıştıklarını iddia ediyorlar. Onların amacı, Alman Sosyal-Demokrat Partisi Başkan Yardımcısı Vener'in sözlerine göre, ancak «herkes için demokrasiyi çığnetmeyecek kadar sosyalizm»dir. Fakat kapitalist düzende bu «herkes için demokrasi»nin anlamı ne olabilir?

Biçimsel anlamda kabul edilen demokrasi, sosyalist demokrasinin karşısına konuluyor. Ağırlık, emekçilerin memleket yönetimine reel olarak katılmalarının demokratik biçim-

lerini araştırmaya değil, bilimsel politik özgürlüklerin, kişi özgürlüğünün ve temsil sisteminin savunulmasına veriliyor. Nitekim, İngiltere İşçi Partisi yöneticileri de, iktidarda buldukları sürece, işte bu yaklaşımı kılavuz edindikleri için, büyük sermayenin sözünden çıkmayan bir yürütüm ve yönetim gücü durumundaydılar.

Fransız sosyalistleri sosyalizmde demokrasiyi söz konusu ederken, onun sosyal-ekonomik temeli sorunundan yan çizerek konuşuyorlar. Jores'den sonraki sosyalistler, sosyalizme, vaktiyle İnsan Hakları Beyannamesi'nde verilen ve burjuva cumhuriyeti tarafından yerine getirilmeyen vaaterin âdeta bir devamı ve gerçekleştirilmesi gözüyle bakıyorlar. Onlar Paris Komünü gününü de bu ruhta kutluyorlar.

Fransız sosyalistleri formel olarak hiç bir zaman, hattâ Leon Blum zamanında ve anti-komünizmin hızlandığı 1950 yıllarında bile, marksizden vazgeçmemişlerdir. Fakat partilerimiz arasında 1970 Aralık ayındaki tartışmanın sonuçları hakkındaki Bildiri'ye kadar, sosyalistler devrimci bir sıçrayışın gerekli olduğu sorunundan daima kaçındılar. Ancak tartışmanın sonuçlarını genelleleyen doküman, Fransız sosyalistlerinin görüşlerinde belirli bir evrimi yansıtıyordu. Bu dokümanda şöyle deniliyordu: «Yapılabilecek köklü reformların anlam ve önemi ne olursa olsun, sosyalist dönüşümler, kapitalizmin kusurlarını düzeltmeyi ödev edinen bu reformların ürünü olamaz. Her iki partinin amacı, mevcut sistemi iyileştirmek değil, onu bir başka sistemle değiştirmektir. Bu değişme devrimci yolla yeni bir toplum kurmak anlamında-
dır...»

Sosyalizm ve «Sol» Aşırılık

Bütün sol akımların — daha Marks'ın mücadele ettiği çieği burnunda anarşizm, neo-troçkizm ve burjuva sosyolojisi ile teknokratizmin etkilerini taşıyan en yeni «goşizm» vari-

yantları — ortak oldukları çizgileri tahlil edersek, «sol» oportünizmin gerçekte sosyal-demokratizmin geleneksel görüş ve anlayışından pek de uzak olmadığı kanısına varırız. Son yıllarda «sol» reformizmin artan bir canlılık göstermesi, burjuvazinin ideolojik mücadele için yeni araçlara muhtaç olduğunun bir kanıtıdır. Burjuvazi, devrimci hareketlerin yükselişi koşullarında açık gericiliğin ne kadar etkisiz olduğunu anlamak için yeterli derecede tecrübe edinmiştir. Artık emperyalizmin düşmanlarını bile emperyalizm hizmetine çekmeye yarayabilecek bir ideolojinin gerektiği kendini göstermiş bulunuyor. Bu maksatla anarşi-âsi ve ütöpik eğilimlerden yararlanılıyor. «Sol» aşırılık sağcı oportünizmle ortak bir sosyal temele dayanıyor. Lenin şunları yazıyordu: «İşçi hareketinin serpilip gelişmesi, kendi taraftarları arasına kaçınılmaz olarak bir miktar küçük burjuva elemanları da çeker ki, bunlar, burjuva ideolojisinin esirleridir, onun etkisinden zor kurtulur ve tekrar tekrar onun ağına düşerler.»⁴

«Sol» aşırılığın ana çizgilerini, sosyalist devrimde işçi sınıfının rolü, devletin sınıfsal karakteri ve fonksiyonları sosyalizme geçiş yolları sorunlarında karışıklık ve yanılmak olarak gruplayıp özetleyebiliriz. Bu hususların her birinde «goşist» ideologların ve örgütlerin görüşleri sosyal-reformistlerin geleneksel görüşlerine yakındır. Reformizmin bir bütün olarak, değişik manevraları çeşitli ideolojileri gibi görünen elemanlardan oluştuğu söylenebilir.

«Sol» aşırılık, bazı hallerde, sosyalizm için mücadelede işçi sınıfının rolünü, gelişmiş kapitalizm ve «tüketim toplumu»nun proletaryanın devrimci bilincini yok ettiği bahanesini ileri sürerek, tanımaz. Bundan da ya devrimin artık imkânsız olduğu gibi karamsar bir sonuç çıkarılır, ya da proletaryanın yerine güya başka tabakaların (kuşakların) gelmekte olduğu gibi küçük burjuvazinin pek işine gelen bir iddiaya geçilir. Bu akımı da öncelikle Markuze temsil etmektedir.

(4) V.İ. Lenin. Bütün eserleri, c. 20, s. 306.

«Sol» aşırılık, diğer bazı hallerde, işçi sınıfını azınlıktaki güçlerle devrim yapmaya mahkûm ederek, onun bir ittifak politikası gütmesi gereğini ve olanağını tanımaya yanaşmaz (neo-troçkistler). Şunu da belirtelim ki, sosyal-demokratlar, bu azınlıktaki güçlerin eylemi sonucu olacak bir sosyalist devrim perspektifini kabule yanaşmazken, bir yandan işçi sınıfı için, bütün ücretli işçileri bu sınıfın kadrosuna katan bir görüşü ileri sürmektedirler.

«Sol» aşırılık, burjuva devletini sınıf açısından tahlile önem vermeyerek, ya politik egemenliğin devrimci yolla elde edilmesi gereğini inkâr etmekte, ya da bu egemenliğin felâket pahasına kazanılması tezini ileri sürmektedir. İşletmelerde, yüksek okullarda, köyde vb. «egemenliği ele geçirme» teorisi Jil Martine'nin aynı adı taşıyan kitabında sistemli biçimde ortaya konuluyor. Birleşik Sosyalist Partisi eylemlerinde bu teoriyi kılavuz ediniyor. Bu teoriye göre, ekonomik egemenliğin elde edilmesinden sonra, politik egemenlik âdeta olgunlaşmış bir yemiş gibi kendiliğinden işçi sınıfının ayakları dibine düşmeli yada — anarşist varyanta göre — derhal ve temelli kaybolmalıdır. Bu görüş, Prudon'a ve işçi hareketinde Prudonizmin apolitizm ve korporatif sınırlılık gibi ölümcül sonuçlarına dönüşten başka bir şey değildir. Bu görüş, «klâsik» ve teknokratik reformizmin ileri sürdüğü devletin tarafsızlığı anlayışının etkilerini de bünyesinde taşımaktadır. «Yönetim ortaklığı»nı sosyalizmin en önemli çizgisi olarak kabullenme anlayışı «egemenliği ele geçirme» teorisinin temelidir. Bu temele dayanarak, sosyalist ülkelerde mevcut ve en önemli ödevi burjuva devletini işçi sınıfının ve müttefiklerinin devletiyle değiştirmek olan reel sosyalizmi «bürokratik» diye ilân etmektedirler. Burada «sağ» anti-komünizm ile «sol» aşırılık arasındaki derin ahenkliliği görmemek elde değildir.

Toplumsal hayattaki olguların tahliline, marksistler, daima bu olguların temelinde nihayet tarihsel olarak oluşan maddî nimetler üretimi tarzının yattığı hükmünü çıkış noktası yaparlar. «Egemenliği ele geçirme»ye dair solcu teori bu

hükmün önemini küçümsemeye çalışır. Böylelikle de, kapitalizmin özgünlüğünün soyut anlamda bir hiyerarşide değil, üreticileri üretim araçlarından ayırmada, sınıf mücadelesini doğuran sömürüde olduğu gerçeğini maskeleyen isterler.

Ultra-devrimci lâflar arkasına gizlenen neo-troçkistler ve Fransız Maocuları, işçi sınıfı egemenliğin karakteri sorununu sekterce yorumluyorlar. Bunu yaparken, Marks, Engels ve Lenin'in eserlerinden bol bol alıntılar aktarıyor, bunları âdeta dil persengine çeviriyor, dosdoğru fikirleri istedikleri gibi tersyüz ediyorlar. Oysa sosyalist devrimde ve sosyalizmin kurulmasında yönetmenlik rolü işçi sınıfına aittir. Sosyalizmin işçi egemenliği gerektirdiği söz götürmez, fakat işçi sınıfı tek başına hareket edebilir mi? Bunu ancak sınıf güçleri oranı hakkında gerçekçi bir bilgisi olmayanlar, toplumumuzun gerçek durumunu önemsemeyenler ve egemenliği ele geçirmenin reel yollarını benimsemek istemeyenler iddia edebilirler.

Dünya sosyalist sisteminin meydana gelip güçlenmesi ve sömürgeciliğin yıkılıp gitmesi sonucunda kapitalizm bir dünya sistemi olarak bir hayli zayıfladı. Fransa bir sosyalist devrim için olgunlaştı. Tekelci burjuvazi, kapitalist düzene özgü olan ve alabildiğine keskinleşen çelişkileri yumuşatma çabasında olsa da, bunları kökten çözebilecek durumda değildir. Aynı zamanda ekonomik zenginliklerin devlet-tekelleşmesiyle birikimin ve devletin toplumsal hayattaki rolünün kesinlikle artması yüzünden, kapitalizm hâlâ yeterli bir güce sahiptir. Egemen sınıf kamuoyu hazırlama tekniğine de büyük bir önem vermekte ve bunu giderek yetkinleştirmektedir.

İşçi sınıfının karşısında güçlü, adamakıllı örgütlenmiş ve kendi sınıfsal çıkarlarını gayet iyi bilen bir sınıf vardır. Bu sınıfla mücadele edebilmek için güçlü bir politik örgüt gereklidir ve işçi sınıfı bu örgütü yaratabilir. Sömürüye tâbi tutulan yalnız işçi sınıfı değildir; diğer emekçiler, memurlar, küçük ve orta köylüler, aydınlar, esnaf ve küçük tüccarlar da sömürülmektedirler. Esasen, sömürüye hedef olmağın bu birkitelik, sınıfsal birlik ve ittifaklar kurulması gereğini, tekelle-

rin ezgisine uğrayan bütün emekçilerin saf tutup dayanışmaları gereğini ve olanağını belirlemektedir. Lenin'in geniş demokratik cephe fikrinden çıkarılabilecek sonuçlar işte bunlardır. Yoksa «sırf» işçi egemenliğini öngören «solcu» tez, ancak işçi sınıfının tecrit edilmesi sonucunu doğurur.

Solcu oportünist ideoloji, sosyalizm yolunun ve aşamalarının belirlenmesinden kaçınmaktadır. Fakat hangi toplumsal tabakaların işçi sınıfına müttefik olacağını ve sınıf mücadelesinin somut koşullarının neler olduğunu açıklayabilmek için, memleketin sosyal-ekonomik durumunun tarihsel-materyalist açıdan tahlili gereklidir. «Sol» aşırıları, ilerici demokrasinin sosyalizm demek olmadığı bahanesini ileri sürerek sosyalistleri reformistlikle suçlamaya kalkışıyorlar. Sağcı reformistlerse, tam da ilerici demokrasinin sosyalizm demek olduğunu iddia ediyor ve daha ileri gelişme gereğini tanımıyorlar. Oysa, ilerici ekonomik ve politik demokrasi aşaması, tekelleşmiş zayıflatma ve tecrit etme, halkın çoğunluğunu sosyalizmin gerekli olduğu bilincine vardırarak için mücadele yürütme aşamasıdır. Egemen sınıfın tecridi, bu egemenliğin gadrine uğrayan yığınların da sınıksız birlik olmaları, sınıf savaşının yasallığıdır. İşte «sol» aşırılık bunu reddetmektedir.

Dünya emekçileri, çeşitli sosyalizm anlayışlarını yalnız karşılaştırma olanağına değil, aynı zamanda artık birçok ülkede kurulmuş bulunan reel sosyalizmi tanıma olanağına da sahiptirler. Emekçiler, bir yandan onun bellibaşlı prensiplerinin ve temel yasallıklarının genelliğine, öte yandan her ülkenin özgül koşulları ortamında bu prensip ve yasallıkların belirli biçimlerinin pek çok çeşitlilik gösterdiğine kani olabilirler. Sosyalizm uğrunda mücadele etmekte olan halklar için, bu prensiplerin *genelliği*, sosyalizmin yeni bir toplum düzeni olduğunun bir kanıtı ve reformistlerin teklif ettikleri «üçüncü yol» reçetelerinin reddi demektir. Bu yasallıkların belirişindeki *çeşitlilik* de, sosyalizmin asla soyut bir «model»in timsali yada tarihsel bir rastlantının sonucu değil, canlı ve gelişen bir düzen olduğunun ispatıdır.

Çeviren Ahmet Er

humanist sosyalizm yada insan yüzlü sosyalizm

V. Pery

4

«Humanist» sosyalizm, sosyalizmin marksist olmayan teorileri arasında ayrı bir yer tutmaktadır ve bazı burjuva aydın çevrelerinde ortaya çıkmıştır. Ama bu kavramlar sosyalist ülkelere de sokulmak istenmiş, hâlen de istenmektedir. Emperyalizm avukatlarının, marksizme karşı, «humanist» denilen bu sosyalizmin görüşlerine seve seve katılmaları hiç de şaşırtıcı bir şey değildir.

«Humanist» yada iddia edildiği üzere «insan yüzlü» sosyalizmin taraftarlarının hemen hemen hepsi de Marks'a, hattâ bazıları da Lenin'e başvurmakta ve kendilerini Marks'la Lenin'in tek yetkili yorumcuları saymaktadırlar. İşte bu yüzden de marksizme sempatisi olan ama bu konuda yüzeysel bir bilgiye sahip bulunan kişiler çoğu zaman bu tezlerin felsefi ve siyasî içeriğini kavrayamamaktadırlar.

«Humanist» sosyalizm, oldukça belirsiz bir ideolojik akımdır. Bu akım kendilerini marksist sayan ama, gerçekte revizyonizmin mevzilerinde yer almış kişiler (E. Fischer, R. Garuda, T. Petkoff, L. Kolakowski, G. Petroviç S. Stojanoviç, K. Kosik, O. Sik) tarafından temsil edilmektedir; öte yandan E. Froom ve B. Bloch gibi burjuva ideologları da bu akımın temsilciliğini yüklenmiş durumdadır.

Bunların felsefi sistemleri aşırı dağınıklığıyla ve tutarlı, bütünsel bir dünya görüşünün eksikliğiyle kendini göstermek-

tedir. Bu da, marksizmin monist (birci) karakterini kabul etmeyen ama, onun devrimci öğretisinin çeşitli yorumlarını ya da varyantlarını kabul eden akımların doğal özelliğidir. Onları birbirlerine yaklaştıran, özellikle, Marks'ın teorik eserinde ve leninizimde benzer bir anlam bulmaları ve bugün gerçekten varolan sosyalizmi inkârda ağız birliği etmiş olmalarıdır.

Humanist sosyalistlerin çoğu Marks'ı, felsefi önemini kabul etmedikleri leninizme karşıt gösterme çabasıdadır. Örneğin E. Fischer, son yazılarından birinde, marksizm-leninizmin tam bir bilimsel teori olarak görülemeyeceği fikrini savunmuştur. Ona göre marksizm, olsa olsa sosyal olayların ve süreçlerin incelenmesinde bir yöntem bilimidir, bir de «devletin ve insanlar üstündeki her türlü baskının ortadan kalkacağı ve amacı yalnızca insan olan bir özgürlüğün başlayacağı sınıfsız bir toplum ütopyasıdır.»

Fischer, leninizmi marksizmin dışında bir öğreti olarak görmektedir. Leninizm ona göre: «Profesyonel devrimcilerden oluşmuş bir partinin kitlelere politik bilinç götürmesi ve işçi-köylü birliğini gerçekleştirip proletarya diktatörlüğünü kurması, sağlamaştırması gerektiğini savunan bir görüş, geri kalmış ülkeleri ilgilendiren bir devrim stratejisidir.»

Görüldüğü gibi bu düşünceler hiç de özgün düşünceler değildir. Yukardaki uzun pasajı buraya aktarmamızın nedeni ise, Fischer'in bu sözleriyle «humanist» sosyalizmin temelini oluşturan düşünceyi çok açık bir şekilde ortaya koyduğu içindir.

Böylece, bu düşünceye göre leninizm, marksizmin dışında yer almaktadır. Ama «humanist» sosyalistler, leninizmi sap-tırma konusunda gösterdikleri bütün çabalara rağmen, bugün leninizm olmadan marksizmin anlaşılamayacağını da çok iyi bilmektedirler. Bu çelişkiden kurtulmak için marksizmin toplumsal hayatla ilgili görüşünü kendilerince değiştirip düzeltmeye çalışmakta, giderek marksizmin sözde «tek yanlı» olan özelliğini aştıklarını iddia etmektedirler. Böylece Marks'ın yeni bir yorumu ortaya çıkmaktadır. Onlara göre Marks'ın ger-

çek (authentique) düşüncesinin merkezinde «yabancılaşma-
mış» insan, «bütünsel» insan «ütopya»sı bulunmaktadır.

Bunlar marksist öğretiyi zenginleştiren her şeyi bir kenara bırakarak, bu öğretiyi felsefi bir antropolojizme indirge-
mekte ustadırlar: Soyut olarak ele alınmış insanın özünü, varlığının somut tarihsel koşullarına karşıt olarak göstermek-
tedirler. İşte marksizmin «humanist» reformcuları, bu düşün-
ceden yola çıkarak sosyalist ülkelerdeki komünist partilerin
sosyalist devrimin sosyo-politik çehresini, «insan»ın zararına
olarak önplana çıkarmakla suçlamakta ve varolan sosyalizmin
«gerçek» bir sosyalizm olmadığını çünkü, bu sosyalizmin de-
mokrasiden uzaklaşıp «bürokratik merkezîliğe», «devlet-
çiliğe», «devlet diktatörlüğü»ne dönüştüğünü iddia etmekte-
dirler. Onlara göre insanın yabancılaşması, sorunu, sosyalist
rejimde de kapitalist rejimdeki kadar önemli bir sorundur;
hattâ, bazı ilişkilerde sosyalist rejimde yabancılaşma daha da
ciddî bir görünüm almıştır.

Gerçekte, bu kişiler, düşünceleriyle yeni kantçılığa yak-
laşmakta ve sosyalizmin gerekliliğinin maddî üretimin geli-
şimindeki objektif şartlardan ve sınıf mücadelesinden geldi-
ğini unutup soyut ideallerden ve moral düşüncelerden doğdu-
ğunu düşünmektedirler.

Bu «humanist» marksistlerin «bütünsel» insanla ilgili yo-
rumlarında, genç hegelcilerin tavrından farklı olmayan bir
tavırla karşılaşırız. Hegelciler, sosyal gerçekle antropolojik
gerçeği birbirine karşıt gibi göstermişlerdir. Ama bu tavrın
Marks'la uzaktan yakından hiç bir ilgisi bulunmamaktadır.
Çünkü Marks, «Deutsch-Französische Jahrbücher» döneminden beri, henüz toplumun gelişim yollarına ilişkin marksizm
öncesi teorilerle savaşıırken, sonra de Feuerbach üzerine tez-
lerini yazdığı sıralarda, insanın özünün sosyal ilişkiler bütü-
nünü olduğunu ve ancak gerçeği değiştirerek insanın kendini de-
ğiştireceğini savunan görüşten yola çıkmaktaydı. Öyleyse sos-
yal devrim, dış yapıların değil de insan varlığının temelle-
rinin, dolayısıyla bizzat insanın değişimi olarak görülmekte-

dir. Eskiden Marks'la Engels'in alaya aldıkları «gerçek» sosyalistler gibi bugün de «humanist» sosyalistler, kendilerinden öncekilerin idealist tezlerini «Marksvari» bir kılığa sokarak, marksizmin «tekyanlı» olan özelliğini gidereceklerini sanmaktadırlar. Oysa bütün yaptıkları, Marks'ın reddettiği şeyi yeniden ortaya koymaktan ibarettir.

«Humanist» sosyalistlerin felsefi kavramlarındaki idealist eğilimleri ortaya çıkarmak için, geçmişin derinliklerine dalmak da gerekmez. Gerçekte bu eğilimler, çok idealist olan «pratiğin felsefesi»ni, Marks'ın materyalist felsefesinin yerine koyma (bugün Praxis dergisi yayıncılarının bağlandıkları da budur) yada marksizmi freudcülükle, «varoluş felsefesi»yle (Froom), existansiyalizmle (Garaudy), hattâ Bloch (Fischer)in «umut ilkesi»yle birleştirme çabalarında açık seçik ortaya çıkmaktadır.

Marks'ı gençlik eserlerinin keyfi bir yorumundan çıkarak «yeniden değerlendirme» ve bu eserlerin olgunluk çağındaki eserlerle yada Engels'in, Lenin'in eserleriyle çeliştiğini iddia etme fikri de orijinal bir fikir değildir. Bu fikir, ne Fischer cinsinden modern revizyonistlerin ne de Froom'un kendi fikridir. Marks'ın «humanist açıdan yeniden keşfedilme»sinin şerefi herhalde, sağcı bir reformist olan Belçikalı Henri Man'a aittir. Man bu fikri, Marks'ın 1844 El Yazmaları'nın yayınlanmasından hemen sonra 1930 yılları başlarında ortaya atmıştır.

Acaba Marks'ı «insanileştirmek, humanistleştirmek» amacını güden bu modern reformcular, kendi sosyalizm kavramlarını yaygınlaştırmak için yeni ve daha inandırıcı kanıtlar ortaya koyabilmişler midir?

Hayır. «Humanist» bir sosyalizmin savunucuları yabancılaşma sorununu, yeniden «değerlendirdikleri» Marks'ın temel kavramlarından biri haline getirmişlerdir. Ama bunlar, bu sorunun marksizmin doğuşunda oynadığı rolü, bu sorunla temel kavramlar (üretici güçler üretim ilişkileri, alt ve üst yapı

arasındaki karşılıklı ilişki, değer, artık değer vb.) arasındaki ilişkiyi anlamamakla kalmamış, bir de bu konuda tamamen yanlış bir yorum getirmişlerdir. Oysa bu kavramları anlamadan marksizmi tam bir bilimsel sistem olarak anlamak olanaksızdır.

Bir marksist için yabancılaşma, her şeyden önce insan etkinliğinin ve insan etkinliğinden doğan sonuçların insana hükmeden, ona düşman olan bağımsız bir güç hâline gelmesi demektir. Yabancılaşma, eski iş bölümü ve özel mülkiyet üzerine kurulmuş olan ve sömürü düzeninin hâkim olduğu bir toplumda süregelen, tarihsel yönden geçici üretim ilişkilerine bağlı bir olgudur, Marks, daha 1844 yılı El Yazmaları'nda, emeğin yabancılaşmasının tahliline büyük önem vermektedir. Yabancılaşmanın maddî temeli olan kapitalist mülkiyetin ve sömürünün ortadan kalkmasını, insanın sosyal kurtuluşunun ilk şartı olarak görmekteydi.

«Humanist» sosyalistler ise kapitalist mülkiyetin ortadan kalkmasını ve sosyalist rejimde üretim araçlarının sosyalleştirilmesini pek önemli bulmuyorlar. Onlar, sosyalist ülkelerde yabancılaşmanın politik iktidarın tabiatından ötürü yeni biçimler aldığını iddia etmektedirler. Bu arada ne devletin sınıf yapısını, ne de sermayenin egemenliği ile emekçilerin egemenliği arasındaki köklü farkı göremiyorlar. Öte yandan, yabancılaşmanın değişik biçimlerinin ortadan kalkmasının, her türlü politik iktidar ortadan kalkmadıkça mümkün olmayacağını iddia eden humanist sosyalistler, sosyalizmle, sosyalizmin ileri aşamasını birbirine karıştırmaktadırlar.

Sosyalizm, yabancılaşmanın temel biçimlerini ortadan kaldırır, emeği her türlü sömürüden kurtarır; insana, yaratıcı gücünü her zaman daha iyi gerçekleştirmesi için uygun koşullar hazırlar. Ama bu arada, Marks'ın da belirttiği gibi sosyalizm, bağrından çıkıp geldiği eski toplumun yara izlerini taşır.

İşte bu yüzden ortadan kalkması az çok zaman isteyen bazı yabancılaşma unsurları bu rejimde de yaşamaktadır.

Yine de bu unsurların yaşadığı alanlar ve bunların ortadan kaldırılma biçimi «humanist» sosyalistlerin hayal ettiğinden çok farklıdır. Sosyalist düzende yeni bir devlet tipi ortaya çıkmıştır, artık devlet işçi sınıfının ve bütün emekçilerin politik örgütü durumuna gelmiştir. Ama bu yabancılaşmanın kalıcı olduğu anlamına gelmez. Tersine sosyalist devlet, ezilmenin ve sosyal adaletsizliklerin ortadan kalkması ve emekçilerin devrimci başarılarının korunması, yaygınlaştırılması için eşsiz bir araca sahiptir.

«Humanist» sosyalistlerin yanlış felsefî görüşleri katıksız bir burjuva iftiralarına dönüşmektedir. Bu iftiralar da bugün gerçekten varolan sosyalizmin başarılarına karşı yönelmektedir.

«Humanist» sosyalistlerin sosyalist sistemlerinden çok politik platformları, eklektizmle, sloganlarının soyutluğuyla ve programlarının belirsizliğiyle kendini göstermektedir. Bunların uygulanmakta olan sosyalizmin kuruluşuna yönelttikleri eleştirilerinde bir noktada birleşmektedirler. K. Kosik, 1968 yılında haftalık Çekoslovak dergisi Literarni Listy'de şöyle yazıyordu: «Modern sosyalizm şimdilik, teorik bakımdan, hatâ daha da önemlisi pratik bakımdan kendi tarihsel kurtarıcı rolünü kavrayacak, gerçekleştirecek düzeyde değildir; karşılaştığı güçlükler de bundan ileri gelmektedir.»

Acaba «humanist» sosyalistleri, sosyalizmin uluslararası deneyini inkâr etmeye iten nedenler nedir? «Sosyalizm modelleri» kavramı, onların teorik kalesinde önemli bir yer tutmaktadır. Onlar bu kavrama sığınarak, kendilerini sosyal olayların incelenmesinde bilimsel modeller ilkelerini uygulayan yenilikçilerden saymaktadırlar. Ama hayat onların modellerinin bilimden ne kadar uzak olduğunu göstermiştir. Çünkü onlar, ulusal koşullara bağlı olarak şu yada bu ülkeye uygun gelen «sosyalizme geçiş» biçimlerini incelemek yerine, her ülkenin kendine özgü bir «millî sosyalizm»i olacağını söyleyen eski revizyonist tezi yaygınlaştırmaya çalışmaktadırlar.

Bu da onların, tarihsel materyalizme ters düşmelerine sebep olmakta ve marksizmin sosyal ve ekonomik oluşumların analizinde uyguladığı ilkelerden uzaklaşmalarına yol açmaktadır. Çünkü marksist-leninist teorinin büyük klasiklerine göre sosyal rejim kavramının bizzat kendisi tarihsel aşamada bulunan, birbirinden çok farklı ülkelerin gelişimlerinde tekrarlanan en genel, en önemli çizgileri bir araya getirmektedir. Böylece «humanist» sosyalizmin teorik yapısı, sosyalizmin kuruluşundaki genel yasaları, objektif yasaları inkâr etmektedir.

«Humanist» sosyalistler, oybirliğiyle, sosyalizmin «Rusya örneği»nin yalnızca Rusya'ya özgü koşulların bir ürünü olduğunu, bu yüzden de sanayileşmiş bir topluma örnek olarak gösterilemeyeceğini söylemektedirler.

Garaudy ve benzerleri, Lenin'in Ekim Devrimi'nin uluslararası özelliği konusunda yaptığı tahlili yeniden ele alıp yorumlamaktadırlar. Lenin, sosyalizmin bilimsel özüne dayanılarak başarılan ilk sosyalist devrimin temel çizgilerinin, uluslararası çapta tekrarlanacağını söylemiş ama, bu gerçeğin katı, dogmacı bir şekilde abartılmasından ve onu bu çizgilerin ötesine götürecek her türlü girişimden kaçınılmasını istemişti. Çeşitli ülkelerin, özellikle sanayileşmiş ülkelerin özel koşullarında, sosyalizmin temel yasalarının alacağı değişik biçimleri hesaba katma gerekliliği üstünde ısrarla durmuştu.

İşte bu yüzden marksist-leninist partiler, bazı ülkelerin deneyini körü körüne taklit etme, bu deneyi başka ülkelere kabul ettirme çabalarının karşısındadırlar. Ama onlar aynı zamanda, özünde milliyetçi olan eğilimlerin sosyalizmin kuruluşunda şu yada bu özgül, spesifik koşulları abartmasına da karşıdırlar. 1971 Sovyet-Yugoslav ortak bildirisinde şöyle denilmektedir:

«Sosyalist bir toplumun kurulması mücadelesinde işçi sınıfına ve halklara öncülük eden partiler, her ülkelerin özelliklerine uygun olarak yaratıcı bir biçimde geliştirilen Marks, Engels ve Lenin'in öğretilerinden başka hiç bir dayanak ara-

mamışlardır, aramazlar da. Çeşitli ülkelerin gelişme özelliklerine ve deneylerine uygun gelen sosyalizmi kurma yöntemleri, bu ülkeler halklarının ve işçi sınıflarının kararına kalmıştır ve bu yöntemler birbirlerine ters düşmemelidirler.»

İşçi sınıfının, çok değişik ekonomik düzeylerdeki ülkelerde sosyalizmi kurma deneyine sahip bulunduğu günümüzde, Leninci sosyalizm anlayışını değiştirerek yorumlama çabalarının ne kadar tutarsız olduğu ortadadır. Sosyalistler kazandıkları tecrübeleri elbetteki eleştirel bir tahlilden geçirirler, kendi yetersizliklerini görmezden gelmezler, hatalarını kabul ederler; çünkü, yeni bir girişime atılırken, özellikle bu girişimin tarihsel bir anlamı ve evrensel bir boyutu da varsa bu hatalar kaçınılmazdır. Ama gerçek anlamda bilimsel bir eleştirinin, yeni bir toplumun kuruluşunda gerçekleştirilen başarıları doğrudan doğruya, bir çırpıda inkâr etmeyle uzaktan yakından hiç bir ilgisi yoktur.

«Humanist» sosyalistler, bu gerçekten yaşanmış deneyin karşısına esas olarak üç ögeye dayanan kendi «model»lerini çıkarıyorlar. Bu öğelerin ilki ve en önemlisi, sosyalist toplum, politik ve ideolojik çoğulculuğun (çeşitliliğin), sosyal güçlerin «serbest oyunu»nun sokulması fikridir. Zaten bazı sosyalist devletlerde birçok parti bulunmaktadır, öte yandan kapitalist ülkelerin sosyalist partileri, programlarında, ileri bir demokratik düzen ve sosyalizm uğruna verilen mücadelede, emekçilerin çıkarlarını savunan partilerle, işçi sınıfının partileriyle birlikte çalışmayı açık seçik olarak öngörmektedir.

«Humanist» sosyalizmden esinlenen teorilerin, sosyalist demokrasiyi burjuva demokrasiden ayıran şeyin ne olduğunu anlamadığı görülmektedir. Burjuva demokrasinin karakterinin, yalnızca politika alanında sıkışıp kalmasıyla açıklanacağını söyleyen Garaudy, bunun örneğini vermektedir. Bu arada «insan yüzlü» sosyalizmin ünlü hâvârisi E. Goldstücher'in kendisine, sosyalist sistemdeki özgürlükten ne anladığını soran Batı Almanya'da çıkan Der Spiegel dergisinin gazetecisine verdiği cevabı da örnek olarak verebiliriz: «Temelde, her-

halde, sizin toplumunuzdaki özgürlüğün aynını anlıyorum. Yalnız bir farkla: bizde üretim araçlarına sahip olma özgürlüğü olmadığı için bu mülkiyetten doğan egemenlik ve onun yol açtığı kötüye kullanma özgürlüğü de olmayacaktır.»

Goldstücker, mülkiyeti bu şarta bağladığı için «sosyalizm» diploması aldığını düşünüyor olmalı. Gerçekte onun «sosyalist» spekülasyonlar zincirinde önemli bir halka eksiktir. Bu halka ise, bilimsel sosyalizm taraftarını, herhangi bir liberalden ayırma imkânı veren halkadır. Bu da politik özgürlüğün, mülkiyet ilişkileriyle şartlandığı inancıdır.

Hocamız, üretim ilişkilerinde gerçekleştirilen sosyalist devrimin, nitelik bakımından yeni bir sistemin, sosyal, politik ve moral değerler bakımından üstün bir sistemin doğuşuna yol açtığını «görememiştir». Goldstücker'in benimsediği, kapitalist toplumdakinin «aynı» olan özgürlük kavramına gelince, bu kavram, her burjuva demokrasinin yapısında olan, özel mülkiyet özgürlüğünü ve onun getirdiği sonuçları da birlikte getirecektir.

Kısacası, «humanist» sosyalizmi belirleyen özelliklerden biri de, bu anlayışın, tamamen metafizik bakımdan, diktatörlükle demokrasiyi, ayrıca, devrimci sınıfsal şiddetle, özgürlüğü birbirine karşıt göstermesidir. Tabii bunda liberal burjuva felsefi kavramlarının özgürlük ve insan konusundaki etkisinin de payı vardır ama, bu düşüncenin marksizmle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur.

Bir de, «humanist» sosyalistlerin büyük bir kısmının teorilerinde ayırıcı bir özellik daha vardır ki, o da bunların, ekonomik yapısının elle tutulur, gözle görülür etkinliklerine hiç eğilmeden, politik sorunlara önem vermeleridir. Onlar, sosyalist devletin politikasını etkilememeye çalışmaktadırlar ama, ekonominin hayatî ihtiyaçları ve emekçilerin çıkarları konusunda en ufak bir sorumluluk duygusu taşımamaktadırlar.

«Humanist» sosyalistler önerdikleri modelde, işçi partisinin ekonomik örgütlemeye olsun, politik ve ideolojik alan-

da olsun, yönetici rolünün kaldırılmasını istemektedir. Ernst Fischer'in «Devrim Başka Bir Şeydir» broşüründe sıralanan eleştiriler, her şeyden önce, yeni tipteki partinin leninist teorisine yöneltilmiştir. Fischer özellikle, parti içindeki bölücü etkinlikleri suçlayan Rusya'daki Komünist Partisi'nin (Bolşevik) 10. Kongresi kararlarına ve demokratik merkezîyetçilik ilkesine karşı çıkmaktadır.

Aynı platform (demokratik merkezîyetçiliğin inkârı), Garaudy'nin, Praxis yayıncılarının, Goldstücker'in ve Sik'in de platformlarıdır.

Bunlar olsa olsa partiye sadece «manevî öncülük» rolünü uygun görmekte dirler. Ama Garaudy'e göre, partinin «resmî bir felsefesi» olmaması gerektiğine göre, bu parti ne idealist, ne materyalist, ne dinli ne de dinsiz olamayacağına göre, bu rolü nasıl yükleneceğini anlamak güçtür. Bu ideolojik kin, Garaudy'yi, partinin marksist-leninist teorisini bütünüyle kendince değiştirmeye itmiştir. Ve kendisi, partinin örgüt ilkelere karşı çıkarken, Fransız Komünist Partisi'nin 19. Kongresinde Georges Marchais'nin de belirttiği gibi, «oportünizmden tasfiyeciliğe doğru kaymıştır.»

Üçüncü olarak da «humanist» sosyalizm taraftarları, aydınların önemini aşırı biçimde abartmaktadırlar. Şöyle ki: bilimsel ve teknik devrim dönemi olan çağımızda gerçek tarihsel ve devrimci girişimin taşıyıcısı rolünü işçi sınıfında değil de aydın kesiminde görmek gerektiğini söylemektedirler. Bu noktada «humanist» sosyalistler, böylece «sanayi toplumu» konusunda açıkça burjuva düşünürlerinin etkisi altında kalmaktadırlar.

Günümüzdeki bilimsel ve teknolojik devrim gerçekten, burjuva toplumunun yapısında önemli değişikliklere yol açmaktadır ama, bu hiç de revizyonistlerin düşündüğü yönde olmamaktadır. Bu devrim, aslında, son yıllarda, işçi sınıfının meslekî formasyon ve genel bilgi düzeyini büyük ölçüde yükseltmiştir. Sanayide en modern branşların ve tarımda maki- neleşmenin ortaya çıkışıyla işçi sınıfı yeni yeni kategoriler ka-

zanmıştır. Bilimsel ve teknolojik devrim aydınların sayısını hızla arttırmış; onların farklılaşmasını sağlamış; onlardan büyük bir kısmını, çıkarları ve durumu gitgide işçi sınıfının çıkarlarına ve durumuna yaklaşan ücretliler durumuna getirmiştir. Bu, proletaryanın modern toplumun devrimci değişiminde, temel güç olarak oynayacağı rolün öneminin arttığını, demokrasi ve sosyalizm uğruna mücadelede yeni olanakların doğduğunu ortaya koymaktadır.

«Humanist» sosyalizmin politik ve ideolojik öğelerinden yola çıkarak kurulabilecek tek «model» sosyal demokrat bir modeldir. Özellikle kapitalist ülkelerde, böylesi çabalar, proletarya içinde sağcı reformist yanlıgıların yayılmasına yardım eder. Marksizmin «humanist» reformcularının, «humanist» sosyalizmin eş anlamı olarak «demokrat sosyalizm» terimini kullanmaları boşuna değildir. Buna karşılık sağcı sosyal demokratların da kendi modellerine «humanist sosyalizm» adını vermeleri de dikkate değer.

Burada basit bir rastlantıdan söz edilemez. Öteden beri, temelde burjuva olan soyut bir humanizmanın ilkeleri, sosyalizmin bilimine karşı sürdürülen mücadelede en çok kullanılan bir silâh olmuştur. Fransız sağcılarının sosyalist lideri olan Leon Blum, «İnsanlık Çapında» adlı eserinde, aynı ilkelere adına, bilimsel sosyalizme karşı çıkmıştır. Burada analizini yaptığımız görüşler, uzun zamandan beri marksizmden uzaklaşmış reformcu düşüncelerden, yalnız şu noktada ayrılmaktadır: Bunlar, Marks'ın yanlış yorumlanmış bazı tezlerinden yola çıkmaktadırlar.

Acaba bu antimarksist teorilerin, işçi hareketinde yaygınlaşmasının sosyal nedenleri nelerdir?

Marksizmden ayrılmadan, sosyalizmin devrimci proleter teorisinin temel tezlerini değiştirme çabaları yeni bir şey değildir. Burjuva toplumu sürekli olarak proletarya saflarına küçük burjuva gruplarını sokmaya çalışmaktadır. Lenin'in de belirttiği gibi bu grupların ideolojisi her zaman işçi partisi saflarına girme çabasındadır. Ve bu ideolojilerin aldığı bi-

çimler tarihsel koşullarla birlikte değişmektedir. Koşulları proletaryanın koşullarına yaklaşan aydınların katılmasıyla ücretli sayısının hızla artması, «humanist» sosyalizmin yayılmasında bir dereceye kadar yeni bir toplumsal neden olarak ortaya çıkmaktadır. Ama bu nesnel süreç, özellikle reformizmin etkili olduğu ülkelerde, aydınların bazılarının bilincinde çeşitli biçimlerde yansımaktadır. Bu aydınlar, burjuva toplumunun kötülüklerini farketmemektedirler, ama, henüz sınıf yapısını ve kapitalist yabancılaşmanın nedenlerini kavrayamamakta ve özgürlük konusunda kapitalist bir toplumda ahşılagelemiş yanlış düşünce tarzlarını sürdürmektedirler.

«Humanist» sosyalistler, yeni bir toplumun kuruluşundaki zorluğu kavrayamamaktadırlar. Yeni bir toplum kurmak zordur, ancak kararlı ve inatçı bir mücadele yolu sosyalizmin gerçekleşmesini sağlayabilir. Sosyalizmin mantıkî tablosuyla, onun somut tarihsel gelişimi arasında, idealle gerçeğin kendisi arasında, sosyalist toplumu bütünüyle yaratmak için duyulan subjektif arzuyla, her kuşağın onu gerçekleştirmek için sahip olduğu sınırlı objektif olanaklar arasında felsefî bakımdan hiç bir zaman mutlak bir özdeşlik, bir aynılık olmamıştır.

Sosyalist ülkelerde de bazı aydınlar sosyalizmin gelişiminde, mantıkî öğeyle, tarihsel ögenin gerçek ve canlı diyalektiğini kavrayamadıkları için, bu iki ögenin çatışmadığı durumlara çok önem verdikleri için, benzer görüşlere saplanıp kalabilmektedirler. Oysa bu ülkelerde marksist olmayan bu tür görüşlerin oluşması için objektif şartlar da mevcut değildir. Bunda emperyalist propagandanın ısrarla sokmaya çalıştığı burjuva ideolojisinin etkisinin de şüphesiz payı vardır.

«Humanist» sosyalizm, sosyalist toplumun gelişiminde ortaya çıkan bazı gerçek sorunlar üstünde bilimsel yada bilimsel olmayan yollarla yanlış yorumlar yapmaktadır. Çünkü, sosyalizmi kurmada en doğru biçimlerin aranması, bunların hem yeni rejimin genel ilkelerine, hem de her ülkenin somut koşullarına uygun olması, zor ve karmaşık bir çabadır. Yeni tip ten uluslararası ilişkileri kurmak da aynı şekilde objektif bazı

güçlükler doğurmaktadır. İşte «humanist» sosyalizm bütün bu zorlukları tahrif ederek yansıtmaktadır.

«Humanist» sosyalizm taraftarlarının felsefî ve politik görüşlerinin tahlili, bunların, yalnızca daha doğru, daha adil yeni bir toplumu kurma uğruna verilen mücadeleden kitleleri saptırmaktan başka bir işe yaramadığını göstermektedir. Burjuva solcuların yada sosyal demokratların yorumladığı gibi «Marks'a dönmek» için Lenin'i ve leninizmi reddetmek, devrimci proleter bir dünya görüşünü bırakıp «bütünsel» insanın ideal, soyut ütopyasına bel bağlamak, tabii ki önce antileninizme, sonra da antimarksizme götürür.

Ama yine de «humanist» sosyalistlerin bütün söylediklerinin bilerek söylenmiş yanlış ve gerici şeyler olduğunu iddia edemeyiz. Örneğin, A.B.D.'nde, E. Froom'un bazı tezlerinin ve «yabancılaşmış toplum» eleştirisinin, humanizma ideallerine bağlı kalan ama, emperyalizmin saldırgan politikasına da karşı çıkan Amerikalı aydınların düşünceleriyle benzerlik taşıdığını görürüz. Onların, «humanist eksiztansiyalist» yorumlarıyla da olsa Marks'ın fikirlerini tanımak, onların, burjuva üretim ve yaşama biçiminin en antidemokratik ve en antihumanist yönlerini daha iyi anlamalarına yardım edebilir.

Bu arada, şu yada bu «humanist» sosyalistin, subjektif bir biçimde de olsa, kendi görüşlerini marksizmle bağdaştırma ve marksist bir tavır alma isteği duyması da mümkündür. Bu konuda Lenin'in şu satırlarını anmakla yetinelim:

«Bu insanların bizzat kendilerinin, ileri sürdükleri teorilerden daha iyi olduğunu kabul etmek zorundayız; ama marksizmin belirgin bir şekilde tahrif edilmesine de göz yumamayız.»

«Humanist» sosyalizm... Her biri, bütün ileri kişiler için doğru olan bu iki kavramın yanyana geliştiği bir çeşit meydan okumayı içermektedir, çünkü, şöyle bir soruyu akla getirmektedir: Peki, humanist olmayan bir sosyalizm olabilir mi? Emekçilerin gerçek politik ve sosyal kurtuluşu düşüncesini savunmayan bir sosyalizm olabilir mi?

Humanizm ile gerçek sosyalizmi birbirinden ayırma, sosyalizmin kuruluş pratiğini, humanist ideale aykırı gösterme yolundaki boşuna çabalar, sağcı revizyonistlerin olduğu kadar, solcu revizyonistlerin de özelliğidir. Öyle ki, humanist idealin, burjuvaziye verilmiş bir taviz olduğunu düşünen solcu revizyonistler, marksizm-leninizmin devrimci humanizmasını saptırmaya çalışmaktadırlar.

Gerçek sosyalistler bu yanlış görüşleri reddetmekte ve sosyalizmi kurma yolunda gösterdikleri etkinlikleriyle, sosyalizmin gerçekten humanist özelliğini ortaya koymaktadırlar. Bilimsel sosyalizm, geçmişin humanist düşüncelerinde varolan şeylerin en iyilerini özümlemiştir. Onların demokratik, sosyalist öğelerini miras olarak almış, onları değiştirmiş ve zenginleştirmiş, böylece de humanizmi, bütünü içinde en yüksek düzeye çıkarmıştır. Emekçileri, kendi ekonomik, politik ve sosyal kurtuluşları yönünde bilimsel bir düşünceyle donatmıştır.

Çeviren: Ayşe Özdağ

İsveç'te sosyal barış masalı

Fritjof Lager

5

Batı'da, İsveç'in bir «barış ülkesi» olduğu, oradaki iş ilişkilerinin düzenli ve huzurlu olduğu düşünülür hep. Bu, ülkedeki yaşama düzeyinin bir oranda yüksek oluşuyla, var olduğu ileri sürülen «ekonomik bir eşitlikle», tam istihdamla, İsveç Sendikaları Merkezî Konfederasyonu'yla ilişkide bulunan ve ona dayanan Sosyal Demokrat Parti'nin 1932 yılından bu yana iktidarı sürekli olarak elinde tutuşuyla ve son olarak da İsveç'te grevlerin çok seyrek rastlanan bir olay oluşuyla açıklanabilir.

Bununla birlikte, İsveç'te grevleri yasaklayacak güçte üç kanun maddesinin varlığından pek az kimsenin haberi vardır.

Patronlarla sendikal örgütler arasındaki ortak sözleşmelerle ilgili 1928 yılında kabul edilmiş bir kanun, işçilere, sözleşmelerin geçerlik süresi boyunca grev yapmalarını engellemektedir. Önceleri bu sözleşmeler bir yıllık olarak imzalanmaktaydı, savaştan sonra ise genellikle iki-üç yıl için imzalanmaktadır. Kanun, sendikalar girmiş olan bütün işçiler için uygulanabilmektedir (sekiz milyon nüfusun hemen hemen 2,2 milyonu sendikalıdır.)

1935 yılında kabul edilmiş bir başka kanun da, işçileri, greve girmeden yedi gün önce bir bildiriyle (grev kanunî bir grev de olsa), grev kararını bildirmeye zorlamaktadır.

Son olarak bir başka kanun da «şiddet grevleri» halinde sendikal örgütlere çok ağır bir ceza verebilmekte yada greve katılanlar hakkında dava açabilmektedir.

Böylece kanunî engeller işçileri grev gibi etkili bir mücadele aracını yasalara uygun olarak kullanmaktan alıkoymaktadır. Bu yüzden de işçiler «şiddet grevleri» yapmak zorunda kalmaktadır. Nitekim savaştan sonra da bu çeşit grevlerin arttığı görülmüştür. Sendika yönetimi genel olarak dayanışma göstermeye yanaşmamakta ve grevcileri işe başlatmaya çağırarak her türlü kanunî sorumluluktan kaçmaktadır.

Patronlar yürürlükteki yasalardan yararlanarak ücret artışlarını frenleyebilmişler ve iş yoğunluğunu sağlayacak bir dizi tedbir almışlardır.

Her ne kadar kuruluşlarda işçi temsilcilerini de içine alan üretim komiteleri varsa da, işçiler üretimin hızı ve örgütlenmesi konularında etkin olma olanağına sahip değillerdir. Patronların başkanlığı altında toplanan bu komiteler gerçekte danışma organlarından başka bir şey değildir. Hemen hemen bütün toplu sözleşmelerde kuruluşun müdürü, İsveç İşyeri Birliği'nin tüzüğüne uygun olarak işi başlatma, işçileri işten çıkarma ve yeni işçi alma hakkına sahiptir.

İsveç'te son yıllardaki toplumsal hava, işçi hareketinin karşısına çıkarılan engellerin, işçilerin güçlenen savaşçılığını durduramayacağını ortaya koymaktadır. Bir «refah toplumu» nun kurulduğu, «sosyal barış»ın egemen olduğu söylenen bu ülkede grevler çoğalmaktadır.

İsveç'in en büyük limanlarından biri olan Goeteborg'da bine yakın dok işçisi vardır. Yöneticiler liman işçilerinden ikisini geçerli bir neden olmaksızın işten çıkardıklarında bütün dok işçileri işi bırakmışlar ve işten çıkarılan işçilerin baskı tedbirlerine başvurulmadan hemen işe alınmalarını isteyerek greve gitmişlerdir. Grev haftalarca devam etmiş ve hiç bir işçi işbaşı yapmamıştır. Liman felce uğramış, sonunda yöneticiler işçilerin isteğini kabul etmek zorunda kalmışlardır.

En önemli «şiddetli» grev de, dünyada demir madeni çıkarmada üçüncü, ihracatta birinci olan, İsveç'in en büyük şirketlerinden biri sayılan L.A.K.B. maden yataklarında yürütülen grev olmuştur. 1956 yılına kadar L.K.A.B. karma bir şirket olarak çalışmaktaydı. 1957'den sonra tamamen devlete bağlanmış durumdadır. Çıkarılan maden miktarı 13 milyon tondan 25,5 milyon tona yükselmiştir. Oysa işçilerin sayısında yüzde 17 oranında bir azalma olmuştur. 1960 yılında şirketin kârı, yılda 400 milyon krunu bulmuştur, bu da orada çalışanların her birine yılda 57.000 krun düşüyor demektir. Bu dönemde bir maden işçisinin ortalama yıllık gelirinin 25.000 krun olduğu göz önünde tutulursa, devletin bu işten ne kârlar sağladığı kolayca anlaşılabilir.

Maden yataklarındaki iş, en zor iş olarak kabul edilmektedir, böylece de ücretler diğer sanayi dallarında çalışan işçilerin ücretlerinden biraz daha yüksek olmaktadır. Ama son yıllarda maden işçilerinin ücreti ile diğer sanayi işçilerinin ücretleri arasındaki fark büyük oranda azalmıştır. Ücretlerdeki gecikmeler ve iş yoğunluğunun gittikçe artması, işçilerdeki hoşnutsuzluğun başlıca nedenlerinden biri olmaktadır.

Bu hoşnutsuzluk, Maden İşçileri Sendikası merkezî yönetimindeki kişilerin satılmışlığı yüzünden daha da artmaktadır. Bu sendikaya 12.000 maden işçisi kayıtlıdır. Maden İşçileri Sendikası yöneticileri aynı zamanda hükümet tarafından atanmış bulunan şirketin yönetim kurulunda da görev yapmaktadır. L.K.A.B.'nin bölgesel sendika örgütleri sendika yönetiminde temsil edilmemektedir.

Grev 9 Aralık'ta 350 kişi çalıştıran Suappavaara maden yatağında başlamıştır. İki gün sonra Suappavaara'dan ve Kiruna'dan 3.000 işçi grev ve işgâle katılmıştır. Daha sonra Malmberget'den, Luka'dan, Naruit'den 1.500 işçi de onlara katılmıştır. Ertesi gün şirketin hiç bir işçisi işbaşı yapmamıştır. 27 işçiden oluşan bir merkezî grev komitesi kurulmuştur. Komite, L.K.A.B. ve Maden İşçileri Sendikası yöneticileriyle görüşmelere başlamıştır.

Grev iyi koşullarda yürütülmüştür. Geçmişin gelenekle-riyle şartlanmış yüzlerce sendika üyesi de Maden İşçileri Sen-dikası'na kayıtlı arkadaşlarıyla tam bir dayanışmaya girmiş-tir. Grev komitesiyle grevciler arasında iyi bir haberleşme sistemi kurulmuştur. Komite, mitingler sırasında hemen he-men her gün grevcilere günün raporunu iletmiştir.

Maden işçilerinin grevi bir «şiddet» grevi sayılmış ve ken-dilerine ödenek verilmemiştir. Ama grevin başlamasından iti-baren, bütün ülkede bir dayanışma hareketi başlatılmıştır. Maden işçileri fonu için ilk üç hafta iki milyon, grevin sonla-rına doğru da aşağı yukarı altı milyon kuron toplanmıştır. Dayanışma hareketine yalnız işçi örgütleri değil, sanatçılar, oyuncular, yazarlar da katılmış ve grevcilere sürekli bir yar-dım fonu yaratmak için harekete geçmişlerdir. Kilise bile grevciler yararına sürdürülen kampanyaya katılmıştır. Örne-ğin bir pazar günü Kiruna kilisesi 7.000 kurondan fazla bir pa-ara toplamıştır. Bu arada komşu kuzey ülkeleri de dayanışma göstermiş ve Danimarka'dan, Norveç'ten, Finlandiya'dan bü-yük çapta para yardımı gelmiştir. Grev komitesi 2.000'e yakın mektup ve sempati mesajı almıştır.

Sosyal demokrat basın ve burjuva basının bir kısmı gre-vin ilk aşamasını «komünist oyunlarının» bir sonucu olarak görmek istemiştir. Oysa merkezî grev komitesinde sosyalist-ler olduğu gibi sosyal demokratlar, hiç bir partiye kayıtlı ol-mayanlar, hattâ burjuva halk partisinin de bir temsilcisi bu-lunmaktaydı.

Grevcilerin istekleri: ücretlerin artması, iş koşullarının düzelmesi, işçilerle memurlar için eşit haklar tanınması, L.K.A.B.'nin İşverenler Birliği'nden çekilmesi, iş gününün kı-saltılması, emeklilik yaşının altmışa indirilmesi olarak saptan-mıştı. Ayrıca pazarlıklar sırasında varılan anlaşmanın bütün yönleriyle uygulanacağına dair garanti de istemekteydiler.

Maden işçileriyle işyeri yöneticileri arasındaki görüşmele-rin sonuçları, grevin güçlü bir silâh olarak yaşamaya devam ettiğini ve İsveç'te sınıf mücadelesinin hızlanmakta olduğunu

ortaya koymuştur. Şirket, bütün işçilerin aylıkları konusun-daki talebi kabul etmek zorunda kalmıştır. Ücretler ortalama yüzde 16 artmıştır. Düşük ücretliler daha yüksek bir yüzdeye kavuşmuştur. Kutup bölgesinde çalışanlara fazladan izin primleri sağlanmıştır. İşçi ve memurların iş koşulları ve üc-retleri arasındaki fark giderilmeye başlamıştır.

Maden işçileri grevi bölgesel bir olay olarak kalmamış, Orta ve Güney İsveç'te bulunan işyerlerinde de işçi eylemle-rini etkilemiştir. Bu grev İsveç işçi hareketine yeni bir özel-lik getirmiş, beden işçilerinin insan onuruna saygı duyulma-sını sağlamıştır.

Geçmiş grevler İsveç işçi hareketine canlılık kazandırmış-tır. Sınıflar arası eşitlik masalı ve sosyalizme doğru giden ba-rışçı bir kaynaşma iddiası iyice sarsılmıştır. İsveç'te sınıf mü-cadelesi yeni biçimler alarak yoğunlaşmıştır ve yalnızca üc-retlerin artması için mücadele vermek söz konusu değildir.

Çeviren: *Aysel Özakin*

avusturyalı işçilere mektup

Georgi Dimitroff

Önümde duran mektup 7 Aralık 1933 tarihini taşıyor fakat benim elime ancak 15 Ocak 1934 tarihinde Leipzig hapishanesindeyken geçti. Mektup, Avusturya'daki Şubat olaylarından sonra bugün dünya çapında üne ulaşan Karl Marks Hanındaki bir grup işçiden geliyor. Mektupta şunlar yazılı:

Karl Marks Hanı

Viyana, 7 Aralık 1933

Sevgili Dimitroff Yoldaş!

Birçokları adına sana en sıcak selâmlarımızı gönderiyoruz. Milyonlar dikkatle senin sözlerini duymaya çalışıyorlar. Sözlerinle onlara yeni güç veriyorsun. Kavgan boşuna değildir, o aynı zamanda bizim de kavgamızdır. Bilinçli proletaryanın yüce ordusu saflarını sıklaştırmış olarak arkada duruyor.

Senden bir iki satır bekliyoruz, Dimitroff Yoldaş.

*Proletaryanın özgür selâmları
(Bunu bir dizi imza izliyor)*

Göriğin gizli polislerinin Berlin'deki yeraltı mahzenlerinde faşist gazetelerden Avusturya işçilerinin yiğit mücadelelerini öğrendikçe tekrar tekrar bu mektubu okurdum. Büyük bir heyecanla olayların gelişmesini ve Avusturya proletaryasıyla faşizm arasındaki silâhlı boğuşmanın seyrini izledim. Sizin proleter yiğitliğiniz içimi büyük bir sevinçle doldurur,

sosyal demokrat önderliğin ihanet politikasını derin bir nefretle karşıladım.

Tutukluğun ağır şartlarından ve mahkemenin yorucu geriliminden hastalanmış olarak Moskova'ya vardığımda, sıhhatimin izin verdiği ilk fırsatta Avusturya'daki olaylarla yakından ilgilenmeye ve bunlardan çıkan tarihî dersleri sadece Avusturyalı işçiler için değil, bütün kapitalist ülkelerin işçileri için ortaya koymaya karar verdim.

Şimdi bana yazan yoldaşlarla ve proletarya davası için savaştan bütün Avusturyalı savaşçılarla Avusturya'daki olaylar hakkındaki izlenimlerimi ve düşüncelerimi tartışmak istiyorum.

Bana o mektubu yazanlardan kimlerin hayatta kaldığını bilmiyorum. Buna rağmen bugün her sosyalist gerek hayatta kalan gerekse savaşta şehit düşen bütün Avusturyalı savaşçılarla ortak işçi sınıfı davası için verilen kavganın kopmaz bağlarıyla bağlanmıştır.

Bugün, Avusturya gericiliğinin işçi sınıfı üzerindeki kanlı zaferini kutladığı bir sırada, biz sosyalistler kendimizi mücadeleye devam eden işçilere daha da yakın hissediyoruz...

Karıları ve çocuklarıyla beraber işçileri topa tutarak imha eden Dolfuss ve Fey'i burjuvazi zafer çelenkleriyle donatıyor. Papanın temsilcisi bu cellâtları takdis ediyor. Ve aynı sıralarda Avusturya sosyal demokrasisinin korkak önderleri işçilere, silâha sarılmamaları gerektiği, Proletaryanın elinde silâhlarıyla faşizmin zalim genel saldırısına cevap vermesinin hata olduğu yolunda dersler veriyorlardı. O saldırı ki, sadece Avusturya işçi sınıfının 50 yıllık mücadelesi sonucunda elde ettiği sosyal ve siyasî hakları ortadan kaldırma tehdidini taşıyor, aynı zamanda onun en temel varoluş hakkını tehlikeye sokuyordu.

Fakat, mücadelesiz teslimiyet Avusturya proletaryasını gericiliğin elinden kurtaracak mıydı? Muhakkak ki hayır. Ge-

ricilik böylece daha arsız, daha kendine güvenli bir hale gelecekti.

Avusturya proletaryası sınıf olarak kendi kendisine ihanet etmek istemedi. Ve bunda haklıydı. Sosyal demokrasi tarafından ihanete uğrayan Almanya'nın işçi sınıfının kaderini paylaşmak, boynu bükük bir şekilde, mücadele etmeden kendisini zulme teslim etmek istemiyordu. Avusturya proletaryasının silâhlı mücadelesi sadece Avusturya burjuvazisine değil, bütün ülkelerin burjuvazilerine açık seçik görebilecekleri bir ihtardı. Proletaryanın faşizmin hâkimiyetiyle hiç bir zaman uğlaşmayacağını gösterdi.

Hayır, hata olan Avusturya işçi sınıfının silâhlı mücadelesi değildi. Hata, bu mücadelenin örgütlü olmamasında, devrimci sosyalist bir tarzda yönetilmemesindeydi.

Avusturya'da gericilik kazandı. Ancak bu geçici bir zaferdir. İlerdeki yenilginin unsurlarını içinde taşıyor. Burjuvazinin yenilgisi. Şimdi Avusturya işçileri için geçerli olan şudur: Tereddüde düşmemek, sınıflarının gücüne olan inançlarını yitirmemek, tam tersine Şubat Mücadelesi'nin öğrettiklerinden, en başta sosyal demokrasi hakkında olanlarıyla, bütün gerekli siyasî ve örgütsel sonuçları çıkarmak gerektiğini kavramak...

*
**

Otto Bauer Avusturya için bir felâketten bahsediyor. Evet, bir felâketle karşı karşıyayız. Fakat bu, teorisiyle, pratiğiyle ve taktikleriyle bütün II. Enternasyonalin felâketidir. Burjuva parlamenter demokrasi yoluyla, kapitalizmin barışçı ve sancısız bir şekilde sosyalizme geçişini öneren sosyal demokrat teorinin yıkılışı; çözülen kapitalizme yama yapmaya çalışan reformcu siyasetin yıkılışı; proletarya devrimini yolundan saptırmayı amaçlayan bir taktığın çöküşü...

Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin pratiğinde bakıldığında

Avusturya'daki ve Almanya'daki olaylar sosyalizmin iki yolunun milyonlarca kitlelerin deneylerine dayanan bir sınımasıdır: Bir tarafta Lenin'n ve Stalin'in partisinin yolu, Enternasyolin yolu, diğer tarafta, Avusturya ve Alman sosyal demokrasisinin yolu, II. Enternasyolin yolu. Birinci yol, yani proletarya devriminin yolu Sovyetler Birliği'nde şimdiden işçi sınıfını ve onların etkisi altındaki köylülüğün temel kitlelerini sosyalizme götürmüş bulunuyor. İkinci yol, yani burjuvaziyle uzlaşmanın yolu, İtalya, Almanya ve Avusturya'daki olayların açık seçik gösterdiği gibi karşı devrimin zaferine, faşizmin başarısına götürdü.

Sovyetler Birliği'nde burjuvazi ve toprak ağaları devrilmiş, işçi sınıfının iktidarı kurulmuş, güçlü bir işçi köylü ordusuna sahip, kuvvetli bir proleter devleti yaratılmış, yeni, sosyalist bir ekonomik düzen kurulmuş. İşsizliğin ve köyün yoksullaşmasının üstesinden gelinmiş. Şehirlerdeki ve köylerdeki emekçi kitlelerin maddî ve kültürel seviyeleri durmaksızın yükseliyor. Buna karşılık Avusturya ve Almanya'da «demokratik sosyalizmin» izi bile kalmadı. Bu ülkelerde Dolfuss ve Fey'in, Hitler ve Göring'in rakipsiz olarak hükmü geçiyor, bu ülkelerde işçi sınıfının bütün hakları gaspedilmiş, silâhlar burjuvazinin elinde, Viyana Belediye Sarayı faşist «vatanı müdafaa» (Heimwehr) teşkilâtı tarafından işgal edilmiş ve sosyal demokrasinin «sosyalizme barışçı geçişin» sembolü olarak ileri sürdüğü Viyana belediyesinin işçi konutları toprakları yarıya yıkılmış durumda, Avusturya proletaryasının elinden alınmış.

Ve 1918/1919'da yoldaşlar, her şey sizlerin elindeydi. Silâhlar sizin ellerinizdeydi. İşçi-asker sovyetlerinizi kurmuş-tunuz. İki taraftan, Macaristan ve Baviera tarafından Sovyet cumhuriyetleriyle çevrilmiştiniz. Burjuvazi soğukkanlılığını kaybetmiş, kendilerine, Rus işçilerinin Rus burjuvazisine davrandığı gibi davranacağımızdan korkuyordu. Evlerine ve villalarına işçiler için el koyacağımızdan korkuyordu. Ama bugün sizin işçi konutlarınıza toprakları saldırıyor ve evlerinize karı-

ların ve çocuklarının katillerini yerleştiriyor. Onun bütün siyasî partilerini dağıtıp, yasaklayacağını zannetmişti, ancak bugün o sizin teşkilâtlarınızı yasakladı...

Eğer 1918'de Avusturya ve Almanya proletaryası Rus Bolşeviklerinin yolundan gitmiş olsalardı, bugün faşizm olmayacaktı. Ne Avusturya'da, ne Almanya'da, İtalya'da, Polonya'da ne de Balkanlarda. Ve burjuvazi değil işçi sınıfının çoktan Avrupa'da duruma hâkim olacağına şüphe yoktur.

Fakat başında Friedrich Adler ve Otto Bauer'in bulunduğu Avusturya sosyal demokrasisi işçi sınıfını başka bir yola soktu. İhtilâl karşı burjuvaziyle bir ittifak kurdu. Avusturyalı işçileri Rus işçi ve köylülerinin mücadelesinin güçlükleriyle korkutmaya yeltendi, proletaryaya sadece oy pusulalarıyla, parlamento oyunlarıyla elde edilecek bir sosyalizm vaadetti. İşçileri burjuvaziye karşı mücadeleye yöneltmedi. Geçici ve küçük tavizlerle barışa yöneltti. Bu tavizler burjuvazi için devrimden kurtulmak için sadece birer araçtan ibaretti. Siz, yoldaşlar, ne yazık ki sizi bu yolun kötülüğüne karşı uyarmaya çalışan sosyalistlerin sesini duymadınız. Yıllarca Sosyal Demokrat Partisi önderliğinin ihanetine tahammül ettiniz, oysa onlar gericiliğe karşı teslimiyet siyasetiyle işçi sınıfını gerilettiler ve yenilgiden yenilgiye sürüklediler. Sosyal Demokrat Parti'nin gözleri önünde geçen 15 yıl içinde karşı devrim rahatsız edilmeksizin ve sistemli bir şekilde güçlerini örgütledi... Avusturya işçi sınıfının sosyal demokrat önderliğin suçlarını ödemek için bugün ne kadar ağır kurbanlar verdiğini düşünmek insanın kalbini acı ve kızgınlıkla dolduruyor.

Bir devrim askerinin bilincine sahip olarak ben, Karl Marks Hanı'nın yiğit savaşçılarının, Linz'de ilk kurşunun atılmasıyla faşist Heimwehr teşkilâtının merkezine kapağı atan Kaernten ve Vorarlberg Sosyal Demokrat Teşkilâtı'nın yöneticileriyle aynı partiye üye oldukları gerçeğini kabul edemiyorum.

Şimdi ne yapılmalıdır, yoldaşlar? Her şeyden önce 1918 den 1934 Şubatındaki silâhlî mücadeleye kadar katledilen yolun esaslı bir şekilde incelenmesine ihtiyaç vardır. Sosyal demokrat siyasetin bütün iflâsını yansıtan bu savaşın derslerinin değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu ne kadar çabuk yapılırsa sizin ve bütün Avusturya işçi sınıfı için o kadar iyi olur, kesin zaferiniz o ölçüde yaklaşır...

Diğer taraftan bu on beş yıl boyunca Enternasyolin sizlere ne dediğini hatırlayın. Ve, ne kadar acı olursa olsun sınıfınıza bütün gerçeği söylemekle görevlisiniz.

Ve bu gerçek sizi sosyal demokratların değil, sosyalistlerin haklı olduğunu kabul etmeye götürecektir. Sosyalistler Avusturya sosyal demokrasisinin 1918 İhtilâlini yenilgiye götürdüğünü söylerken haklıydılar. Sosyal demokrasisinin burjuva diktatörlüğünü sağladığını söyleyerek sizi uyardıkları zaman haklıydılar. Sosyal demokrasisinin kapitalizmin hâkimiyetini pekiştirdiğini, sosyalizme götürmediğini söylerken haklıydılar. İşçilerin burjuvaziden kopararak aldıkları bütün ekonomik, siyasî ve sosyal kazançların, sosyal meskenlerin, vs., vs. tehdit altında olduğunu burjuvazinin, iktidar elinden alınmadığı takdirde bunları geri alacağını söylerken onlar haklıydılar. İşçi sınıfının çıkarlarının burjuvaziyle uzlaşarak değil, tam tersine burjuvaziye karşı uzlaşmaz bir sınıf savaşı ile savunulabileceğini söylerken haklıydılar.

Dahası, gerçekler sizi Avusturya sosyal demokrasisinin bugün siyasî olarak ilfâs etmiş olduğunu kabul etmekle görevlendiriyor. Kendisine bu kadar çok şey verilen ve bunların hepsini kaybeden, harcayan bir partinin artık var olma hakkı olamaz...

O halde yoldaşlar, şimdi sosyal demokrasiyle örgütsel bütün bağları koparmak, işçilerle el ele Avusturya işçi sınıfının gerçek mücadele birliğini kurmak gerekiyor. Bu mücadele birliği sadece devrimci mücadele temelinde mümkündür...

Biz Sovyetler güvenle Avusturya işçi sınıfının geleceğine bakıyoruz. Proletaryanın bütün dünyadaki nihaî zaferinden eminiz. Bu sarsılmaz güven bana, Leipzig duruşması sırasında bana düşmanın öfke saçan yüzüne bakma gücünü verdiği gibi, Karl Marks Ham'nın yiğit işçileri de ölümün yüzüne bu güvenle korkmadan baktılar...

İnsanlığın sosyalizme doğru tarihî gelişmesini durdurabilecek bir güç yoktur. Bir muharebe sona erdi, savaşçılar ölümlerini sayıyorlar; fakat yılın değil, büyük proleter ordusu nihaî zafere doğru ilerliyor.

Belki de bu arada ifade edilen fikirleri benimsemek siz sosyal demokrat işçi yoldaşlara zor gelecektir. Buna rağmen geçmiş eleştirici bir şekilde değerlendirmekte ve gereken neticeleri çıkarmakta bu mektubun sizlere yardımcı olacağını umuyorum...¹

Georgi Dimitroff

Moskova, Hastane, Mart 1934

(1) Weg Und Ziel, 2. 74. Sayı 2. Sayfa 60 - 62.

Mustafa Suphi ve arkadaşları, 54 yıl önce, 1921 yılında Ocak ayının 28'ini 29'a bağlayan gecesi Trabzon açıklarında boğularak öldürülmüşlerdi. Bu münasebetle, Türkiye sosyalist tarihinde belli bir yeri olan Mustafa Suphi hakkında bir biyografi sunuyoruz.

Mustafa Suphi, 1883'te Giresun'da doğdu. Babası çeşitli valiliklerde bulunmuş olan Ali Rıza bey, annesi Samsun Belediye Reisi Halil Hilmi bey'in kızı Memnune hanımdır. İlkokulu babasının memuriyeti dolayısıyla Kudüs ve Şam'da yapan M. Suphi, idadiyi Erzurum'da tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Fakültesi'nde ve Paris Siyasî İlimler Okulunda okumuştur. Burada, «Memaliki Osmaniyede İtibarî Ziraî Teşkilâtının Hal ve İstikbali» konusunda bir tez hazırlamış ve bu tezi jüri kurulunca da beğenilmiştir. Avrupa'da bulunduğu sürede sosyalizme ait kitapları inceleyen Suphi, emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı savaşan, döneminin en parlak kişilerinden olan Jan Jaures ile tanışır, onunla sık sık buluşur. Bu bakımdan, genç Suphi üzerinde Jaures'nin derin etkileri olmuştur. Paris'ten İstanbul'a dönüşünde öğretmen ve gazeteci olarak çalışan M. Suphi, Tanin, Serveti Fünun ve Hak gazetelerine yazılar yazmıştır. «İlm-i İçtimaî Nedir?», «Vazifeî Temdin» adıyla bir çeviri ve bir telif iki eseri yayımlanır. M. Suphi'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldığı da bilinmektedir. Ne ki, kimi incelemecilerin yazdığı gibi buraya

girmesi Suphi'nin sosyalistliğine hanel getirecek bir girişim olmasa gerek. Suphi için bu girişim, istibdada karşı harekete geçmek gibi döneminin ilerici bir tavrını takınma olabilir. Nitekim sırası geldiğinde İfham gazetesinde durumu açığa çıkarmaktan da geri durmayacaktır. Meşrutiyet hareketinin ekonomik ve politik nedenlerini memleketin o zamanki ekonomik, politik, ve sosyal hayatın durumunda bulabiliriz. Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmeye yüz tuttuğu, feodal üretim ilişkilerinin yıkılmaya başladığı XIX. yüzyıl sonları XX. yüzyıl başlarında Türkiye ekonomisi yeni bir gelişime girmişti. Bu gelişim Batı'da gelişen kapitalizmin etkisi altında seyrediyordu. Bu etki altında tek tük de olsa bazı sanayi işletmeleri kurulmuş, Kırım Savaşı'ndan sonra ise yerli sermayenin gelişmesine yol açan objektif şartlar yaratılmıştı. Yabancı sermaye milli sanayiinin gelişmesinde az çok olumlu rol oynamışsa da ekonominin temeli olan asıl işletmeler doğrudan doğruya yabancı sermayenin elinde olduğundan; (demiryolları nakliyatı, maden ocakları, ticaret gemilerinin tamiri gibi) sanayimiz büyük kapitalin etkisi altında ezilmeye mahkûm oldu. Genç Türk proletaryası ise — çoğunluğu köylüler, kadın ve çocuklardan oluşmuştu — dirilme ve bilinçlenme fırsatı bulamamış bir küme durumunda kaldı. Proletaryanın bilinçlenmesindeki dış etkilerin başında daha sonra 1917 Rus Ekim devrimi gelecektir. 1905 Rus devrimi ise daha çok aydınlar üzerinde etki yapan bir olay olmuştur. 1908 Türk burjuva devrimi ise mevcut olmayan burjuva sınıfı dolayısıyla, tamamlanmamış ve daha çok askerler tarafından oluşturulmuş milliyetçi bir burjuva devrimi niteliğindedir. Doğal olarak da ulusal güçleri arkasına almadığı gibi, tabandan gelmediği için de bir halk devrimi niteliğinde değildir. İlk emperyalistlere karşı bir gözdağı olma görünümünde olan bu hareket giderek emperyalistlerin tuttuğu ve onların eline düşmüş bir hareket durumuna dönüşmüştür. Lenin bu hareket için şöyle demektedir: «Emperyalistler, Jön Türkleri zayıf oldukları derbeyliğe, sömürgeciliğin Türkiye'deki dayanaklarına dokun-

madıkları için, onların Türkiye'deki ağırlıklarına el sürmedikleri için, sömürgecilerle yabancılarla anlaşma yolundan yürüdükleri için, özellikle ülke içinde emekçi yığınlarını, proletaryayı ezdikleri için göklere çıkarıyorlar.» 1908 devrimi, kapitalizmin gelişmesine yol açacak feodal üretim biçimlerini kaldıramayan bir hareket olarak başarısız kalmıştır. 1908'de İstanbul işçilerinin yaptığı grevden sonra 1909'da çıkartılan grev yasaklayıcı kanunlar bu hareketin ruhunu açıkça ele verir.

M. Suphi, Meşrutiyetçilerden gelen karşı koyuculukla mücadele etti, İfham adlı gazetede — bu gazetenin müdürü idi — ittihatçıların içyüzünü açıklayan yazılar yayımladı, emekçilere felâketler getiren savaşa karşı çıktı. İttihatçılar, 1913'te Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra, Suphi'yi tevkif ettirerek, Bahricedit vapuruyla Sinop kalesine sürgüne gönderdiler. M. Suphi, buradan birkaç arkadaşıyla birlikte küçük bir tekneyle Karadeniz'den Yalta'ya kaçmayı başarmış oradan da Sivastopol'a geçmiştir. Suphi orada çarın polisi tarafından yakalanarak Ural'a sürgün edilmiştir. Burada bazı bolşevik örgütleriyle, Türk sol devrimcileriyle ilişki kurmuş; daha çok, doğu cephesinde esir düşmüş Türkiyeli askerler arasında faaliyet göstermiştir. Ural'da marksist literatürü iyice incelemek fırsatını bulmuş ve marksizmi benimseyerek Bolşevik Partisi saflarına katılmıştır. Bu sırada Birinci Dünya Savaşı patlak verir ve Türkiye, Balkan Savaşı'nın bunalımları içinde sürüklenirken yeni bir felâkete batır. Milli Kurtuluş Savaşı'nın bildiğimiz seyri içinde M. Kemal, koşullardan yararlanarak savaş birliklerine hâkim olur.

1917 devrimi, kurtuluş-arayan bütün dünya toplumları gibi Türkiye'yi ve M. Suphi'yi de etkiler. Devrimden sonra Moskova'ya giden Suphi devrim hareketleri içinde çalışmalar yapar. Türk devrimci gruplarını bir araya getirir. 18 Temmuz 1918'de Türk sosyalistleri Moskova'da bir toplantı yaparlar. Türkiye Komünist Partisi'nin devrimci kollarından biri bu kongrede kurulur. Kongre bir merkezî büro kurarak örgütün yayın organı «Yeni Dünya» gazetesinin çıkarılması

na karar verir. «Yeni Dünya» o dönemde daha çok savaş esirlerini uyarmak ve bilinçlendirmekte rol oynamaktadır. Moskova, Kazan, Samara, Rezan, Astrahan'da Türk komünist örgütleri kurulması bu kongrenin yardımlarıyla sağlanır. Kasımda Moskova'da düzenlenen Müslüman Komünistler Birinci Kongresi'ne giden Suphi — Stalin başkanlığında — Doğu Halkları Merkezî Bürosu'nun Türk Seksiyonu başkanlığına seçilir. 1918 Aralık ayında Petrograt'ta yapılan Uluslararası Devrimciler Toplantısı'na 1919 Martında yine Moskova'da toplanan Üçüncü Enternasyonal'in birinci kongresine Türkiye delegi olarak katılır. M. Suphi birbirinden ayrı savaşan devrimci grup ve örgütlerin tek bir örgütte birleştirilmesi için çalışır. «Yeni Dünya» ile marksist-leninist düşüncesinin ilk kez Türkçeye çevrilmesini sağlar. Onun faaliyeti Doğu Halkları Komünist Teşkilâtları Merkez Bürosu'nda geniş bir alanı kapsar. Doğu ve Batı felsefesini iyi bilmektedir. Birkaç dil bilmesinden de yararlanarak Doğu dillerinde basın-yayın işlerini idare eder. «Yeni Dünya» da Kapital'in Türkçe olarak yayımlanmasından başka, Marks ve Engels'in Komünist Partisi Manifest'ini, Lenin'in Doğu'nun ve Batı'nın Bütün Müslüman Emekçilerine Çağrısını, Lenin Biyografisi'ni, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin, Programı'nı, İlk Sovyet Anayasası'nı ve diğer bazı eserleri Türkçeye çevirir.

1919 yılı yazında Kırım'da ve daha sonra Taşkent'te «Yeni Dünya» yı çıkarmaya devam eden Suphi ayrıca Gönüllü Kızıl Asker Savaş Grupları'nı kurdu. M. Suphi, Türkiye'deki işgalci emperyalistlere karşı Millî Kurtuluş Hareketi'ni ve M. Kemal'i destekliyordu. Bu yüzden Türk savaş esirlerinin yurda dönme, çete ve Millî Kurtuluş Savaşı'na katılma hareketinin başında bulunuyordu. Bu amaçla Türk sosyalistlerini örgütledi ve yurda gelmelerini sağladı. Azerbeycan Sovyet Devrimi arifesinde ise Bakû'ya yerleşti, 27 Mayıs 1920. Bakû'da bulunan Türkiye Komünist Fırkası'nı ittihatçıların dışında yeniden kurdu, İstanbul ve Anadolu'daki örgütlerle bağ kurdu.

T.K.F. Bakû'dan başka İstanbul, Zonguldak, Rize, Trabzon, Nahçıvan ve Karadeniz sahillerinde şubeler açmış buralara partililer göndermişti. 10 Eylül 1920'de Bakû'da açılan kongreye İstanbul, Ankara ve Bakû'dan 15 parti örgütü ve grubunun 74 delegesi geldi. Bunlardan 51'i İstanbul ve Ankara'dandı. M. Suphi kongreye başkan seçildi. Birleştirici Birinci Kongresinde marksçı leninci bir program kabul eden Türkiye Komünist Partisi, memleket olaylarının tahlilini yaptı ve ilk amaç olarak «anti-emperyalist savaşın nihai hedefine ulaşmaya kadar, kayıtsız şartsız desteklenmesi» kararını aldı. M. Suphi, Büyük Millet Meclisi ve Komünist Partisi başlıklı yazısında, «Komünist Partisi bugün sosyalist devrim yapabilecek ve iktidarı ele alabilecek siyasî bir parti gibi hareket edemez.» diyordu. 2 Ocak 1921'de Ali Fuad Cebesoy'u ziyaretinde, Üçüncü Enternasyonal'in Türkiye hakkındaki görüşünü şöyle iletmiştir. «Üçüncü Enternasyonal komünizmin Türkiye dahilinde uygulanmasını mutlaka kabul etmiş değildir. Türkiye'nin sosyal kaderi kendisine bırakılmıştır. Anadolu hareketinin sosyal bir ihtilâl olmaktan çok Türk milletinin emperyalist düşmanlara karşı bağımsızlık ve hürriyetini kurtarmasından başka bir şey olmadığına kani bulunuyoruz. Türkiye'deki bey ve paşaları burjuvazi sınıfından saymıyoruz. Aksine halk kitlelerine en yakın yardımcıları olarak biliyoruz. Anadolu hareketini yönetenlerin ve özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın ilkelerini anlamaya çalışıyoruz. Anlayabildiklerimizi genel siyaset bakımından uygun görüyoruz.»

Gittikçe genişleyen ve memlekette yayılan sosyalizm fikrinden ürken çevreler önce Millî Kurtuluş'ta büyük yararı olan çeteleri temizleme hareketlerine giriştiler. Çerkez Etam'in Kuvayı Seyyaresi, sonunda Garp caphesi kumandanı aracılığıyla Yunanistan'a sığınma zorunda bırakıldı. Şüphesiz ki Etem bilimsel anlamda bir sosyalist değildi, ama bağımsızlık hareketini tüm gücüyle desteklediği, Ankara'nın bastıramadığı Anadolu isyanlarında olumlu çalışmalar yap-

tığı da tarihî bir gerçektir. Daha sonra Enver Paşa, Hindistan rüyalarına koşturulmuş, Mustafa Suphi'ler Ankara'ya çağırılmış, M. Kemal'in elçileri Moskova'ya doğru yola çıkarılmış, Türkiye Komünist Partisi dağıtılmış, üyeleri öldürülmüş yada tutuklanmıştı.

Mustafa Suphi ve beraberindekiler (on beş yada on altı oldukları sanılıyor) Ankara hükümetinin davetlisi olarak Türkiye'ye gelmek üzere yola çıkarlar. Bazı yazarlar çağrılı olmadıkları düşüncesinde iseler de (Hikmet Bayur) aşağıdaki mektup ve Ankara hükümetinin rengi ve başka yönlerdeki sola karşı davranışları da artık bu düşüncüyü tamamen yok etmiştir. Aşağıya alınan mektubun dışında Metin Toker'in Milliyet gazetesinde çıkan makalelerinden de anlaşıldığına göre (Solda Vuruşanlar) Mustafa Kemal'in Suphi'yle görüşmeyi son çare olarak düşündüğünü kanıtlamaktadır. Gerçekten de M. Kemal'in heyetinin Kominternce kabul edilmeyip Suphi'nin M. Kemal'e tercih edilmesi Ankara bakımından ağır bir tehlike olarak gözükmiştir. Metin Toker'in verdiği bilginin önemli bir yanı, İnönü'nün sağlığında yazılması ve herhalde paşanın da bu yargıda bulunmasıdır. Dr. Samih Çorumlu da (Yeni İstanbul) yazılarında aynı düşüncede olduğunu belirtmektedir. M. Suphi'nin M. Kemal Paşa'ya yolladığı mektup şöyledir:

*Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine!*

1 — Süleyman Sami yoldaş vasıtasıyla gönderilen mektubunuz muhteviyatı gerek Rusya'daki teşkilâtlarımız, gerek Üçüncü Enternasyonal çevrelerinde iyi etki yaratmış, mazlun memleket ve halkımızın esaret ve sefaletten kesin olarak kurtulmasına yönelmiş müşterek amacımız elbirliği ile çalışılması konusundaki azmimiz güçlenmiştir. Bunun tasavvurdan

uygulanışa geçmesi için Türkiye'de de her tarafta ve hemen kendiliğinden doğmaya başlayan komünist teşkilâtlarının kanunî bir şekle sokulması gerekir. Gerek bu hususu sağlamak ve gerekse genellikle ilişki kurmak üzere zatalilerinin de teklifine uygun olarak geniş yetkiye haiz heyet bugünlerde yüksek huzurunuzda erişmek üzere yola çıkmaya hazırlanmaktadır.

2 — Kıyam ordularının Doğu cephesindeki başarılı hareketleri burada iyi etkilerde bulunmuş ve ancak son zamanlarda yüksek tarafınızdan hiç bir ilişki ve bağlantı kuryesinin de gelmemesi dikkati çekmiş olduğundan durumu inceleme ve daha güçlü ilişkiler kurmak üzere Meldivani yoldaşın başkanlığı altında bir heyet tarafınıza gönderilmiştir.

Ermeni sınırlarını aşan, sözü geçen hareket münasebetiyle kamuoyunda hâsıl olan bazı tereddütler tebligatımız sayesinde teskin edilmiş ve bu harekettten Ermeni işçi ve rençber halkın zarar görmeyeceğini, amacın ise arada İtilaf Devletleri ajanlığını yaparak birçok dolan ve cinayetten çekinmeyen Taşank hükümetinin bastırılmasına yönelmiş olduğu tebliğ edilmiştir.

Tarafımızdan yapılan bu tebligat kamuoyuna iyi tesir etmiş olmalı ki, Türklerin barbarlığı hakkında eskiden beri alışlagelmiş propagandalar bu defa baş gösterememiştir. Hattâ Ermeni komünistleri yayınlarında Türk askerî hareketine taraftar görünmeseler de, savaşın zuhurunda, Anadolu isyancılarını haklı gösterecek havadisler yayınlamaya devam etmektedirler.

Herhalde «Ermeni «kitali» şeklinde Rusya ve Avrupa proletaryasının fikirlerini Anadolu hareketinin aleyhine ayaklandırabilecek olaylara yer verilmeyerek, bizim de yalancı çıkarılmamızı ricayı gereksiz saymıyoruz.

3 — (General) Vrangel'in başarısızlığı, Anadolu'nun ise Batı ve Doğu cephelerini sağlaması üzerine İngilizlerin de Büyük Millet Meclisi hükümeti ile anlaşma münasebetlerine

(1) Atatürk ve Komünizm R. Nuri İleri. Sayfa 202, 203, 204, 205, 206.

giriştiği yolundaki vaitin son günlerde kuvvet bulmasıyla, bunun da böyle bir anlaşmanın Anadolu kıyamcılarına şimdiye kadar kazandıklarını birdenbire kaybettireceğini, İngilizlerin Anadolu'yu Sovyetler üzerine sevkettirebilecek maddî ve mânevî her vasıttan mahrum bulunduğu, ancak kıyamcıların Rusya ile daha güçlü ve faal bir ilişkiye girişmek istediklerini söyledik ki, bu fikirlerde hata etmediğimizi sanıyoruz.

4 — Partimiz tarafından Anadolu harekâtına yardım olmak üzere, teşkilinden önceden haber verdiğimiz «Türk Kızıl Alayı» Merkez Komite üyesinden Mehmet Emin yoldaşın kumandası altında takriben üç hafta önce Nahçıvan yoluyla Kâzım Karabekir Paşa emrine girmek üzere gönderilmiş ise de, bu sırada Doğu Cephesinin taarruza geçmesi, Taşnakların Nahçıvan yolunu kapamalarına sebep olmuş, askerinin Anadolu'ya erişmesi mümkün olamamıştır; ancak alayımızın Kerüsididen başlayarak Pazarçayı'na doğru yaptığı hareket başarıyla sonuçlanmış ve düşman kuvvetinin büyük zaiyatına sebep olmuştur, askerimizden 11 ölü ve 20 kadar hafif yararlı vardır. Halen kışın şiddetle sürmekte olmasından dolayı askerlerimiz Agram'a istirahat çekilmiştir. Delican yoluyla yolları için gereken çalışma yapılmaktadır.

5 — Büyük Millet Meclisi'nin Azerbaycan'da temsilcisi Memduh Şevket Bey Bakû'ya gelir gelmez, görevlerini başarı ile yapmaları olanakları sağlanmış ve kendisi tanınmış devrim büyükleri ile ve bu arada son günlerde burada bulunan Rusya Halk Komiserleri Şurası üyesi Stalin yoldaş'la tanıştırmıştır.

Stalin yoldaşla iki saat kadar devam eden bu görüşme sonucunun Memduh Şevket Bey tarafından arzedilmiş olduğunu tahmin etmekle beraber, iki üç noktayı buraya eklemeyi gerekli buluyoruz.

Stalin yoldaş bir kerre Rusya Şuralar Hükümetinin Anadolu'daki millî ayaklanma hareketine, bütün Doğu milletleri için uyulacak bir örnek olarak baktığını ve bu hareketi pek-

leştirmek için her fedakârlığı yapmaya hazır olduğunu söyledikten sonra, şimdiye kadar büyük ölçüde fiilî yardımda bulunulmadıysa bunun nedenini Anadolu ile esaslı bir bağlantının ancak son günlerde kurulabilmiş olmasıyla izah ediyor. Diğer yönden Anadolu hareketi başladıktan sonra, Kızıl Ordu'nun tarafsız kaldığı hakkındaki sözlerin etkili olmadığı, bugün Nahçıvan Cephesindeki hareketin önemlice kuvveileri işgal ettiği gibi, Kırım işi (biter bitmez), ilk planda Kafkasya hareketine kuvvet verileceği bildirilmiştir. Stalin yoldaş üçüncü önemli bir meseleden daha söz etti:

Enver Paşa ve arkadaşlarının Rusya'da iyi karşılanmaları, bunların kıyamcı Anadolu için çalışmaları şartıyladır. Kendilerine maddî yardımlarda da bulunulduğuna göre, bunların Anadolu cephesini bozarak, iç ihtilâflar yaratmalarına teşebbüsleri ihtimali var mıdır? Böyle yardımlara devama mani bir sebep var mıdır? Memduh Şevket Bey sebeplerini açıklamış ve Enver Paşa ve arkadaşlarına yardımda devam olunabileceği cevabını vermiştir.

6 — Buralarda eskiden beri Komünist adı altında faaliyette bulunan Doktor Fuat (Sabit) Bey'in Anadolu hareketini — milliyetçilikten uzak göstermek şartıyla — programsız bir çoban hareketi olarak incelemeye çalışması ve esasen komünistlikle de ilgisi olmaması itibarıyla, teşkilâtımızla ilişkisi kesilmiştir. Sözü geçen kişinin sonradan Bekir Sami Bey'in birkaç zaman evvelki bir fikir yoklamasına dayanarak kendisini Anadolu Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Rusya'daki elçisi olarak ilân ile bir de mühür kazdırarak, Azerbaycan hükümetinden dört milyon ruble talebine kalkışması durumunu çirkin bir şekle sokmuştur.

Rusya Şuralar Hükümetine temsilci olarak yollanılacak kişinin millî ayaklanma hareketinde mevki kazanmış, faal devrimciler arasından seçilmesi uygun olur fikrindeyiz. mektup ortaya koymaktadır.

7 — Teşkilâtımız Bakû kongresinde (10-15 Eylül 1920)

bir program ve teşkilât nizamnamesi (tüçük) kabulü ile parti haline geçtikten sonra memlekette hemen izleyeceği siyaseti saptamıştır. Türkiye Komünist Fıkrasının (Partisinin) Büyük Millet Meclisi Hükümetini, emperyalist devletlerle savaştığı müddet süresince bütün gücüyle desteklemeye, savaş cephe-lerinde zaaf ve dağılmaya sebep olacak her türlü aşırılıktan kaçınmaya karar verdiği gibi, zulüm ve iğtisaba karşı müca- dele hislerinin halk sinesinde derinleşmesini sağlamak üzere Parti faaliyete geçmeye lüzum görmüştür ki, bunun kanunî şekilde cereyan etmesi için Büyük Millet Meclisi Hükümetin- ce gereken müsaadenin esirgenmeyeceği ümit edilmektedir. T.K.P. (Türkiye Komünist Partisi) hakkında mektubumuzu takdim eden yoldaş bilgi verecektir.

Emperyalizm esaretinden ve Büyük Millet Meclisi hükü- metinin bu yolda açılan devrim cephesinde şeref mevkii tut- makta başarısız temenni ve saygılarımızı teyid eylesiz.

*Türkiye Komünist Partisi
Başkan: Mustafa SUPHİ
Sekreter: Ethem NEJAT
Merkez Hey'eti*

Mustafa Suphi, arkadaşları ve eşi Rusların Ankara elçisi Gürcü Mareval Budu Midivani ile birlikte 28 Aralıkta Kars'a gelirler. Orada iyi kabul görürler. Kâzım Karabekir Paşa tara- fından kendilerine bir ziyafet de verilir. Öte yandan, Kâzım Karabekir Paşa, Erzurum Valisi Hamit ile Suphi'leri yok etme planlarını geliştirmektedir. Ankara ise ilkin Ebuhindili Ca- fer'i bu işe memur etmiş daha sonra ise Kâzım Karabekir'in planını uygun bulmuştur. 11 Ocak 1921'de Mustafa Suphi ile Etem Nejat, Karabekir Paşa'yı ziyaret ederek duydukları ter- tibi anlatarak heyetin ikiye ayrılıp bir kısmının Erzurum, kendilerinin Tiflis üzerinden Trabzon'a gitmelerine izin ister- ler. Kâzım Karabekir Paşa bunu kabul etmez, böylece Suphi ve eşi ile arkadaşları 15 yada 16 Ocakta, elçilik heyetinden ay-

rılarak trenle Kars'tan Erzurum'a hareket ederler. Erzurum Valisi Hamit, 16 Ocak 1921 tarihli bir telgrafla M. Kemal Pa- şa'yı haberdar eder ve «Kâzım Paşa ile birlikte karar verdik- leri üzere, coşmuş bulunan halkın saldırılarına imkân veril- mayerek, M. Suphi ile yanındakilerin sınır dışı edilmek üze- re Trabzon'a gönderileceğini» bildirir. (*K. Karabekir, İstik- lâl Harbimiz.*) 18 Ocakta Erzurum'a varan ve trenden çıkar- ılmayan Suphi'ler korunma süsü verilerek Ilıca'ya gönderi- lirler, oradan da karadan Trabzon'a çıkarılırlar. Burada iki kişi aralarından eksilir, Süleyman Sami ile Mehmet Emin'dir bunlar. Suphi'ler Trabzon'dan sonra Ankara'ya gidecekleri- ni sanırlar. Onun için de önce İnebolu'ya gidilmesi gerekirken Vali Hamit onları Karadeniz'de «bertaraf» etmek üzere Trab- zon'a gönderir. Durumu M. Kemal Paşa'ya bildirir ve başka bir düşüncesi olup olmadığı sorulur. M. Kemal Paşa'nın tel- grafi ise şöyledir:

Varış 29 minh.

Erzurum Valisi Hamit Beyefendi'ye

C. 22 Ocak 337 Şifreye.

Mustafa Suphi Efendi'nin yanında kaç kişi olduğunun onların da kendisiyle birlikte gönderilip gönderilmediğinin bil- dirilmesini rica ederim.

25 Ocak sene minh.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal.

(R. N. İleri. Atatürk ve Komünizm.)

Bayburt'tan itibaren Suphi'ler saldırı ve eziyetler içinde yola devam ederler. Bayburt'ta iki üyeleri daha eksilir. Bun- lar da Samsunlu Yüzbaşı Nedim Ağâh ile Yüzbaşı Yakub'dur. Hastalık bahanesiyle Bayburt'ta alıkonulurlar.

Bin bir güçlkle Trabzon'un Maçka ilçesine varan heyet- ten burada da aslen Trabzonlu olan Veteriner Yüzbaşı Abdül- kadir ayrılır. Bu ayrılmanın ve bağlantılarının içyüzünü ise şu mektup ortaya koymaktadır.

Mustafa Suphi ile birlikte Türkiye'ye gelen Veteriner Yüzbaşı Abdülkadir hakkında yeğeni Noter Salih Zeki Çağatay'ın verdiği bilgi:

Ben Trabzonlu Salih Zeki Çağatay'ım. Dedemin adı Yunus Baba idi. Üç oğlu vardı. Birisi benim babam, Nuri Baba idi. Diğer ikisi amcalarım Mehmet ve Abdülkadir idiler. Mehmet amcam jandarma yüzbaşılığından emekli olup imtihan vererek dava vekilliği hakkını kazanmıştı. Dava vekilliği sırasında Trabzon'da Halil Özyörük'le ortak çalışmıştır. Trabzon iskele kâhyası Yahya Kâhya'nın da işlerine bakardı. Öteki amcam Abdülkadir askerî baytardı. Yüzbaşı iken Şark cephesinde Ruslara esir düştü. Rusya'da ihtilâl olunca bolşevikliğe taraftar oldu ve Mustafa Suphi ile beraber Rusya'da Türk Bolşevikler Partisi'ni kurdular. Bilâhara Mustafa Suphi ile beraber Türkiye'ye gelmekte olduklarını bildirdi. Mehmet Amcam telgraflı Kâhyaya gösterdi. Kâhya, Mustafa Suphi ile arkadaşlarını ortadan kaldırmak için Ankara'dan mektup aldığı söyleyerek Abdülkadir amcamı kaçırap kurtarmasını Mehmet amcama söylemiş. O da Maçka'ya gitti, Maçka Kaymakamlığını yapan Eyüp Oğlu Murat Efendi ile görüştü. Mustafa Suphi heyeti Maçka'ya gelince Murat Efendi Abdülkadir amcamı heyetten ayırdı. Kendi evinde gizledi. Mustafa Suphi ve arkadaşları Trabzon'a geldiler ve Kâhya tarafından bilinen şekilde denizde yok edildiler. Maçka'da gizlenen amcam sonra Trabzon'a geldi ve Trabzon Mebusu Hasan Saka'nın aracılığı ile Erzurum Baytar Müdürlüğüne tayin edildi, gitti. Daha sonra Sivas Baytar Müdürlüğüne tayin olundu. Orada bir genç kız ile münasebetinden ötürü vazifeden çıkarıldı. Serbest baytarlık yapmak üzere Trakya'ya gitti ve Süloğlu'na yerleşti. Orada ne yaptığını bilemem fakat uzun seneler orada kaldı. Bir ara çok zengindi sonra çok fakirleşti, en son 9/5/1957 tarihli mektubunda Süloğlu'nda olduğunu ve çok sefilane bir hayat yaşadığını bildirdi. 1961'de de o havalide bir trafik kazasında öldüğünü duyduk. Amcam Abdülkadir Bey ile

yaptığımız görüşmelerde bana söylediğine göre Rusya'dan 17 kişi olarak ve bir de Mustafa Suphi'nin karısı olarak 18 kişi olarak yola çıkmışlar. İki kişi Bayburt'ta ayrılmış, kendisi de Maçka'da ayrıldığına ve Mustafa Suphi'nin eşi Trabzon'da altıkonulduğuna göre 14 kişi Kâhya tarafından denizde imha edildi. 24.10.1967

*Eski Trabzon ve Yalova Noteri
Salih Çağatay
(Mahmut Goloğlu: Sayfa 396.)*

Heyet, 28 Ocak 1921 günü Trabzon'a varır. Şehirde resmî tören hazırlanmıştır. Rus konsolosu da karşılayıcılar arasındadır. Oysa tertipçiler, heyeti oradan değil başka bir yoldan geçirip iskeleye getirirler. Kıyıda kıskırtılmış olan halk bu kişilere türlü hakaret ve sövgülerle, yüzlerine tükürerek, sopalarla dürtükleyerek işkence ederler. İşkenceciler arasında meclis üyesi Molla Bey ile Kabadayı Faik de vardır. Hamit'in tuttuğu katil Yahya Kâhya ise (Kayıkçılar kâhyası) Suphi heyetini iskeleye yanaşmış bir motorla hemen yola çıkarır. İnebolu'ya değil de Rusya yönüne doğru gittiklerinin farkına varan Suphi'ler İnebolu'ya doğru götürülmelerini isterler. Bu sırada arkalarından hemen hareket eden bir başka motorla Faik Reis ve silâhlı adamları gelmektedir. Sürmene açıklarında Suphi'lerin motoruna yanaşan bu ikinci motordan çıkan silâhlı kimselerle kısa süren bir boğuşmadan sonra Suphi'ler Karadeniz'in sularında kaybolurlar.

28/29 Ocak 1921 gecesi boğdurulan Türkiye Komünist Partisi üyeleri şunlar olmak gerekir. Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Kayserili İsmail Hakkı (Arap İsmail), Topçu Binbaşı İsmail Hakkı (Çerkez İsmail), Sürmeneli Kınalıoğlu, Ahmet Yakup, Tayyareci Hilmi, Kâzım Ali, Şefik ve Çitoğlu Nazmi İsmail. Suphi'nin eşine gelince, bir Rus Yahudisi olduğu söylenen ama Rasih Nuri İleri tarafından Türk olduğu yazılan bu kadının katil Yahya'nın esiri olarak tuttuğu, T.K.P.'nin

paralarının da bu kadının yanında bulunduğu, bir süre kadınla yaşayan Kâhya'nın daha sonra onu da yok ettiği bilinmektedir.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının nasıl öldürüldüğünü gösteren Ahmet Cevad Emre'nin bir mektubunu yazının sonuna ekliyoruz:

Aziz Yoldaşım Pavloviç

28 Ocak'ta, Trabzon civarında vahşicesine denize atılmış olan Yoldaş Suphi ile Türkiye Komünist Fırkası'nın Merkez Komitesi azalarından dört kişi ve diğer 12 komünist yoldaşlar hakkında sizinle ciddi görüşmek istiyorum.

Kaybolan yoldaşlarımız hakkında epey zaman malûmat alamadık. Fakat sonra onların Trabzon burjuvazisi tarafından elde edilmiş cellâtlar tarafından öldürüldükleri anlaşıldı.

Tâ Erzurum'dan itibaren bizim yoldaşlarımız aleyhinde nümayişler başlamıştı. Halka diyorlar ki: «Rusya'dan gelmiş olan komünistler Bolşeviklerdir. Onlar mağazaları kapamak için geldiler. Kimsenin almak ve satmak selâhiyeti olmayacaktır. Sonra taharriyata başlanacak, herkesin eşyası ve parası müsadere olunacaktır. Komünistler dinsizdir. Allah'a inananları hapse atacaktırlar. Din, ticaret ve hususî mülkiyet bolşevikler tarafından men'edilmiştir.»

Nümayişçiler arasında burjuvazi tarafından para ile elde edilmiş ve polis teşkilâtı tarafından komünistler aleyhinde tevcih edilmiş cahil şahsiyetler çoktu. Bunlar bizim yoldaşlara hücum ederek taşlamışlar ve parça parça etmeye kalkışmışlardır. Yolda bizim yoldaşlara kimse ekmek ve atları için yem satmıyor. Hükümet ise bolşevikleri himâye rolünü taktınmaya çalıştığını göstermek istiyordu. Komünistleri müdafaa için hükümetin tedbir aldığı yalandı. Bizim mevsuk menbalardan aldığımız haberlere göre polisler ahâliyi dükkânları kapamaya teşvik ettikleri gibi müdafaa kalması olan yoldaşlarımızı taşlamak için halkı tahrik etmişlerdir. Bu gibi hücumlara yol-

daşlarımız dört yahut beş şehir ve kasabada mâruz kalmışlardır. Fakat bu yoldaşlar en vahşî hücumla Trabzon'a uğramışlardır. Bunlar Trabzon'a gelir gelmez ahâli bağıırıp çağır-mışlar ve tahrikler altında limana sevk edilmişlerdir. Burada onların üzerinde bulunan birkaç tabancayı aldılar ve sonra cebren bir motora koyarak denize açıldılar. Bu motorun arkasından ikinci bir motor daha sahilden ayrıldı. Bu motorda silâhli adamlar vardı. Bizim arkadaşları bağladılar ve süngüleyip denize attılar. Ertesi günü her iki motor sahildeydi. Ve bunların tayfası herkese Türk komünistlerinin denizin dibine gittiklerini anlatıyordu. Rusya Şûralar Cumhuriyeti Mümessili, yoldaşlarımızı istikbâl etmek istemiş, fakat Vali buna manî olarak Mümessilin evinden çıkmamasını emretmiş, aksi halde halk tarafından parçalanacağını bildirmişti. Rus Mümessilinin bu vak'ayı Moskova ve Ankara'ya haber vermesi ve bizim yoldaşların cellâtlar elinden alınmasına çalışması lâzımdı. Fakat yazık ki, o sırada Trabzon'daki Rus Mümessili cesur bir adam değildi. Trabzon'da bunun, Millî Müdafaa Cemiyeti Riyaset Divanı tarafından yapıldığı söyleniyor. Burada (Rusya'da) ise bu meseleye dair henüz bir karar alınmamıştır. Fakat artık susmak da imkân haricindedir. En iyi ve cesur arkadaşlarımızdan 16 yahut 17'sini kaybettik. Bizimle hem fikir olup o cellâtların tecziyesini istemelisiniz. Trabzon'a gelecek her komünistin öldürülmesine karar verilmiştir. Anadolu burjuvazisi barbarca yaptığı cinayetlerden mesul olmadığını gördüğünden, komünistleri şiddetle takibe devam ediyor. Cellâtlar tarafından öldürülmüş olan bizim en değerli yoldaşlarımızı müdafaa etmeyi üzerine alacağımızı ümit ederim. Komünist selâmları ve hürmetler.

Türk Komünist Fırkası Merkez Komitesi
Ahmed Cevad
Hârici Büro Azâsı

Tarih Dünyası'nın 2.1.1965 günlü nüshasından alınmıştır.

Mustafa Suphi hakkında yukarıya çıkardığımız bilgi, aşağıya sıraladığımız kaynaklardan sağlanmıştır :

Türkiye'de Sosyalizm : A. Cerahoğlu
Cumhuriyete Doğru : Mahmut Goloğlu.
İstiklâl Harbimiz : K. Karabekir.
Atatürk ve Komünizm : Rasih Nuri İleri.
Türkiye'de Sol Akımlar : Mete Tuncay.
Millî Kurtuluş Savaşı : Doğan Avcıoğlu.
Kutsal İsyan : H. İzzettin Dinamo.
Tek Adam : Ş. S. Aydemir.
Metin Toker : Solda Vuruşanlar dizisi (Milliyet Gazetesi).
Hikmet Bayur : Makaleleri.
S. Selek : Anadolu İhtilâli.
Ali Fuat Cebesoy : Moskova Hatıraları.
Çerkez Etem'in Hatıraları.
Tarih Dünyası.

işçi hareketinin
yeni sorunları

Serguéi Novosselov

I

Bu yazımızda kapitalist ülkelerdeki bilimsel ve teknolojik devrimin bazı özelliklerini incelemekle yetineceğiz. Bu özellikler işçi sınıfının mücadelesi için büyük önem taşımaktadır.

Genellikle bilimsel ve teknik alandaki hızlı ilerlemelerin sonuçlarını abartma eğiliminde olan kapitalizm ideologları iki aşırı düşünceye bel bağlamaktadır. Bunlardan bir kısmı teknokrasideki gelişmeyi, totalitarizmi, otomatikleşmenin, bürokratik işlemlerin, silâhlanma yarışının ve savaşların kurbanı olan insanın gitgide artan yabancılışmasını ileri sürerek korku salmaya çalışmaktadır. Ötekilerse tam tersine tüketim mallarındaki bolluğu ileri sürerek sosyal ve ideolojik çelişkilerin azaldığını, sınıfların ortadan kalkmakta olduğunu söyleyerek mutlu bir tablo çizmektedirler. Bu tabloda insanlar, güzel sanatlara, avlara düşkün toprak sahibi beyler olarak sunulmaktadır.

Bu iki düşüncenin ortak yanı şudur : Bunlar bilimsel ve teknolojik alandaki devrimi sosyo-ekonomik koşullardan uzak bir biçimde ele almaktadır. Bilimsel ve teknolojik alandaki ilerlemelerin özelliği ve sonuçları hakkındaki bu yanlış görüşler devrimci hareket içinde sağ ve sol oportünist sapmalara yol açmaktadır.

Her şeyden önce teknik ve bilimsel alandaki devrimi açık seçik bir biçimde tanımlamak gerekmektedir. Bilimsel teknolojik devrimle, sosyal devrim arasındaki ilişki nedir? Genel olarak toplumsal ve ekonomik ilişkilerde olagelen değişimlerle bilimsel devrim arasında ne gibi bağlar vardır. Bu sorunlar çeşitli ülkelerdeki marksistlerin hep birlikte çözümlemeye çalıştığı sorunlardır. Bugünkü araştırmalara bakarak bilimsel ve teknolojik devrimi insanın doğa yasaları ve bu yasaların toplumsal üretimde kullanılışı üstüne sahip olduğu bilgilerde niteliksel bir ilerleme olarak tanımlayabiliriz. Bizce bugünkü bilimsel ve teknolojik devrimin özellikleri şunlardır:

1 — Bilimin bütün dallarında büyük niteliksel değişiklikler olmuştur. Maddenin iç yapısının incelenmesi, nükleer fiziğin başarıları, kimyasal olguları yöneten yeni yasaların bulunuşu, üretimin ve yönetimin çeşitli dallarında gerçek bir devrime yol açan sibernetiğin doğuşu, organizmaların hayatı konusunun bütün yönleriyle incelenmesi, biyolojinin gerçekleştirdiği ilerlemeler ve uzay araştırmaları çok büyük önem kazanmıştır. Dünyanın bilimsel olarak kavranması bütünsel bir biçimde gerçekleşmektedir: Bilimin bir dalında kaydedilen bir ilerleme öteki dallarında da zincirleme bulgulara yol açmaktadır. Çeşitli bilimlerin çakışma noktalarında devrimci bulgular gerçekleşmektedir. Bu da bilgi alanında yeni yönelmeleri hazırlamaktadır.

2 — Bilim ve tekniğin birbirlerine etkileri konusu yeni bir düzeye ulaşmıştır. Daha önceki teknolojik ilerlemelerde olduğu gibi bilimsel bulguların yapılarıyla üretimin yeniden örgütlenmesi arasındaki uzun aralar şimdi ortadan kalkmıştır. Bugün yeni tekniklerin uygulanması çok daha kısa zamanda olmaktadır. Araştırmacı, üretimde doğrudan doğruya rol oynamakta ve «kollektif işçilik» dediğimiz durumun içinde yer almaktadır. Öte yandan araştırma ve denemeler laboratuvar ve enstitüleri yüksek düzeyde makineleşmiş karmaşık endüstri kurumları hâline getirecek teknik araçlara ihtiyaç göstermektedir.

3 — Üretimin bütün temel öğelerinin bileşiminde büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. Temel öğeler; iş araç ve gereçleri, enerji kaynakları ve bizzat işin kendisidir. Bundan böyle insan, hammaddenin işlenmesindeki teknolojik sürece doğrudan doğruya değil de araştırma mühendisi, makine ve otomatik imalat zincirleri ayarlayıcısı yada operatörü olarak katılabilmektedir. Bilgi araçları geniş çapta makineleştirilmiştir. Zihinsel çalışmanın üretkenliği elektronik beyinler sayesinde arttırılmıştır.

Bilimsel ve teknolojik devrim sosyal işin verimini olağanüstü biçimde arttıracak maddî koşulları yaratmaktadır ama, bu olanakların gerçekleştirilmesi sosyo-ekonomik sistemin özelliklerine, yapısına göre değişmektedir.

Sosyal bir sistem olarak kapitalizm, şimdiki bilimsel ve teknolojik devrimin başlamasından çok önce yerini sosyalist devrime bırakacak kadar olgunlaşmış durumda bulunuyordu.

Bilimsel ve teknolojik devrim üretim güçlerinin gelişiminde dev bir adım olmakta, tabii bunun sonucunda da üretim ilişkilerini değiştirme zorunluğu ortaya çıkmaktadır. Ama bilimsel ve teknolojik devrimle sosyal devrim arasındaki karşılıklı etki bugünkü kapitalizmin koşullarında kolayca gerçekleşmemektedir.

Batı dünyasında bilimsel ve teknolojik devrimin kaderi teknelci devlet kapitalizmine bağlıdır. Bu devrimin gücünü, özelliğini, yönünün belirleyen teknelci devlet kapitalizmidir; bilime ayrılan kredi miktarını bilim adamlarının ve araştırma merkezinin sayısını, onların etkinlik alanını o saptar. Kapitalizm, üretimde bilim ve tekniğin uygulamalarına rıza gösterir, onu, artık değeri arttırdığı, şu yada bu ortaklığın ya da genel olarak egemen sınıfın çıkarlarına uygun düştüğü oranda, yüreklendirir. Ama şurası bir gerçektir ki, kapitalist ülkelerdeki üretim güçlerinin bugünkü gelişim düzeyinde, bilimsel ve teknolojik ilerleme, emperyalist devletlerin ve onların tekelinin çıkar düzeninin dışında çok daha hızlı olabilirdi.

Kapitalist sistemin içinde doğmuş olan bilim ve teknik, kendi gereklerini kapitalist rejime kabul ettirmektedir. Bilim ve tekniğin ilerlemesi emekçi kitlelerin çıkarlarına cevap veren çok geniş çapta sosyal gelişim olanakları yaratmaktadır. Doğayı değiştirme, sayısız maddî zenginlikler üretme, insanın yaratıcı yetilerini arttırma olanaklarıyla, tekelci kapitalizmin bu olanakların gerçekleşmesine karşı ortaya çıkardığı engeller arasındaki çelişki, bugünkü aşamada kapitalizmin temel çelişkinin belli başlı görünümlerinden biri olmaktadır.

Emperyalizm, bilimsel ve teknik devrimin koşullarına bir dereceye kadar uyum göstermektedir. Ekonominin tekelci devlet tarafından düzenlenmesi, her alandaki belli bir ekonomik planlama, teknolojik ilerlemeyi tekellerin çıkarı doğrultusunda teşvik etmek için alınan tedbirler ileri kapitalist ülkelerin ekonomisini belirlemiş ve ekonomik gidişi değiştirebilmiştir. Ama son yılların deneyi yüksek düzeyde bir ekonomik durumda bile, kapitalizmde genel krizin hızla ilerlediğini göstermektedir.

Kapitalist ve sosyalist ülkelerdeki bilimsel ve teknolojik ilerleme kıyaslandığında, kapitalizmde üretim, üretim gücünün hızlı gelişimiyle sosyal çelişkilerin arttığı açık seçik bir biçimde anlaşılmaktadır. Sosyalist ülkelerde de bilimsel ve teknolojik devrim şüphesiz karmaşık sosyo-ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Ama tarihsel bakımdan sosyalizm çok yenidir ve bilim ve tekniğin uygulamaları sayesinde iş verimliliğini arttıracak olan bütün olanakları henüz kullanmamıştır. Bizzat ulusal ekonomideki gelişmeler yeni tekniklerin uygulanmasını hızlandırma yolunda ekonomik planlamayı ve ekonomik yönetimi (gestion) mükemmelleştirme gereğini doğurmuştur.

Yine de şimdiye kadar kazanılmış tarihsel deneyler, kapitalist rejimde olagelenin tersine, sosyalist ülkelerde bilimsel ve teknolojik devrimin yarattığı sorunların sosyal çelişkileri arttırıcı nitelikte olmadığını göstermektedir. Demokratik bir

öğretim sistemi, bilim ve teknik kadrolarının planlı bir biçimde yetiştirilmesi, araştırma kurumlarının uzmanlaşması ve işbirliği, bilimsel verilerin ülkeler çapında ve sosyalist dünya birliği çerçevesinde sakınılmadan mübadelesi, bilim uygulamalarının bütün ülke ekonomisi çapında gerçekleştirilmesi sosyalist ülkelere hızlı bir büyüme temposu kazandırmış ve onlara en ileri kapitalist ülkelerle kendi aralarında varolan hız farkını azaltma ve ortadan kaldırma olanağını vermiştir.

Artık sağlam bir endüstri tabanına sahip olan sosyalist ülkeler sosyalist toplumun bilimsel ve teknolojik potansiyelinin en iyi kullanılmasını sağlayacak ekonomik reformlara girişmişlerdir. Her şeyden önce, ulusal ekonominin etkinliğini arttırma, kalkınmanın yoğun niteliksel faktörlerini akıllıca kullanma, özellikle bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi hızlandırma ve üretime katkısını arttırma söz konusudur. Ayrıca bu reformlar kapitalizmle kendi aralarındaki ekonomik rekabetin gerektirdiği çabalardan daha hızlı bir tempoyla yararlanma olanağı da vermektedir.

II

Lenin, kapitalist rejimde teknolojik ilerlemenin, üretimin sosyalizasyonu bakımından çok önemli bir faktör olduğunu söylemiştir. Sosyalizmin maddî teknolojik tabanının hazırlanmasında başlıca öge olan kapitalist sosyalizasyonu, aynı zamanda üretim güçleri gelişiminin eski çelişkilerinin yeni bir aşamada yeniden ortaya çıkma sürecini oluşturmaktadır. Bu koşullarda değişikliğe uğrayan her şeyden önce kapitalist toplumdaki şu başlıca iki gücün yapısıdır: sermaye ve ücretli emek.

Bilimsel ve teknolojik devrim üretimin ve sermayenin toplanmasını ve merkezileştirilmesini hızlandırır. Araştırma ve deneylerin masraflı oluşu, aynı zamanda üretimde ve yönetimde kullanılan otomatik sistemlerin pahalılığı, gereçlerin

gitgide artan fiyatları üretimin dev kuruluşlarda toplanmasına yol açmaktadır. Ama bilimsel ve teknolojik devrimin yarattığı bu merkezileşme, rekabette herhangi bir azalma yaratmamaktadır. Tam tersine yenilikler, tekeller arası rekabet mücadelelerini doğurmakta, bu mücadeleler ise büyük ortaklıkların çıkarları doğrultusunda olmak üzere bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi hızlandırmaktadır. Rekabet millî sınırlar içinde kalmamakta, bazı gelişmiş kapitalist ülkelerin başka ülkelere yaptıkları ihracatı arttırmakta, çeşitli ülkelerin tekeli sermayesinin uluslararası çapta kaynaşmasını sağlamaktadır. Bilimsel ve teknolojik devrimin ve modern üretimin gerekleri, kapitalist ülkelerin ekonomik yönden bütünleşmesini sağlayan etkenlerden biridir.

Bilimsel ve teknolojik devrim bir yandan merkezileşmeye ve birleşmeye itmekte, öte yandan da imalât sürecindeki parçalanma ve uzmanlaşmadan ve yeni ürünlerin ve yeni pazarların ortaya çıkmasından ötürü yeni küçük şirketlerin kuruluşuna yol açmaktadır. İstatistikler, gelişmiş kapitalist ülkelerde küçük şirketlerin sayısında azalma olmadığını göstermektedir. Ama bunların kendi aralarındaki rekabet de aynı şiddetle süregelmektedir. Öte yandan tekeli kapitalizme olan bağımlılıkları artmakta ve iflâsların fazlalığı da küçük kuruluşlardaki genel istikrarsızlığın şiddetlendiğini göstermektedir.

Bilimsel ve teknolojik devrim temel uygulamalı araştırmaların büyük bir kısmının yapıldığı laboratuvarlarda devletin ekonomik rolünü güçlendirmektedir. Bu araştırmaların sonuçları ise şu yada bu biçimde tekellerin hizmetine verilmektedir. Devlet, sayıları gitgide artan bilim adamlarının yetiştirilmesini yüklenmektedir. Malî politikası ve yardımlarıyla araştırmaların tekeli özel sektörlerdeki yönünü ve kapsamını tayin etmekte ve genel olarak tekeli burjuvazinin ekonomik, politik ve askerî çıkarlarını korumaktadır.

Bilimsel ve teknolojik devrim sayesinde, kapitalist rejimde sosyalizasyonun en üstün şekli olan tekeli devlet kapita-

lizmi, gerçekleştirdiği ilerlemelerle burjuvazi ile proletarya ve tekeli oligarşi ile geniş halk kitleleri arasındaki sınıf çelişkisini de arttırmaktadır.

Lenin de Marks gibi bilimdeki ve teknolojideki ilerlemeleri, kapitalist rejimin emperyalist aşamasında işçi koşulları üstündeki etkilerini incelerken, tekniğin kapitalist uygulamalarıyla gerçek sosyal amacı arasındaki farkı ısrarla belirtmiştir. Bu konuda şunları söylüyordu Lenin :

«... İş verimliliğinin ve sosyal zenginliğin artması demek olan tekniğin mükemmelleştirilmesi, burjuva toplumunda sosyal dengesizliğin artmasına, üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanlar arasındaki uçurumun büyümesine sebep olur. Bu da gitgide büyüyen emekçi kitleler için güvensizliğin, işsizliğin ve her türlü yoksulluğun artması anlamına gelir.»

İşçi sınıfı, yeni tekniklerin uygulamalarında iş verimliliğinin ve sosyal zenginliğin artmasında emekçilerin yararlanabilmesi için sürekli bir mücadele vermektedir.

Lenin'in, teknikteki mükemmelleşmenin sosyal eşitsizlikleri arttırdığı konusundaki düşüncesi geçerliliğini tamamen korumaktadır. Kalabalık emekçi kitleleri için yeni teknikler, dün olduğu gibi bugün de güvensizlik, işsizlik ve yoksunluk ortamını da beraberinde getirmektedir. Örneğin, otomatizasyonun işçi sınıfı için en kötü sonuçlarından birini ele alalım : İşin sürekli olarak yoğunlaşması yani otomatikleşme, işçiyi prensip olarak bir makine gereç üstünde çalışırken harcadığı kas gücünden kurtarır. Ama öte yandan sinirsel gerginliği artırır, organizmayı daha fazla yıpratır. Kapitalist ülkelerde yapılan araştırmalar otomatik üretime geçişle sinirsel gerginlik + kas gerginliği olan iş yoğunluğunun arttığını göstermektedir.

Otomatikleşmiş kuruluşlarda, iş yoğunluğunu yaratan sürekli bir dikkat, tepkilerin çabukluğu, uygulanan tekniklerin karmaşıklığı ve çoğu zaman sağlığa uygun olmayan çalışma koşullarıdır. Ücret sistemi değişmiştir. Bu sistemler gitgide

daha karışık ve işçilerle sendikalar tarafından denetlenmesi daha zor duruma gelmiştir.

İş yoğunluğunu arttıran yalnızca bilimsel ilerlemeler değil, onun uygulanmasında görülen eşitsizliklerdir. İşlemlerin otomatikleştiği yerlerde bile eski usullerin rağbet gördüğü, vasıfsız yada az vasıflı el emeğinin kullanıldığı birçok alan mevcuttur. Ama üretimin genel temposu, otomatikleşmiş sektörler tarafından belirlendiği için, el işçiliğinin hakim olduğu yerlerde de el işçiliği yapanlardan hem sinirsel hem de fiziksel gerginliği arttıran bir çaba göstermeleri istenmektedir.

Bilimsel ve teknolojik ilerleme aynı şekilde istihdam sorununu da ortaya çıkarmaktadır. Otomatikleşmiş kuruluşlarda işin yoğunlaşması işçi ihtiyacını büyük ölçüde azaltmaktadır. Ama kapitalist ekonominin bütünü içinde ücretlilerin toplam tutarında hiç de azalma olmamaktadır. Tersine, işçi ve ücretlilerin sayısı durmadan artmaktadır. Bu nedenlerden ilki: kapitalist ülkelerde genel olarak üretimin artması, ikinci nedeni: çok sayıda yeni alanların açılıp çoğalması, üçüncü nedeni: bilimsel etkinliklerin üretimin hizmetinde hızla gelişmesi ve bilimsel teknolojik alanda çalışanların sayılarının artması, dördüncü nedeni: üçüncü sektörün yaygınlaşmasıdır. İşte bütün bunlar, özellikle yeni açılan alanlarda işçi talebini arttırmaktadır.

Bu arada kitle halinde işsizlik ve onun uzantısı olan aksaklıklar da ortadan kalkmış olmaktan uzaktır. Ayrıca ciddi bir sorun da işçilerin yeni meslekî eğitimini sağlama zorluktan doğan «teknolojik işsizlik» dediğimiz durumdur. Ortadan kalkmakta olan sektörü yada meslekleri terketmek zorunda kalmış yüzbinlerce işçi bugün son derece güç bir durumda bulunmaktadır. Öğrenimini bitirmiş olan gençler arasında yada bazı ülkelerdeki ezilen azınlıklar ve göçmen işçiler arasında çok sayıda işsiz bulunmaktadır. Yoksulluğun müzmin bir hal aldığı bölgelerle bilimsel teknolojik ilerlemelerin getirdiği zenginlik birikimi arasındaki çelişki, bugün kapitalizmin karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan biridir.

Bazı burjuva ideologlarına göre bilimsel ve teknolojik devrim sırasında ortaya çıkan iş yoğunluğu, işsizlik ve işsizliğin yarattığı acılar, çok sayıda mesleğin ortadan kalkışı gibi durumlar, teknolojinin kapitalizmde kullanış şekline değil de, bizzat teknolojinin kendi yasalarından ileri gelmektedir. Kuşkusuz sosyalist ülkelerde de el emeğinin yeniden değerlendirilmesi, yerleştirilmesi gereklidir. Ama, bu sorunların çözümlenme şekli bile, kapitalist kârın hâkim olduğu bir sistemle insanın ve toplumun çıkarlarının her şeyden çok gözetildiği sistem arasındaki uçurumu göstermeye yeterlidir. Sosyalist rejimde ekonominin planlanması, devletin, meslekî eğitimi ve formasyonu görevlerini yüklenmesi, bütün bir sosyal örgütler ağının var olması, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerden doğan toplumsal sorunlara insanî bir çözüm sağlamasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca sosyalist ekonominin büyüme temposu, istihdam olanaklarını arttırdıkça bu daha da kolaylaşmaktadır.

III

Bilimsel ve teknolojik devrimin işçi sınıfının yapısında yarattığı değişimler, hiç bir şekilde işçi sınıfının sosyal üretimdeki, kapitalist sistemdeki ve devrimci mücadeledeki rolünü ve özelliğini değiştirmiş değildir. İşçinin durumu, yalnızca sınıf özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, temelde hiç bir değişikliğe uğramamıştır. Ayrıca, bir görüşe göre, bilimsel ve teknolojik devrim sayesinde işçi sınıfının aydın emekçiler ve öğrencilerle kurduğu ittifakın önemi ve rolü de artmıştır. Bu da işçi sınıfının karşısına yeni sorunlar çıkarmakta ve sermayenin hâkim olduğu ülkelerde, her zamankinden çok işçi sınıfı mücadelelerinin marksist-leninist partiler tarafından yönetilmesi gereğini arttırmaktadır.

Bizzat bilimsel ve teknolojik devrimin kendisi bile, sosyalizme geçiş yararına, rejim değişikliği yararına olan bir du-

rumdur. Tekellerin egemenliği ve emperyalist devletlerin politikası, insanlığın bilimsel ve teknolojik dehâsının ölçüsüzce çarçur edilmesine sebep olmaktadır. Lenin'in şu sözleri günümüzde çok geçerlidir :

«Kapitalizmin tekniği, emekçileri, ücretli köleliğe mahkûm etme yolunda her gün daha çok yol almaktadır.»

Bu koşullarda verilen mücadelelerin rolü artmakta, düzeyi yükselmektedir. Ücret artışı, iş gününün azaltılması, iş kollarının düzelmesi gibi alışagelmış isteklerin çoğu, bugün yeni bir içeriğe kavuşmakta ve yeni bir önem kazanmaktadır. Ekonomik mücadeleler, tekellerin çıkarına uygun davranan devletin ekonomik politikasının temel ilkelerini hedef aldığı için, gitgide politik bir anlam taşımaktadır. Bu mücadeleler her ülkede ulusal özellikler göstermektedir ama, temelde hepsi de aynı süreçler tarafından ortaya çıkarıldıkları için birbirlerine benzemektedirler.

Her şeyden önce isteklerin büyük bir kısmı yeni teknikler nedeniyle işçinin işsiz kalması yüzünden ortaya çıkan sorunlara bağlıdır. Otomatikleşmenin işlerinden yoksun bıraktığı bütün kişilere garantili bir iş sağlamak, işten çıkarmaları önlemek ve işsizlik sigortası sisteminin köklü bir biçimde değişip yaygınlaşmasını mümkün kılmak için mücadeleler verilmektedir.

Ayrıca, bu isteklerden biri oldukça önemlidir. Bu, iş gününün yada iş haftasının kısaltılması ve bir yandan garantili ücret sağlanırken mümkün olduğu kadar da çok sayıda işçiye iş imkânı verilmesi, işçilerin ağırlığı azaltılırken öte yandan da işçinin bilgi ve kültür düzeyini yükseltmek için gerekli koşulları yaratma isteğidir. Garantili bir iş için mücadele vermek çok önemlidir çünkü, otomatik makinelerin ortaya çıkışıyla vasıflı işçiler daha az vasıflı olan işlerde çalıştırılmakta ve daha az ücret almaktadırlar. Böylece hak isteme mücadeleleri sosyal eşitsizlik sorununu daha belirgin bir biçimde ortaya koymaktadır.

Yeni tekniklerin uygulanması ile ortaya çıkan işin yoğunlaşmasına karşı verilen mücadele de gün geçtikçe daha yüksek bir düzeye ulaşmakta ve daha karmaşık olmaktadır : Bugünkü koşullarda, bu verimliliğin gitgide artmasıyla çok yakından ilintilidir. Aynı zamanda iş yoğunluğunun, aşırı yorgunluğun azaltılması ve iş sırasında dinlenme anlarının gerçekleşmesi için verilen mücadele de her kuruluşta somut bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Randımanın artışına uygun olarak ücretlerin artması istenmektedir. Hattâ verimliliğin artışı doğrultusunda ücretlerin artışında esnek bir ölçüyü kabul ettirmek için ülke çapında bir eyleme girildiği de görülmektedir.

Bir başka mücadele de iş koşullarının düzelmesi için verilen mücadeledir. Bu alandaki istekler çok somut isteklerdir. Genel ilke şudur : İş az yada çok zorlaştıran bütün etkenler hesaba katıldıktan sonra ortak sözleşmelere açık seçik şartlar konmalıdır. Yeni tekniğin yarattığı koşullarda işin korunması ve çeşitli işlemler için ilkelerin saptanması sorunu sendikaları sürekli olarak düşündürmektedir.

Öğrenim sorunu sınıf mücadelesinde gitgide daha önemli yer tutan bir sorun olmaktadır. Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler işçinin meslekî formasyonu bakımından olduğu kadar, onun genel kültürü açısından da yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. İşçi genel olarak her iki planda da düzeyini yükseltmektedir. Ama bugünün öğretim sistemi genellikle günümüzün bilimsel ve teknolojik düzeyiyle bağdaşamamaktadır ve anti-demokratik bir özellik taşımaktadır. Öğretimin ve meslekî formasyonun demokratikleşmesi işçilerin, aydın emekçilerin, öğrencilerin, kısacası çalışan sınıfların ortak isteği hâline gelmiştir.

Tüketim mallarındaki fiyat artışlarına karşı mücadele yeni görünümle ortaya çıkmaktadır. İşçi sınıfının gitgide artan etkinliğini gören tekerci burjuvazi, işçilerin ulusal planda sömürüsünü yoğunlaştırmak için fiyat artışlarına başvurmak-

tadır. İşçi hareketi bu politikayı başarısızlığa uğratmaya çalışmaktadır. Bu çaba da ekonomik mücadelenin sınırlarını aşmakta ve hükümetlere, patronlara karşı politik bir baskı oluşturmaktadır.

Üretimin ve genel olarak ekonominin yeni özelliği bütün mücadelelerde kendini göstermektedir. Bu mücadelelerin başlıcası; hükümetin ekonomik organlarında her yönden demokratik bir denetim ve demokratik bir millileştirme sağlama mücadelesidir. Amacı sendikal hakların korunması ve yaygınlaştırılması olan bir mücadele başlatılmış durumdadır.

Bütün bu istekler, tekellerin gücünün sınırlandırılması ve ortadan kaldırılması sorununun dışında ele alınamaz. Örnek olarak demokratik denetim isteğini ele alalım. Bu istek, bazı ülkelerde işçilerin ekonomik yönetime katılma mücadelesi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Ama «katılma» kavramı bile sınıf sorunu kavramını dile getirmekten uzaktır. Bilindiği gibi bazı ülkelerde patronlar ve hükümetler işçilerin ekonomik yönetime katılmalarından yanadır çünkü, onlara göre bu «katılma» işçi sınıfını kapitalist sistemin içine sokma ve sınıf mücadelesini zayıflatma aracıdır. Eğer «katılma» kavramıyla yalnızca işçilerin yönetim organlarında temsil edilmesi anlaşılıyorsa o zaman şu yada bu şekilde sınıflar arası ortaklık da kabul ediliyor demektir.

Lenin'in eserlerinde belirtilmiş olan, Rusya'da işçi denetiminin sağlanması için verilen mücadelenin tarihsel deneyi bu bakımdan çok önemlidir. Rus burjuvazisinin, 1917 yılının Şubat ve Ekim ayları arasındaki taktiğini eleştiren Lenin, bu taktiğin, burjuvazinin ekonomik alandaki kendi başarısızlıklarının sorumluluğunu işçi sınıfının üstüne atmaktan ibaret olduğunu, bunun da işçi sınıfına üretimi gerçekten ellerine alma olanağı ve gücü vermeden yapılmak istendiğini belirtmekteydi. Ekonominin fiil olarak demokratik bir denetimini sağlamak için her şeyden önce «sermaye egemenliğinin anahtarını» denetlemek gerekmektedir.

Böylece tekelci sermayenin egemenliğini oluşturan temelleri hedef almak en önemli sorun olmaktadır. Uluslararası işçi sınıfı ve onun örgütleri, yönetici çevrelerin ekonomi politikasının halk düşmanı özelliğini gözler önüne sermektedir. Bu ekonomi politikasına karşı kendi öz isteklerini ileri sürmekte ve tekelci devlet kapitalizmini değiştirmek için mücadele vermektedirler.

Çeviren: *Aysel Özaktın*

tekelci devlet kapitalizminde sömürü biçimleri

Léo Figuéres

Hangi iş alanında çalışırsa çalışsın — özel yada kamu kesimi, üretim yada ticaret, banka yada devlet dairesi — bir işçinin bir memurun, bir teknisyenin, bir mühendisin kapitalist sömürü biçimlerini ve nedenlerini anlaması, bu kişilerin kendi ücretli durumlarını anlaması demektir. Dahası, sermayeye karşı örgütlü, kolektif bir mücadelenin zorunluluğunu, her başarının ancak savaş vererek elde edileceğini — ama hep bunun kesin olarak böyle olmayacağını da — anlaması demektir. Daha da, sömürünün durması için kapitalist üretim ilişkilerinin devrimci anlamda değişmesi zorunluluğunu anlaması demektir.

Bu nedenle kapitalist sömürü, işçi hareketi ve ücretli işçiler için en başta gelen eski bir inceleme ve çözümleme ögesi olmaktadır. Bunun sermayenin marksist teorisinde çok önemli bir yeri vardır.

Sermaye oldum olasıya temel toplumsal ilişkiyi oluşturmuşsa da kapitalist üretim biçiminin ilk çağından bu yana hep aynı kalmamıştır. Çeşitli kapitalist ülkelerde — özellikle Fransa'da — sermayenin çelişkileri, bu çelişkilerden doğan ve bu çelişkileri derinleştiren sınıf kavgaları, kapitalist sömürü biçimlerinde birtakım değişikliklere neden olmaktadır. Bu değişiklikler kapitalist sömürü temelinin değişmesi anlamına gelmez asla. Tersine bunların amacı, sınıf mücadelelerinin en

çetin güncel koşulları içinde — üstelik bu mücadelelere rağmen — sömürüyü korumak, yaymak, derinleştirmektir. Sermaye ile emek arasındaki temel karşıtlık önce emek alanında göze çarpar. Tekelci sermaye sahip olduğu büyük işletmelerde işçileri aracısız olarak sömürür. Üstelik, kârını daha da artırmak için, başka işletmelerde kapitalist sömürüden elde edilmiş birikimlerin bir bölümünü kendi bünyesine katar. Tekelci devlet kapitalizminde, devlet, kapitalist sömürünün sürdürülmesinde kesin bir öge, ücretlilere, dahası, sayıları gitgide artan ücretsiz işçilere ilişkin konularda sömürünün desteği durumundadır.

Sömürünün güncel biçimlerini çözümleme çabası, işçiler arasında daha sıkı bir birliğin, öbür toplumsal katmanlarla sağlam bir birleşmenin, giderek, böyle bir birliğin, böyle bir birleşmenin zorunluluğunun nesnel temellerini gün ışığına çıkarmak olanağını verir.

Kapitalist Sömürünün Temeli

Kapitalizmin tarihsel dönemi ne olursa olsun, ücretli işçilerin sömürsündeki temel hep aynıdır. Üretim araçlarından (makinelere, ilk maddelere) ayrılmış olan ücretli işçiler bir ücrete karşılık işgüçlerini kapitalistlere yani üretim araçlarına sahip olan kişilere satarlar.

Artı Değerin Oluşumu

Sermaye denilen bu toplumsal ilişki, kapitalizm öncesi üretim biçimlerine göre şöyle bir yenilik getirmiştir: İşçiler bir ücrete karşılık işgüçlerini satarlar. Bu anlaşmanın amacı ne kişi olarak işçi, ne de emeğin ürünü olan «meta» olmayıp ücretlilerin iş gücünün, iş yeteneklerinin kullanılmasıdır. Buradaki işgücü deyiminden insanın vücudunda, canlı

kişiliğinde var olup yararlı metalar yapması için harekete geçirmek zorunda olduğu ussal ve bedensel yetilerinin tümünü anlıyoruz.

Ücretlilere emekleri için değil işgüçleri için para ödenir. Konuyu daha anlaşılır yapmak için şöyle diyelim: Sözelimi bir otomobil fabrikasının işçilerine yaptıkları otomobiller için para ödenmez. Onlara para iyi kötü — daha çok da kötü — işgüçlerini ayakta tutacak, ertesi günü yeniden otomobil yapmak için fabrikaya gelmelerine elverecek besi maddeleri, giysiler, konut, satın alacağı her türlü eşya, yapacağı her türlü iş için verilir.

Kapitalist üretim biçiminde işgücü bir metadır. «Kullanım değeri» değer üretmektir. Değeri metaların değeri ve görülen hizmetlerin giderleriyle belirlenmiştir. Bu hizmetler, sermayenin değer kazanmasını sağlamaya elverişli çalışma güçlerinin üremesi ve onların korunması için zorunlu hizmetlerdir.

Ücret çalışma gücüne biçilen fiyattır. Gelgelelim bugün ücretlinin eline verilen ücret, çalışma gücünün değerini tek başına karşılamaz. Tekelci devlet kapitalizminde, alınan bir takım toplumsal vergilerin dışında (bunlara dolaysız vergiler de denir) bir yandan parasız görülen kolektif hizmetleri, fiyatların yükselmesiyle ücretlerdeki azalış, öbür yandan da zorlama tasarruf yada vergi artışları gibi şeyleri hesaba katmak gerekir. Bundan başka yine tüm sömürü sürecinin ana noktası olan dolaysız ücretin oynadığı kesin rolle — kapitalist üretim ilişkileri işgücünün satışı ve satın alınmasını gerektiren ilişkilerdir — dolaylı ücretin oynadığı rolü, ücretlerin türlü nedenlerle kuşa çevrilmesini göz önünde tutmalıyız. Bunlara daha sonra yine döneceğiz.

Tekelci devlet kapitalizminde dolaysız ücretler, işgücünün artması ve işgücünün her an elde bulundurulması için gerekli her şeyin finanse edildiği başlıca biçim olup tek değildir. İşçilerin gördükleri iş saatinin sayısına yada yaptıkları

ları göreve göre ücret almaları, onların saatlerini yada somut bir iş niteliğini sattıkları gibi bir yanılgıya neden olabilir.

Gerçekte ücretliler, kapitalistlere işgüçlerini onların istedikleri gibi kullanma hakkını satarlar. Maddî üretim yapmaya koşulmuş işçiler, belli bir sürede, belli nitelikte meta yaparlar. Böylece yaratılan bu değer, hem meta'ların değerinden, hem de üretici ücretlilerin işgüçlerini durmadan oluşturmak için yapılan hizmetlerin masraflarından çok yüksektir. Eğer işçiler günde dokuz saat çalışıyorlarsa, gerek kendilerinin, gerek ailelerinin geçimleri için tüketecekleri meta'lara eşit değerde meta üretmeleri için bu dokuz saatin bir bölümü yetecektir onlara. Bu nedenle onlar dokuz saatin bir bölümünde işgüçlerini her an ayakta tutmak için gerekli çalışmayı yapmışlar demektir. Bu, «zorunlu çalışma»dır. Dokuz saatin öbür bölümünde ise para almadan çalışmaktadırlar. Bu da «fazladan çalışma»dır.

«Fazladan çalışma» süreci içinde işçiler, üretim ve değişim araçlarını ellerinde bulunduran kapitalistlerin gaspettikleri artı-değeri üretmişlerdir.

Üretici ücretlilerin işgücü değeri ödendiği durumda bile — verilen toplumsal mücadelelere bağlı bir şeydir bu — kendi değerinin üstünde bir değer üretir.

İşgücünün artması ve sürekliliği için yapılan finansmanın başka yollardan yapılması (dolaylı ücretler, parasız görülen kolektif hizmetler) vergiler nedeniyle ortaya çıkan ücret eksilişleri, enflasyon, zorlama tasarruf gibi şeyler göz önünde bulundurulursa işgücünün fiyatı demek olan ücret kendi değerini karşılamış olabilir. Ne ki bu ücretlilerin vereceği mücadeleye bağlı bir şeydir hep. Durum ne olursa olsun sömürü vardır yine de. Sömürü, işçileri, üretim araçlarından ayıran kapitalist üretim ilişkilerine bağlıdır. «En adil ücret, iş ürününün en haksız biçimde bölüşülmesiyle eş değerli olmaktadır.» (Engels) Emegın sermaye tarafından sömürülme süreci toplumun tüm sınıflarına kendini zorla kabul ettirir. Artı-değer bir fiyatla bir değer arasındaki ayırmadan doğmayıp iş-

gücünün değeriyle bu işgücünün yarattığı değer arasındaki ayrılıktan doğmaktadır.

Bu iki değer niteliği esaslı biçimde ele alınıp karşı karşıya konmazsa sömürü, bölüşümün adaletsizliğiyle ilgili ahlâk yükseltici birtakım varsayımlara indirgenmiş olur. Böylesi bir sapmanın politik safataları akıl almayacak kadar çoktur: Sözgelimi, eğer sömürünün sınırı, satın alınan metalar, işgücünün yetersiz fiyatı düzeyinde kalıyorsa kapitalist sistemi ortadan kaldırmaya gerek yokmuş. Ücret için yapılacak mücadeleler yeterliymiş..

Sömürü, üretim sürecinin en önemli noktasına yerleşir. Kapitalist ilişkilerde metaların üretimi aynı zamanda artı-değerin üretimi demektir. Toplumsal sınıflarda artı-değer üretici işçilerin bütünü tarafından üretilir. Artı-değer, sürecinin sonunda ortaya çıkan metaların içinde billurlaşmış parasız çalışma süresidir. Artı-değer çeşitli kapitalistler tarafından bir kazanç, bir kâr olarak yaratılmış öyle bir şeydir ki, aslan payını tekeller alır. Artı-değerin bir bölümü devlet kasasına girip tekelci burjuvazinin egemenliğinin işçiler üstünde sürmesini sağlamakla görevli devlet aracının işleme masraflarını karşılar. Tekelci devlet kapitalizmde artı-değer, bir yandan da, sermaye birikimi için gerekli giderleri sağlar.

Genel Bir Varsayım: Sömürü

Bütün bunlar bizi kapitalist sömürü varsayımının ne olduğunu açıklamaya götürüyor. Bu varsayım, sömürünün sonuçlarını tanımlamakla yetinmek değil elbet.

Genellikle reformistlerin üstünde durdukları burjuva ideolojisi, «toplumsal» sömürünün sonuçlarını «ekonomik» sömürünün sonuçlarından ayırır. Bu sunî ayırım, kapitalist sömürünün sorumluluklarını gizlemek için ortaya atılmış bir aldatmacadır. Marks, 1850'de, «Fransa'da Sınıf Mücadelesi»

adlı eserinde, Louis Blanc'ın 1848'de öve öve bitiremediği «emeğin örgütlenmesi» ni savunmanın burjuvazinin ekmeğine yağ sürmek olduğunu söylüyordu: «İşçiler Şubat Devrimini burjuvaziyle birlikte yapmışlardı. Nasıl burjuvaların çoğunlukta buldukları geçici hükümetin içine bir işçi yerleştirmişlerse yine öyle burjuvaların yanında kendi çıkarlarının üstün gelmesi için çalıştılar. Emeğin örgütlenmesiymiş! Ücretli çalışma dediğimiz şey, emeğin şu anki burjuva örgütlenmesinin tâ kendisi... Ücretli çalışma olmasa ne sermaye, ne burjuvazi, ne de burjuva toplumu olur. Özel bir çalışma bakanlığı istiyorlar! Gelgelelim, maliye, ticaret, bayındırlık bakanlıkları burjuvazinin çalışma bakanlıkları değil mi? Bunların yanında kurulacak bir proleter çalışma bakanlığı olsa olsa bir «hoş istekler bakanlığı» bir Lüksemburg komisyonundan başka ne olabilir ki?»

Kendi bünyesi içinde bile sınıf çatışmalarının genişlemesi nedeniyle ürküntüye kapılan, birtakım hak iddialarını yerine getirmek zorunda kalan tekelci burjuvazi, sermaye değerlendirmesinin günümüzdeki çelişkilerini ortadan kaldırmak için işçilerin kazandığı birtakım hakları suçlamaya, giderek de, yapılan mücadeleleri durdurmaya, yolundan saptırmaya çalışıyor. Onun bol bol yararlandığı şey, «toplumsal olan» la «ekonomik olan» arasındaki ayrılığın ideolojik savunma çizgisi. (Bir dereceye kadar etkili) devletin «toplumsal» bakanlıkları var. (Çalışma, sağlık vb.) Üstelik Fransız İşverenler Ulusal Kurulu, ikinci başkanını «toplumsal işlerle görevli bir başkan olarak öne sürüyor. Ne ki «toplumsal» dediğimiz sorunları «ekonomik» dediğimiz sorunlardan ayırmayız.

Sermaye birikimi işçilerin sömürüsüne dayanan bir şeydir. «Toplumsal olan» la «ekonomik olan» arasındaki karşılık, «toplumsal» adını verdiğimiz sorunların anlamlarını ve devrimci boyutlarını yalnızca sömürünün genel varsayımı içinde kazandığı olayını gizler. Egemen ideoloji, işsizliği yada düşük ücretleri bütünleştirmeye çalışır: «İşçiler, teknik de-

ğışimlere ayak uydurmasını beceremiyor...» «enflasyonist tehlike göze alınmadan ücretler artırılamaz...» vb. gibi...

«Toplumsal olanı» «ekonomik olan» a karşıt olarak koymak, kendilerini ezen sistemle savaşıyan işçilere karşı bir tuzaktır. Bu sözde karşıtçılığı temel bir karşıtlık olarak kabul etmek bizi olacağa boyun eğmeye (teknik ve ekonomik kader) yada güçsüz bir başkaldırmaya (ekonomik makineyi kırmak) götürür. Kapitalist çelişkiler özellikle tehlikeli bir görünüm almakta, kapitalist sömürü mekanizmasını mutlak ve sonsuz bir yasa olarak yerleştirmek eğilimi göstermektedir.

Tersine, sömürü varsayımı, Marks'ın dar ve sektör anlamda bir açıklanması, yani tarihin ve sınıf kavgasının kopuk kopuk mekanik bir yinelenmesi değildir.

Sömürü genel bir süreçtir. Onun varsayımı özellikle ücretler, çalışma süresi, çalışma yoğunluğu, iş, vb. gibi şeyler arasındaki diyalektik bağı ortaya çıkarır. Sömürü özellikle üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin çelişkili hareketine, günümüzdeyse, tekelci devlet kapitalizminin bütün genel niteliklerine bağlıdır.

Sınıf Mücadelesi ve Sömürünün Gelişimi

Sömürü ve işçilerin bu sömürüye karşı yaptıkları mücadeleler, ta kapitalizmin ortadan yok olmasına kadar aynı biçimler içinde mekanik olarak yinelenen birtakım donmuş olgular değildir. Sömürünün büyüyen tehlikeli bir durum alması ve sömürü biçimlerinin evrimi, kapitalizmin tarihsel gelişiminden, günümüzdeyse, tekelci devlet kapitalizminin karakteristik niteliklerinden ayrılamaz.

Kapitalizmin değişik dönemlerinde sömürünün gelişimi, sınıf mücadeleleriyle birlikte yürür. Bunlar burjuvazinin sömürüyü artırmak, kazancı yükseltmek, sermayeyi değerlendirmek için yaptığı mücadeleye; işçi sınıfının, sömürü-

nün etkilerini sınırlamak, sömürünün ortadan kalkması için gerekli koşulları hazırlamak amacıyla verdiği kavgalardır. Ücretler, çalışma süresi ve çalışma yoğunluğu, işsizlik, kapitalist üretim ilişkilerinin tabanından bu yana sürekli didişme konusu olmuş şeylerdir. Kazanç yarışı ve sermaye birikimi, ücretlileri, sömürünün güçlenmesi, iş ve hayat koşullarının kötüleşmesi eğilimine karşı savaşmak zorunda bırakır. 1917 Rus Devrimi'nden sonraki sekiz saatlik iş gününü, 1936 da Halk Caphesi'nin başarılarını, 1965 Mayıs - Haziran olaylarını¹ söz konusu ettiğimizde görürüz ki, tarihsel deneyler, sermaye birikiminin etkilerine yalnızca ekonomik ve politik mücadelelerin karşı koyabileceğini enine boyuna kanıtlamaktadır.

Şimdi bu sınıf mücadelesinin üretim ilişkileriyle üretim güçlerinin çelişkili gelişimine nasıl etkin olduğunu açıklamaya çalışalım.

Mutlak artı-değerin yükselişi (çalışma süresinin yükselişle olur bu) ücretlilerin daha büyük bir işgücü harcamalarını gerektirir. Kapitalistler bu eki kendilerine mal ederek artı-değeri çoğaltırlar. Ne ki bu mutlak biçimin sınırları vardır: artı-değer bağımlı biçimi içinde de yükselir. Yani üretimin yükselişi kapitalistlere zorunlu çalışma süresini kısaltma olanağını verir. Bunun nedeni, işçilerin geçimlerini sağlayan metaları üretmek için daha az bir çalışma niceliğinin gerekmesidir. Böylece parasız çalışma niceliği ve artı-değer büyür.

İşçi sınıfının politik ve ekonomik mücadelesi, önce sermaye birikiminin etkilerini engellemeyi amaçlar. Ama bu mücadele temelde üretim güçlerinin canlılığına bağlı bir şeydir. Gerçekte işçi sınıfı durmadan büyüyen çalışma kapasitesiyle üretim güçlerinin insansal ögesini oluşturur. (Bu gitgide kesin nitelik kazanan bir ögedir) Böylece işçilerin kazandıları başarılar üretim güçlerinin gelişimi yönünde ilerler.

(1) Fransa olayları.

Çalışma gününün kısaltılması ve mutlak artı-değerin tümünü kısıtlayan ücret artışları için sürdürülen kavgalar, kapitalistleri, verilen ücreti karşılayan çalışma süresini azaltmak ve bağıntılı artı-değeri yükseltmek için daha üretken teknikler aramaya zorlar. Bir kapitalist için çalışma süresinin kısaltılması yada ücretlerin yükseltilmesiyle, işgücünün fiyatı belli bir zaman sonra araçların fiyatına oranla artar.

Kapitalistler hep aynı sermayeyle daha az işgücü, daha çok araç satın alma eğilimindedirler. Bunda, kapitalist üretim biçiminin zorunlu kıldığı sınırlar ve biçimler içinde, sermayenin organik bileşimi ve üretici güçlerin gelişimi faktörü rol oynar.

Kapitalistler hep aynı sermayeyle daha az işgücü, daha çok araç satın alma eğilimindedirler. Bunda, kapitalist üretim biçiminin zorunlu kıldığı sınırlar ve biçimler içinde, sermayenin organik bileşimi ve üretici güçlerin gelişimi faktörü de rol oynar.

Ne ki birikmiş olan yeni sermaye kâr dediğimiz şeyi getirir. Buna karşılık organik bileşimin yükselişi, ortalama kâr yüzdesinin düşmesini gerektiren bir eğilimi engellemek için sömürüyü ağırlaştırma zorunluluğu güçlendirir. İşte sermayenin işçilerin kazandığı başarıları suçlamak için yaptığı zorunlu çıkışlar buradan doğar.

Ama bu suçlamaların bir geriye dönüş neden olamadığına dikkati çekmek gerekir. Tarihin sarkaç hareketi denilen şey gerici bir efsanedir. Yani öyle bir şey yoktur.

Sömürünün güçlenmesi, kendini sermaye birikiminin ve üretici güçlerin canlılığında gösterir. Konuya işgücünün getirdiği aşırı kazanç açısından bakarsak, çalışma süresi yoğunluğuyla sömürünün nitelikçe ağırlaşmasındaki uygunlukta bir gelişme görürüz. Sermayenin organik bileşiminin yükselmesine bağlı teknik değişiklikler doğrudan doğruya fizik güç üstüne temellendirilmiş, sermayenin daha da yoğunlaştırdığı bir emeği gerektirmektedir. Bu, sermaye tarafından itil-

miş emeğin nitelikleştirilmesi ve niteliksizleştirilmesi olayı ile birlikte olur.

Böylece, sermayenin değerlenmesi üretim güçlerini bir yandan geliştirirken bir yandan da durdurur. Çünkü bu değerlenme, çalışma araçlarının yaptığı üretimi, bu araçları kullanan insanların yaptığı üretimle çelişkili bir duruma sokar. Sermayenin doğal eğilimi, işgücünü yok etmektir.

İşçilerin dar gelirleriyle, toplumsal gelişim çelişkilerinin belirlediği ve üretim güçleri gelişiminin koşulladığı gün gündüzen artan işçi ihtiyaçları arasındaki aykırılık derinleşme eğilimi içindedir.

Birbirine bağlı kısmen de birbiriyle çelişkili birtakım ideolojik temalar işçilerin kapitalist sömürüye karşı savaşını durdurmaya çalışıyor.

1) Brinci temaya göre, toplumsal çatışmalar ekonominin büyümesini güçleştirmektedir. Grevler ve her türlü işçi eylemleri ekonomik ilerlemeyi durdurmaktadır.

Yukarıda sözü edilen zincirleme yargılar, işçi mücadelelerinin sömürüye karşı ortaya koydukları «değişimlere direniş» yada «yeni toplum», «fiyatların dondurulması» gibi teknokratik tezlerle karşıttır. Sömürünün güçlenmesini durdurmak, sermayeden bazı hakları zorla koparmak için işçilerin zorunlu olarak mücadeleye girmesi gerekir. Böylece elde edilmiş sonuçlar üretkenlik üstünde olumlu etkiler yaratır. Ama ne ki sermaye ekonomik gelişmeyi durduran bir tabiata sahiptir. Çünkü her şeyi «kâr»ın buyruğuna göre yapar.

2) Günümüzde iktidar tarafından yeniden gündeme alınan çok yaygın reformist bir tez, işçilerin hak isteklerinin olumlu sonuçlarından şunu çıkarıyor: ekonomik mücadele, sermayede birtakım reformlar yapmaya yeterlidir. O, bu sermayeyi çağdaştırmaya, çalışma süresini azaltan, ücretleri artıran vb. yeni araçlar kurmaya zorlayarak yapar.

Bu tez, ekonomik açıdan işin püf noktasını gizlemektedir. Çünkü kapitalist rejimde üretim araçları sermayeninindir.

İşçilere verilen birtakım haklar nedeniyle alış fiyatları yükselen yeni araçlar, değerlendirilen, zamanı gelince de kâr isteyen bir değer oluştururlar. Sermayenin organik bileşiminin artması için ortalama kâr yüzdesindeki düşmeyi engelleme eğilimi ve işçilerin elde ettiği hakların kınanması hep bundan ileri gelir.

3) Bu nedenle, sağcı ve solcu oportünist tezler hak elde etmek için yapılan eylemlerin hiç bir işe yaramadığı sonucuna varırlar. Bu tezler, burjuvazinin alışlagelen kesinlemeleriyle beslenip onlarla ücret artış yükselmesinin yada çalışma süresinin kısaltılmasının olanaksızlığı konusunda birleşirler. Çünkü bu tezler kârın dokunulmazlığını savunup teknik ve bilimsel ilerlemeyi hiç göz önünde bulundurmazlar.

Gerçekte, doğrudan doğruya hak elde etmek için yapılan eylemler kapitalist sömürünün büyümesini durdurmaya olanak sağlayıp onun etkilerini azaltır. Bu eylemler, dolaylı yoldan da olsa özel mülkiyeti köklü biçimde suçlayan eylemlerdir.

Eylemlerle suçlama arasındaki bu ilinti, sömürünün kendi mekanizmasıyla sömürünün sonuçları arasındaki doğal ilintiye bağlı bir şeydir. Öte yandan, eylemler, üretim ilişkileriyle üretim güçlerinin çelişkili gelişimini durmadan etkilerler.

Eylemler, sömürünün en büyük temeli olan işçiler tarafından kazanılmış yüksek ve eşsiz politik bir bilinçlenme fırsatı, sömürüye son verme yoludur. Eylemler, kapitalizmin çelişkilerini aşırı bir düzeye götürmeye, devrimci hareketin alanını genişletmeye yardımcı olurlar.

Sermayenin üretken bir duruma sokulması — değerlendirilmesi — sömürünün güçlenmesini sağlar. Sermayenin bu değerlendirilmesi, üretim güçlerinin kapitalist sosyalizasyonu ile bağıntılı olarak kapitalizmin türlü dönemlerine ve evrelerine göre oluşan özel biçimler içinde gerçekleşir. Sermaye değer-

lenmesinin belirlediği sömürünün güçlenmesi, mekanik ve dik bir çizgi olarak gerçekleşip özgül biçimler içinde gelişir.

Devlet tekelciliği evresinde, ekonomik ve politik düzeyler arasındaki bağ daralmıştır. Politik hayatta işçilerin hak istekleri gitgide büyür. Bu rastlantı bir olay olmayıp, devletin yeni bir role giriş ve sömürünün güncel gerçekliği olayıdır.

Sömürünün çeşitli görünümlerine gelmeden önce (ücretler, çalışma yoğunluğu ve süresi istihdam) tekelci devlet kapitalizmi çağındaki tüm sömürü sürecinin aldığı genel biçimleri ortaya koymaya çalışacağız.

Sömürünün Güncel Biçimleri

On dokuzuncu yüzyılın başında, güçsüz iş bölümü, ufak tefek basit çalışma biçimleri, tarımsal alandaki işgücü yedeklerinin genişliği, ideolojik güçsüzlük ve yeni doğan işçi sınıfının yetersiz örgütlenmesi, sermayeye en kaba yöntemleri kullanma olanağını sağlamıştı. (Sözgelimi, Büyük Britanya'daki Workhouse'lar... Bunlar, bugün, Güney Afrika'da karakterli madencilerin çalıştırıldığı çalışma kamplarının benzeri yerlerdir.) İşgücü piyasasının ve sınıf mücadelesinin koşulları, ücretleri işçilerin ancak ölmelerine yeten en düşük seviyesine götürür. Ücret, gerçekte, işgücünü sürekli olarak oluşturma masraflarının karşılandığı bir yerdir. İşçi sınıfının verdiği mücadelelerin etkisi, sosyalist sistemin ortaya çıkışı ve üretim güçlerinin gelişimiyle, işçilerin sömürülme koşulları değişmiştir bugün. Ama sömürünün tabiatında bir değişiklik olmamıştır. Bu oldum olasıya üretim araçlarını ellerinde bulunduranların artı-değeri söküp alması olayıdır. Ne ki sömürü biçimlerinde birtakım değişiklikler çıkmıştır ortaya.

Kapitalist sömürü, toplumun sınıflara ayrılmasına bağlı bir olaydır. Bir yanda, üretim araçlarından yoksun, yaşamak için işgücünü satmak ve sömürülmek zorunda olan işçi sını-

fiyla tekelci olmayan öbür toplumsal katmanlar vardır. Öbür yanda, burjuvaziyle ellerinde her şeyin başı demek olan üretim araçlarını toplayan tekelci oligarşi bulunur. Sömürü kendi tabiatı gereği, iki ayrı insanı (bir işçiyle bir kapitalisti) karşı karşıya getirmez. Bu karşı karşıya geliş olayı, birbirine düşman sınıflar arasındaki toplumsal bir ilişkidir.

Metalar, üretim güçlerinin kapitalist sosyalizasyonuna bağlı olarak iyice bütünleşmiş üretim birimleri içinde gitgide genişleyen ücretli topluluklar tarafından üretilirler. — Üretim birimleri tekelci grupların elinde olup onlar tarafından denetlenir. — Bir metanın üretim sürecini ve onda bil-lürleşen artı-değeri oluşturan bütün işlemler el ve düşünce işçileri toplulukları tarafından yapılır. Gerçekte, metaların çeşitli üretim süreçleriyle artı-değerin üretim süreci arasındaki karşılıklı bağımlılık durmadan derinleşmektedir.

Tekelci devlet kapitalizminin günümüzdeki döneminde, sömürü sürecindeki değişikliklerin ana noktası, sömürü biçimlerinin kapitalist sosyalizasyonunda, sonuç olarak da, devletin oynadığı yeni rolde yatar.

Gitgide toplumsal bir nitelik kazanan şey sömürü olmayıp — o tabiatı gereği oldum olası böyle olmuştur zâti — bu sömürünün aldığı biçimlerdir.

Devlet, tekelci devlet kapitalizmi döneminde, elindeki bütün araçları sermaye birikiminin hizmetine kor. Onları bu amaçla mükemmelleştirir ve çoğaltır. Devlet, sömürünün bu kolektif örgütçüsü rolünü, tekellerle suçortaklığı yapıp onların yararına olacak biçimde korkusuzca oynar hep.

Dolaysız ücreti birtakım ortak yöntemlerle saptamaya doğru bir eğilim vardır bugün. Tekellerle suçortaklığı yapan devletin kendi üstüne almış olduğu rol, dolaylı ücretin saptanmasında, satın alma gücünü düşürmek için vergilerin ve fiyatların sürekli olarak artırılmasında açık açık kendini gösterir. Saymaca (itibarî) ücretin türlü nedenlerle kuşa çevrilmesi yüzünden (fiyat artışları, vergiler, zorlama tasarruf vb. gibi...) ücretin gösterdiği değerın bir bölümü işgücünün

yenilenmesinde kullanılamaz. Ücretlilerin ellerinden gelir geçer yalnız. Sermaye birikiminin büyümesini sağlar.

Gerçekte işgücünün yenilenmesi ve geçim için gereken paranın küçümsenmeyecek bir bölümü kolektif bir biçim içinde alıkonulmuştur. Bu paralar kısmen öğretim, sağlık, konut, vb. gibi alanlarda kullanılır. Ücretli yada ücretsiz bütün işçilere işgücü değerinin küçük bir bölümünün ödenmesi gibi bir eğilim yerleşmektedir bugün. — Bir eğilimdir bu yalnızca — İşgücünün yenilenmesi için yapılan masrafları eze büze küçültmek, ücretleri kuşa çevirmek sömürüyü güçlendirmek demektir.

İşçilerin dolaysız olarak ellerine geçen ücret, her zamankinden daha çok önemlilik göstermektedir günümüzde. Üstünde önemle durulması gereken bir başka şey de, dolaylı ve dolaysız ücretin, kolektif araçların, fiyat artışı, vergi yada zorlama tasarruf nedeniyle ücretlerde ortaya çıkan azalmaların aynı bir sistemden doğduğu, bu değişik öğeleri sermayeye karşı açılan bir mücadelede tek bir noktada birleştirmek gereğidir. Sağ ve sol oportünistlerin yaptığı gibi sorunların değişik görünümelerini birbirinden ayırmak yada «karın doyurma» gibi «niceliksel» hak isteklerini «niteliksel» hak isteklerine karşıt bir şey olarak ortaya koymak, devlete ve tekelci sermayeye, sorunların çeşitli kategorileriyle diledikleri gibi oynamak, işçileri hafife almak olanağını verir.

Gerçekte, meslekî formasyon ve istihdam konusunda tekelci politikanın büyük rolünü unutmamak gerekir. İş sorunlarının gün günden büyüyen karışıklığı ve çeşitlenişi, çok iyi örgütlenmiş, insan sayısı kabarık olan işçi sınıfının zorla yaptırdığı düzeltimler, sosyalist kampıla sürdürülen rekabet vb. istihdam biçimlerini ve koşullarını değiştirmiştir.

Sermaye, nitelikli emeği niteliksizleştirmek, onu ortadan kaldırmak yolunu tutmuştur. Ne ki üretim güçlerindeki gelişme nedeniyle nitelikli emeği yine buyur eder. Tekelci istihdam politikası bu birbirine karşıt istekleri karşılamaya çalışır. Çünkü meslekî formasyon için yapılan masraflar kâr yüzde-

sinin üzerine yüklenmektedir. Sermayenin belirli bir meslekî formasyon tipine ihtiyacı vardır. Bu, işçileri makineyle haşır neşir eden, onları hak mücadelelerinde engelleyen meslekî bir formasyondur. Endüstrisi en gelişmiş kapitalist ülkelerde, her şeye kayıtsız bir işsizler yığını, sermaye değerlenmesinin güncel koşullarına, iş bölümünün derinleşmesiyle ekonomik açıdan, devrimci demokratik hareketin gelişmesiyle de politik açıdan ters düşer.

Günümüzde sermaye birikimi, ülkeye, bölgeye, endüstriye ve niteliğe göre az para ödenen bir el emeği yedeği yaratmaktadır. Tekelci meslekî formasyon ve istihdam politikası bu yedekleri örgütlemeyi ve geliştirmeyi amaçlar. Dış ülkelere gelen göçü genişletir. Kadınların ürettiği emeğin karşılığını aylık ücret olarak vermeye, kısmî işgücü çalışmasını getirmeye çalışır. Çağın gerçek zenci tüccarları olan geçici çalışma kurumlarını yaratıp işçilerin oradan oraya «göç»lerini örgütler.

Sınıf mücadelesi ve tekelci rekabet, bu politikayı, üretici güçlerin gelişimine kısmen de olsa cevap vermeye zorlar. Gelgelelim bu tekelci politika, toplumun yeni kategorilerini ücretli yığınlara dönüştürerek ve sömürünün derecesini yükselterek sömürüyü yarmaktan başka bir iş görmez.

Çeşitlenmiş bir istihdam politikası uygulayan tekelci sermaye, ücretler üzerindeki baskısını ağırlaştırarak işgücünden «maksimum» derecede yararlanmaya çalışır. Bu politika üretim güçlerinin gereklerine cevap vermeye ve görünüşte kendinden önceki dönemden ayrılmaya elverişli gibi görünür. Tekelci sermaye böylece «tam istihdam» yada «en iyi istihdam» politikasının işsizliğe karşı esaslı biçimde karşı koyduğunu iddia etmektedir. Bu iddia birtakım boş hayaller yaratabilir. Devlet müdahalesinin anlamı üstünde işçileri kandıracağını uman iktidar, bundan özenle yararlanır.

Sömürünün güncel biçimlerini kavramak için, istihdam ve ücretin gösterdiği değişiklikleri incelemekle kalmamalıyız.

Sömürünün derecesi, «Zorunlu çalışmayla» «fazladan çalışma» arasındaki ilişkiye uygun olarak belirlenir. Bu konuda tam bir yargıya varmak için, ücretlinin aynı ücret karşılığı günde sekiz yada on saat mi, emekliliğinden elli ya da altmış beş yaşında mı yararlanacağını bilmek önemlidir. İşçiler sık sık yer değiştirebilir. Çalışma koşulları, bir yerden bir yere gidiş, işçilerin bedensel ve sinirsel güçlerini az çok tüketir. İşçilerin işgüçlerini yenileyebildikleri koşulları tanımak ve sömürü derecesinin evrimini ölçmek için, gerçek nedenleri değişkenliğini incelemek, yani, hep aynı bir ücret karşılığı üretilen işgücünden kazanılan aşırı kâr ve ihtiyaçların nesnel büyüyüşünü göz önünde bulundurmamak gerekir.

Kısacası, tekelci devlet kapitalizmi evresinde sömürü, her zaman olduğundan daha çok, üretici ücretlilerin ürettiği artı-değerin sökülüp alınmasından oluşur. Kapitalist sömürü, günümüzde en büyük bölümü tekelci işletmelerde üretilen artı-değerin özel kişiler tarafından ceplerine indirilmesidir.

Ne ki, bu süreci durmadan şiddetlendirip onu kendine bir dayanak olarak alan tekelci sermaye sömürü alanını genişletmektedir. Ücretli işçilerin çoğu para ödenmeyen bir iş yaparlar. Sözelimi, üretici olmayan, metallerin pazarlanmasına, satışına katkıda bulunan işçiler de kendilerinden bu «fazladan çalışma» dediğimiz şeyin sızdırıldığını görürler. Bunlar, değer yaratmasalar da kazancın gerçekleşmesine katkıda bulunanlardır. Bu nedenle, kapitalist sömürünün konusu içindedirler.

Tekelci birikim, ücretsiz işçileri ortadan kaldırmaya bakar. Fiyatlar, vergiler, ücretlerin çeşitli nedenlerle kuşa çevrilmesi gibi sömürünün kolektif biçimleri, tekellerin bu işçilerin yaratmış olduğu değerlerin bir bölümünü kendi bünyelerine katmasına olanak sağlamaktadır.

Böylece, tekelci devlet kapitalizmi, tekelciliğin dışındaki bütün toplumsal katmaların toptan ve kolektif biçimde sömürülmesinin koşullarını gerçekleştirir. Bu sömürü, bizim burada incelediğimiz işçilerin dolaysız sömürüsü üzerine kurul-

muştur. Bu sömürünün yeni biçiminde devletin müdahalesi olayı vardır.

Son kertede, işçi mücadeleleri karşısında, sömürünün de-recesini her an saptayan, tekellerle suçortaklığı içindeki dev-lettir. Tekelci devlet kapitalizmde, devlet, toplumun her kesiminde işçi sömürüsünü artırmak ve sürdürmek için gün-günden daha kesin bir rol oynamaya çalışır. Böylece, işçi kit-lesiyle ülkenin tümü üstünde politik ve ekonomik egemen-liğini sürdüren oligarşik bir azınlık arasında uyumsuzluk baş-lar. Bu uyumsuzluk, aynı zamanda, ortak mücadelelerin geli-şmesine nesnel bir temel sağlayarak evrensel planda da gelişir. Kapitalist sömürüyü sürdürmek yada onu ortadan kaldır-mak için yapılan sınıf mücadelesi, tekellerle suçortaklığına giren devletin müdahaleleriyle birlikte yürümektedir bugün.

Çeviren: *Bilge Mortaş*

1974 ve sol gelişmeler

Hasan Taner

1974 yılı içinde geniş yankılar uyandıran olaylara kısaca bakarsak:

Ortadoğu, petrol ve Kıbrıs sorunlarıyla dikkati çekerken; ABD patentli faşizmin Yunanistan'da ve Portekiz'de yediği darbeler; Afrika'da anti-kolonyalist savaşların zaferi; Etyop-ya'da neler oluyor? Ve her zamanki gibi kaynayan Latin Ame-rika...

*Ortadoğu
Petrol Sorunu:*

22 Ekim 1973 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla ateş-kesin sağlandığı Ortadoğu'da, bütün dünyanın ilgisini çeken yeni bir sorun ortaya çıkıyordu. «Petrol Krizi» gibi yetersiz bir deyimle ifade olunan bu olayın gelişimini göz-lemeye çalışalım:

1973 yılının sonlarında ortaya çıkan petrole zam furyası 1974 yılı Ocak ayında yeni gelişmelere uğruyordu. İsrail'e bas-kı amacını güden Arap ülkelerinin petrol sorununu gündeme getirmeleri diğer petrol üreticisi ülkeler tarafından da benim-senerek bütün dünyada dikkatleri üzerinde toplayan bir olgu halini aldı. Belli başlı petrol üreticisi ülkeler durumunda olan ABD, SSCB, İran, Suudi Arabistan, Venezuela, Kuveyt, Libya, Irak, Cezayir, Abu Dabi, Mısır, Katar Suriye içinden Petrol Üreten Arap Ülkeleri (OPAEC) ayrı bir politika izlemeye baş-ladılar. İlk bakışta Filistin devrimi doğrultusunda bir karar

gibi görünen petrol ambargosunun altında yatan gerçekleri görebilmek için yol gösterici nitelikte bazı bilgileri hatırlatmakta yarar var: Dünyanın 7 petrol devi olarak bilinen: British Petroleum Gulf Oil, Standart Oil of California, Mobil Oil, Texaco, Royal Dutch Shell, Exxon (Esso) dur. Bunlardan British Petroleum İngiliz, Royal Dutch Shell de İngiliz - Hollanda ortaklığı olup geri kalan 5 dev ABD petrol şirketleridir. Avrupa ülkeleri petrol ihtiyaçlarının % 85'ini Ortadoğu'dan karşılamaktadırlar. Japonya da petrol ihtiyacının çok büyük bir kısmını keza Ortadoğu'dan karşılamaktadır. Ya ABD'nin durumu nedir? ABD bizzat kendisi dünyanın en çok petrol üreten ülkelerinden biridir. Ayrıca enerji kaynakları sadece petrolden ibaret değildir. ABD'nin muazzam kömür ve bitümlü şist yatakları vardır. Elektrik üretiminin büyük bir kısmını da nükleer santrallerden yararlanarak gerçekleştirmektedir. Bu durum karşısında «petrol krizi»nden pek etkilenmeyecek olan ABD'nin ve ABD'li dev petrol tekellerinin kâr-zarar hanelerine bir göz atalım. Önce ABD'nin emperyalist bloktaki egemenlik durumu açısından soruna bakalım. Son para ayarlamalarıyla hayli güç duruma düşmüş olan Avrupa ve Japon emperyalistleri petrol bulamama yada çok pahalıya temin etme durumunda ekonomik çöküntünün çok daha derinlerine ineceklerdir. Dünya piyasalarındaki ihracat malları talep kaybına uğrayacaktır. Maliyet enflasyonu bu ülkeleri ABD'nin kanatları altına sokacaktır. Kilit sektörler işletilemeye tehlikesiyle karşı karşıya kalınca ABD imdada yetişecektir. Nitekim 11 Şubat günü Washington'da toplanan Petrol Tüketici Ülkeler ABD'ye «biad» etmek zorunda kaldılar. Fransa'nın başından sonuna muhalif gözüktüğü bu toplantıda ABD kapitalist-emperyalist dünyanın parçalanmasını önledi. Bu toplantıda alınan kısıtlayıcı kararlara rağmen Mart ayında bazı Avrupa ülkeleri petrol konusunda bağımsız girişimlerde bulununca, Kissinger tarafından «ABD'den habersiz Araplarla konferans düzenlemek»le suçlandılar.

1974 yılı, petrol valflerinin kısıp açılması tartışmalarına

tam bir çözüm bulamazken, Kasım ve Aralık aylarındaki gelişmeler sorunun tekrar önem kazanacağını haber veriyorlar. 5 Kasım günü Filistin Kurtuluş Örgütleri tarafından yapılan açıklamaların hemen ardından gözlerin yeniden petrole çevrildiğini görüyoruz: F.K.Ö., 5. Arap - İsrail savaşının kaçılmaz olduğunu bildirirken, Kissinger Rıza Şah'la petrolü görüşüyor, Bumedyen ise Cezayir'de bir petrol zirvesi öneriyordu.

Filistin konusunda diplomatik bakımdan önemli adımların atıldığı bu yıl içinde de Ortadoğu halklarının kurtuluşu yolunda sınıf örgütlerinin sağlam önderliğini görememekten doğan üzüntümüz devam etmektedir.

Kıbrıs Sorunu

1973 yılı sonlarında başgösteren Grivas - Makarios çekişmesi faşist general Grivas'ın ölümüyle bir kat daha hız kazanmıştı. Gün başı sabotaj hareketlerine ve Rum bakanların kaçırılmasına kadar varan faşist terör eylemleri 1974 yılında da hızını korumuş, hattâ artan bir seyir göstermiştir. Faşist Yunan Cuntasına bağlı Kıbrıs Ulusal Muhafız Gücü subaylarıyla başı dertte olan Makarios 6 Temmuz günü faşist Yunan Cuntasının başı Gizikis'e bir mektup göndererek Ulusal Muhafız Gücü'nde yer alan 650 Yunan subayının derhal geri çekilmesini ve Atina'da sürdürülen Makarios aleyhtarlığı gösterilere ve propagandalara son verilmesini istedi. Makarios bu arada bir darbe hazırlığında bulunduğunu haber aldığı Ulusal Muhafız Gücü'ne karşı yedek polis örgütünü alarma geçirdi. İki gün sonra da, Cuntanın Kıbrıs konusundaki politikasına karşı çıkan Yunan Dışişleri Bakanı Tetenes istifa etti. Aynı günlerde dış basında, Yunan Cuntasının kendi durumunu güçlendirmek için Kıbrıs sorununu alevlendirdiği haberleri yer alıyordu. Kıbrıs konusunda taraf ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan'ın da katıldıkları Beşli Görüşmeler Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege Denizi Kıta Sahaneliği yüzünden çıkan tartışmalarla kesilmişti. Nihayet 15 Temmuz günü beklenen

oldu. EOKA örgütünün eli kanlı lideri Nikos Sampson aracılığıyla emperyalist güçlerin de desteğiyle faşist darbe gerçekleştirildi. Emekçi Halkın İlerici Partisi (AKEL) üyelerinin iki üç gün süren mukavemeti kana boğularak, faşist darbe duruma hâkim oldu. Durum Türkiye'yi de yakından ilgilendirmekteydi. Başbakan Ecevit diğer garantör devlet olan İngiltere'ye gitti. Nikson'un özel temsilcisi Joseph Sisco da Ecevit ve Wilson'la görüşmek üzere Londra'ya gitmişti. Sisco diplomatik çözüm yollarını öneren Nikson'un bir özel mesajını da taraflara sundu. Ecevit, durumun sadece garantör ülkeleri ilgilendirdiği gerekçesiyle ABD-İngiltere ve Türkiye arasında yapılması önerilen üçlü görüşme isteğini reddetti. Ecevit Londra'dan ayrılmadan önce yaptığı basın toplantısında diplomatik yolların tıklandığını ve Yunanistan'ın adaya sürekli yığınak yapması karşısında hareketsiz kalmamayacağını bildirdi. 20 Temmuz günü Türkiye adaya asker çıkartarak fiili müdahalede bulundu. İki gün süren kanlı çarpışmalardan sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ateş-kes kararı aldı. Kıbrıs konusunda beklediğini bulamayan Yunan Cuntası zor durumdaydı. Paris'te sürgünde bulunan Karamanlis Atina'ya çağrıldı. Karamanlis acele bir hükümet kurarak Cenevre konferansı için Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros'u görevlendirdi. I. Cenevre konferansında kabul edilen kararların Türkiye lehine olduğu söylenirken II. Cenevre konferansı sonunda anlaşmazlık çıktığı için Türk hükümeti adada bulunan askeri güçlerini yeniden harekete geçirdi. Daha önceden saptanmış olan Lefke, Magosa hattının kuzeyini tamamen işgal eden Türk ordusu halen bu bölgeleri kontrolü altında bulundurmaktadır.

Yunanistan

25 Kasım 1973 günü 1. Ordu Fedon Gizikis ve CIA ajanı polis şefi Yuannidis tarafından gerçekleştirilen darbe sonunda Yunanistan'da «Geçici Cumhuriyet» adı altında faşizmi sür-

dürmekte olan yeni cunta, Kıbrıs planlarının tutmaması sonucunda Demokratik Güçler karşısında daha fazla dayanamayarak iktidarı Karamanlis'e devretmişti. Karamanlis 1956-63 yılları arasında Yunanistan'da Başbakanlık yapmış, sağ kanat sözcüleri arasında en önde geleni olarak biliniyordu. Kurduğu kabinenin en önemli sorunu Kıbrıs konusuydu. Yunanistan için bir dış politika sorunu olmaktan öte, iç politika sorunu halini almış bulunan Kıbrıs probleminin çözümü kadar önemli sayılan meselelerden biri de, Yunanistan'ın süratle demokratlaştırılmasıydı. Yıllardır cuntalar elinde özgürlükleri gaspedilmiş Yunan halkının öncelikle buna ihtiyacı vardı ve sağcı da olsa Karamanlis'tan koparacağı tavizler için güçlüydü. Bu doğrultuda çıkarılan genel afta, hükümlülerin tahliyesi sırasında ünlü Koridallos cezaevinin önünde toplanan binlerce Yunanlı Teodorakis'in türkülerini söyleyerek «İşkenceciler halka teslim edilsin!», «Yunan Komünist Partisi yasallaştırılmalıdır» diye gösteriler yapmışlardır. Dünyanın en bölük pörçük solu olarak bilinen Yunan sol'unda iki komünist partisi vardır: Biri, Bağımsız Komünist Partisi adıyla anılan ve Drokopulos'un önderliğindeki, diğeri Moskova çizgisindeki ve Ambatielos'un sözcülüğünü yaptığı bu iki komünist partinin sağında eski Başbakanlar Yorgi Papandreu'nun oğlu Andreas Papandreu'nun yönettiği Pan-elen Sosyalist Partisi, Birleşik Sol ve Merkez Birliği partileri de soldan merkeze uzanan yelpazenin kanatlarını oluşturmaktadırlar.

17 Kasım 1974'te yapılan genel seçimlerde % 57 oy toplayarak hükümeti kurma hakkını kazanmış olan Karamanlis'in Yunan halkının sorunlarına ne derecede çözümler getireceği önümüzdeki günlerde belli olacaktır.

Portekiz

Avrupa'da faşizmin 40 yıllık kalesi Portekiz'de meydana gelen olaylar bir yandan insanlığın kurtuluş umutlarıyla çar-

pan yürekleri bir yandan da gözü dönmüş tekellilerin ve onların canî örgütü olan CIA'nın nefret ve intikam dolu bakışlarını sinesinde toplamış bulunuyor. 25 Nisan günü beliren umutlar, günümüze kadar nasıl bir gelişme seyri izleyerek geldi?

Bir süre önce emekliye sevk edilen eski Genel Kurmay Başkanı yardımcısı Spinola'ya bağlı birlikler 25 Nisan sabahı faşist hükümeti bir darbe ile devirdiler. Ülkenin yönetimi M.F.A. (Silâhlı Kuvvetler Hareketi) olarak anılan cuntanın eline geçmişti. Eski devlet başkanı Americo Tomaz ve Başbakan Marcello Caetano tutuklanarak Maderia adasına sürüldüler. Halk sokaklara dökülmüş özgürlük şarkıları söylüyor. Sürgünde bulunan sosyalist parti lideri Mario Soares Lizbon'a dönüyor. Temel gücünü ilerici küçük rütbeli subaylardan alan cunta kısa zamanda yönetimi sivil kabineye devredeceğini açıklıyor. Kabinede sosyalistler ve komünistler de yer alacaklar. Portekiz sömürgeleri olan Angola Mozambik, Gine-bissau ve Yeşilburnu adaları bağımsızlık için Soares'den teminat almış durumdadır. Portekiz'in emperyalist bloktaki yeri tartışılıyor. CIA bu duruma seyirci mi kalacak? Hayır, her zaman her ülkede olduğu gibi bu defa da Portekiz'deki ajanlarını harekete geçirerek bir karşı darbenin hazırlıklarını yapmaya girişti. Önce eski dönemin gizli polis şeflerinin aileleri arasına attı çengelini. Uzun bir dönem Portekiz devrimcilerine kan kusturmuş olan bu cinayet şebekesi mensuplarının şimdi tutuklanmış olmaları çok «vahim» bir durummuş gibi, sokak gösterileri başlatıldı. Cuntanın ileri kademelerine kadar sızmış olan ajanlar Spinola'yı «ikna» etmeyi başardılar ve o günden sonra Spinola gerek özgürlükler konusunda gerek sömürgeler konusunda darbeden önce öne sürdüğü fikirlerini tam tersini savunmaya başladı.

Portekiz'de Eylül ayının ortalarına gelindiğinde «yol ayrımı»na da gelinmişti. Yeniden faşizm ile özgürlük ve demokrasi arasındaki soğuk harp 28 Eylül'e kadar sürdü. «Zavallı Kocacıkları» için gösteri yapmak isteyen eski gizli polis şefle-

rinin eşleri ile CIA'nın tertiplelediği gösterilerin yasaklanması istemişti ilerici güçler. Başkan Spinola gösterinin yapılmasına taraftar olduğunu bildirince Sosyalist ve Komünist partilerine üye binlerce işçi Lizbon sokaklarında barikatlar kurarak tedbir almıştı. Spinola gösterinin mutlaka yapılacağını ısrarla söylemesi üzerine cuntanın ilerici kanadına bağlı genç subaylar, başkanlık sarayını tanklarla kuşatarak, Spinola'ya istifanamesini imzalattılar. Bunu cuntanın içindeki 3 sağcı general ile 19 yüksek rütbeli subayın ve 250 kadar da devlet görevlisinin tutuklanması izledi.

Yıllardan beri en güç baskı ortamında sabırlı ve kararlı bir örgütlenmeyi gerçekleştirmiş bulunan Komünist Partisi ve Sosyalist Parti'nin disiplinli üyeleri ve aktif kitle desteği sayesinde tekrar ilerici rayına oturan Portekiz'de eski yönetimin yıkılmasıyla ortaya çıkan sorunların ne yöne kanalize edildiğini görmekte yarar var. Faşist girişimi gerçekleşmeden boğulduktan sonra devlet başkanlığına seçilen Genelkurmay Başkanı Costa Gomez'e sevgi gösterileri yapıldı. Ordunun içinde kısa zamanda tutarlı sol bir güç oluşturulmasında en büyük etken, Komünist Partisi lideri Alvaro Cunhal'ın Millî Savunma Bakanı olmasıdır. Sosyalist Parti lideri Soares'ın Dışişleri Bakanı olmasının sömürgeler konusunda ne gibi gelişmelere yol açtığını Afrika'da sömürgeciliğe karşı savaş veren ülkeleri incelerken göreceğiz.

Afrika

19. yüzyılda kapitalizmin ilkel sermaye birikimi için köle ambarı olan Afrika, 20. yüzyılın ortalarında sömürgeciliğe karşı (anti-kolonyalist) savaşların alanı olmuştur. 1974 yılında bir kısmının kurtulduğu ve bir kısmının da kurtuluş mücadelesini sürdürdüğü Afrika halklarının bağımsızlık mücadelesi, Portekiz'deki faşist yönetimin yıkılmasıyla önemli bir aşamaya gelmiştir. Hiç kuşku yok ki Portekiz'deki faşist yönetimin

yıkılışında en az Portekiz halkı kadar etken rol oynayan Portekiz sömürgelerinin kaderi artık kendi halklarının elindedir. Bu olanağı en iyi biçimde kullanacak olan Gine-bissau ve Yeşilburun adaları, Angola, Mozambik gibi ülkelerde bağımsızlığın kazanılmasında en büyük hisseye sahip devrimci örgütler: Geçen yıl Portekiz Koloni Ordusu faşistleri tarafından katledilen Amilcar Cabral'ın kurduğu P.A.I.G.C. (Bissau Ginesi ve Yeşilburun Adalarının Bağımsızlık Partisi), Mozambik'te 12 yıldır zaferden zafere koşan ve toplu katliamlarla da yok edilemeyen FRELİMO (Mozambik Kurtuluş Cephesi), Yurtsever Birleşik Cephe halinde savaşan M.P.L.A. ve F.N.L.A. (Angola Halk Kurtuluş Hareketi ve Angola Millî Kurtuluş Cephesi) Portekiz sömürgelerini Portekiz faşistlerine zından eden kurtuluş örgütleridir. On yılı aşkın bir süredir ülkelerinin büyük bir kısmını kurtarmış bulunan bağımsızlık savaşçıları şimdi, ülkelerinin sosyo-ekonomik kurtuluşu için savaş vermektedirler. Kurtarılmış bölgelerde kurulan halk yönetimleri bir yandan ekonominin inşasına girişirken, bir yandan da eğitim ve sağlık hizmetlerini geliştirme çabasındadırlar. Köylerde kooperatifler kurulması ve politik eğitim merkezleri oluşturulması en önemli uğraşlardır.

Bunun dışında, Eritre, Güney Afrika ve Rodezya'da da kurtuluş hareketleri yer almaktadır. Bu saydığımız ülkeler için de kurtuluş çok uzak olmasa gerek. Bağımsızlıklarını yeni kazanan Gine, Angola ve Mozambik gibi örnek ülkelerin varlığı bu ülkelerde de kurtuluş hareketlerinin zafer kazanmasında büyük bir yardımcı olacaktır.

Ayrıca, ilerici-radikal rejimler olarak bilinen Somali, Tanzanya, Zaire, Cezayir, Gana ve Gine Cumhuriyeti gibi ülkeler «Kapitalist Olmayan Gelişme Yolu» nu izlemektedirler. Bu yolun ana prensipleri şöyle özetlenmektedir:

- Yabancı sömürüsüne ve ekonomik geriliğe son verilmesi.
- Devlet sektörünün genişletilmesi, bu sektörde sosyalist unsurların giderek ağırlık kazanması ve kilit sektörlerin

özel sermaye eline geçmesini önlemek için sosyo-ekonomik tedbirlerin alınması.

- Tarımsal alanda emekçi köylü yığınları yararına reformların gerçekleştirilmesi ve demokratik temeller üzerinde kooperatifçiliğin geliştirilmesi.
- Devlet yönetiminin demokratlaştırılması ve emekçi sınıf temsilcilerinin giderek yönetimde ağırlık kazanması.
- Sosyal ilerleme yolunda uluslararası bir destek olan dünya sosyalist sistemi ile çok yönlü işbirliğinin gerçekleştirilmesi.
- Sosyo-ekonomik ilerlemenin hız kazanması için sınıf mücadelesinin emekçi sınıflar yararına derinleştirilmesi.

Sınıflaşma süreci ve biçimi klasik kapitalist sistemden hayli ayrılıklar gösteren bu ülkeler için şimdiden kesin bir yargıda bulunmak zordur.

Etyopya

Son günlerde kazandığı aktüel önemden dolayı, bir başka Afrika ülkesi olan Etyopya (Habeşistan) da meydana gelen olayları ayrıca ele almakta yarar vardır.

Afrika'da derebeyliğin en güçlü kalesi olarak bilinen ve en büyük derebeyi «aslanlar aslanı» olarak anılan Etyopya'da 1973 yılında açlıktan 100 bin kişi ölmüştü. Açlığı ve yoksulluğu protesto amacıyla 1974 yılı Mart ayında patlak veren gösterilerde polisin ateş açması sonucu 5 kişi ölmüş yüzlercesi de yaralanmıştı. Olayların kanlı bir biçimde başladığı ve giderek yayıldığı Etyopya'da tek organize güç İmparatorluk ordusuydu. Gıda ve temel tüketim maddelerine yapılan fahiş zamlar karşısında kendilerine yapılan % 33'lük zammı az bulan Habeş subayları arasında hoşnutsuzluk hızla yayılmaya başlamıştı. Çok geçmemişti ki, 2. kolorduya bağlı birlikler 2. büyük şehir olan Asmara'yı işgal ettiler. Askerler % 100 zam ve sosyal

güvenlik hakları istiyor, hükümeti istifa etmeye zorluyordu. Harekete kısa zamanda hava ve deniz kuvvetlerine bağlı birlikler de katıldı. Haile Selasiye'nin bu istekleri kabul etmesi üzerine ordu birlikleri Adis Abeba'ya girdiler ve imparatorluk sarayını kuşattılar. Durumun iç açıcı olmadığını gören imparator isteklerin tümünü kabul ettiğini açıkladı ve kabineyi değiştirir. Bunun üzerine işçiler ve öğrenciler de taleplerini dile getirdiler. Ülkenin en büyük işçi sendikası olan Ha-beşistan İşçi Sendikaları Konfederasyonu 17 maddelik isteklerini hükümete ilettiler. İstekleri kabul edilinceye kadar da genel grev kararı aldı. 4 gün süren genel grev sonunda isteklerin tümü kabul edildi. Öğrenciler ise cumhuriyet ve demokrasi istiyorlardı.

Aristokrasi ve derebeyi toprak ağalığı mutlakiyetine karşı ABD ve İngiliz yatırımlarıyla palazlanan burjuvazi, gelişme yollarını tıkayan imparatorluk rejiminin yardımına koşmadı, tam tersine olayları kendi istediği yola yöneltebilmek için el altından dümen çevirmeye başladı. Bütün isteklerin birbirine karıştığı bir dönemde örgütsüzlükten de yararlanarak burjuvazinin kendi düzenini kurma yolunda girişimlerde bulunması doğaldı. Olaylar bu niteliğini korurken 23 Temmuz günü, ülkenin en büyük toprak ağası Başbakan Makonnen tutuklandı. 17 Ağustosta da ordu fiilen ve resmen yönetime el koydu. İmparator Selasiye'nin bütün yetkileri kaldırıldı ve Kraliyet Konseyi feshedildi. Eski yöneticilerle birtakım aşiret reisi derebeyleri tutuklandılar. 74 yılının sonlarına yaklaşırken, iki önemli sorun çözümlenememiş durumda: 1. Etopya'nın kuzey-batısındaki Eritre eyaletinde kurtuluş mücadelesi veren Eritre Kurtuluş Cephesine karşı tavrı ne olacak? Haile Selasiye'nin hazineleri elde edilse bile, ülkedeki korkunç yoksulluğa ve açlığa çözüm olarak ne gibi bir program izlenecek? Bu sorunun cevapları herhalde 1975'te verilecek...

Yıllardır değil yüzyıllardır sömürülüp horlanmakta olan Latin Amerika halkları bugün de en azgın faşist cuntaların ve oligarşilerin diktası altında soyulmakta, işkence görmekte, zindanlara tıkılmaktadır. 1973 yılının 11 Eylülünde Latin Amerika halklarının yüreğine bıçak gibi saplanan Faşist Şili Darbesi, hiç kuşkusuz yankılarını hâlâ sürdürmektedir. Bu yüzden Latin Amerika ülkelerindeki özgürlük mücadelelerini incelerken önceliği Şili'ye tanıyacağız.

1970 yılında doğan umutlar 1973 yılı sonlarında kana bulanırken, ilerici, demokrat, sosyalist dünya halkları faşizmin ne demeye geldiğini bir kez daha anlıyor; tekelci sermayenin, çok-uluslu şirketlerin, ABD emperyalizminin, CIA'nın, faşist generaller çetesinin anlamını ve işlevini bir kez daha çok iyi kavriyordu. Bütün dünyanın gözleri önünde, en açık bir biçimde, en hayasızca bir yüzle gerçekleştirilen Şili darbesinin altında yatanlar bir bir ortaya çıkmaya ve itiraf edilmeye başlandı 1974'te. Faşist darbenin gerçekleştirilmesinde payı, aktif çabası açıkça ortaya serilmiş bulunan CIA ile ITT dev tekelinin ortaklıkları hakkında çok açık ve kesin belgeler bulundu. Bunlardan birkaç örnek:

• ITT'nin yüksek dereceli memurlarından eski CIA şefi General Mc Cone, ITT'nin Şili darbesi için CIA'ya 1 milyon dolar teklif ettiğini açıkladı.

• Geçen Ekim ayında Amerikan temsilciler meclisi alt komisyonunda ifade veren CIA yetkilileri, Şili'deki faaliyetleri arasında Allende düşmanı başına 1970 yılı içinde 400.000 dolar yardım yapıldığını ve bütün partilere CIA ajanlarının yerleştirildiğini açıkladılar. Bu gazeteler arasından El Mercurio ba-

sın tröstünün genel müdürü olan ve ticaret-sanayi şirketlerinin pek çoğunda yönetim kurulu üyesi bulunan Fernando Lenin darbeden sonra cuntanın ekonomik işler baş danışmanı oldu.

● 14 Aralık tarihli Le Monde gazetesinde çıkan bir habere göre, Amerikan Hava Kuvvetlerine bağlı bir uçak, darbe günü darbecilerin çeşitli birlikleri arasında radyo muhaberatını sağlamakla görevliydi.

Buradan, faşist darbenin sadece Pinochet ve hempası birkaç general tarafından planlanıp yapılmadığı, fakat kimlerin katkısı ve marifetiyle yapıldığı çok kesin bir şekilde anlaşılıyor.

Faşist cunta pek çok yalanlarla, provokasyonlarla gelip oturduğu iktidarda ilk olarak neler yaptı?

● İlk olarak, Allende zamanında millileştirilmiş olan bakır şirketlerine (Başta Kennecott) tazminat ödemeye hazır olduğunu bildirdi.

● Sonra, Şili'nin dış borçları konusunda (4,5 milyar dolar) ABD, Batı Almanya, İngiltere ve Fransa ile ödemeler konusunda bir prensip anlaşması imzaladı.

● 23 Mart'ta Şili resmî gazetesinde yayınlanan bir kararla cunta, Andina bakır madeni için Amerikan Cerro Corporation'a 19 milyon dolar tazminat ödeyecekti.

● Mart ayı başında Şili Merkez Bankası dışarıya kapital ve kâr transferi konusunda yabancı şirketlere yeni kolaylıklar tanıdı.

● Ağustos ayında, ülkedeki bütün seçmen kütükleri polis tarafından yakıldı. Yenilerinin yapılacağı zaman konusunda da cunta «acelemiz yok» müjdesini verdi.

Bütün bunlar olagelirken Şili'de ekonomi ve halk ne alemdeydi? Allende zamanındaki fiyaltarla 1974 yılı Mayıs ayında ki fiyatları bir karşılaştırsak ortaya çıkan sonucu hiç bir ekonomist açıklayamaz.

<i>Tüketim Maddesi</i>	<i>Miktar</i>	<i>Allende Devri</i>	<i>Cunta Devri</i>
Ekmek	1 Kg	11 escudo	240 escudo
Zeytinyağı	1 Lt	36 »	1140 »
Süt (*)	1 Lt	7 »	120 »
Yol giderleri	—	4 »	30 »
Sigara	1 Paket	45 »	150 »
Benzin	1 Lt	3 »	95 »
Pirinç	1 Kg	16 »	550 »

Bu korkunç durumun mimarının CIA olduğunu Kissinger «tevil yollu ikrar» ediyor. Kendisine Şili ve CIA hatırlatıldığında «CIA'nın rolü abartılıyor. CIA ajanlarının amacı Şili'nin azınlıktaki bir parti tarafından yönetilmesine son vermek ve Şili'de çok partili bir düzenin kurulmasına yardımcı olmaktır» cevabını vermişti. Şimdilik çok partili yerine çok generalli hükümetle idare ediliyor, fakat arkasında ABD emperyalizmi olduğu sürece çok partili de olsa durum pek fark etmeyecektir.

Kurşun, elektrod, yağlı ip, hücre gibi araçlarla sindirilmeye çalışılan Şili halkı şimdi uzun süreli ve çetin bir mücadeleye hazırlıyor kendini. *Demokratik Direniş ve Enternasyonal* adlı yer altı gazeteleri yer altı örgütlerinin de varlığını kanıtıyor.

1975'e girerken tüm ileri insanlığın tek dileği var Şili için: 1975 yılının Şili halkının kurtuluşu yılı olması...

Diğer Latin Amerika ülkelerine de bir göz attığımızda: Geçen yıl büyük gürültüler kopararak başkan seçilen Peron'un ülkesi Arjantin'de Peron-öncesi ile Peron-sonrası arasındaki dönemlerde hiç bir fark yok. Bir ara, Peron ülkeye dönmeden önce başkan seçilen Hector Campora zamanında

(*) Allende zamanında okullarda 10 yaşından küçük bütün çocuklara her gün yarım litre bedava süt veriliyordu. Bugün bu «boşuna israf» kaldırılmıştır.

beliren umutlar Peron'un ülkeye dönüp başkan seçilmesinden ve Arjantin büyük sermayesi ve latifundistleri ile uzlaşmasından sonra yitirilmişti. Lanusse devrindeki faşist mihraklarla bir olup «marksist avı» nı başlatan Peron, büyük «cihad» ının sonucunu göremeden öldü. Şimdi yerine geçmiş bulunan eşi Isabel Peron (bir zamanların pavyon dansözü) aynı mihraklarla elele aynı «cihad» ı sürdürüyor. Arjantin'in en güçlü sol hareketi olan ERP (Halk Devrim Ordusu) neo-troçkist şehir gerillacılığı modelini benimsemiş olup adam kaçırmaya gibi eylemlerle muhalefet yürütmektedir. Bu yolun başarılı olup olmayacağı konusunda bir yargıya varabilmek için geçmiş yıllarda Uruguay'da aynı modeli denemiş olan Tupamaro örgütünün yayınladığı bildiriye bakalım: «Kitleler için gerekli ve yeterli bağları kuramadığımız için çok kısa bir sürede darbe yedik ve dağıldık. Yenilgiye kendi kusurlarımız ve ihanetlerimiz yol açmıştır....»

Bir zamanlar Douglas Bravo'nun önderliğinde dağlara çekilen ve burada bir gerilla savaşını başlatmış olan FLN ve FALN'ın eylem gösterdiği ülke, Bolivya'da da şimdi ses seda yoktur. Faşist diktatör Hugo Bnazer geçtiğimiz yıl içinde, nereden geldiği belli olmayan dört «darbe teşebbüsü» nü bastırdıktan (!) sonra, parlamentoyu feshetmiş ve bütün temel hak ve hürriyetleri bir kenara iterek, oligarşik diktasını perçinlemiştir. 1825'ten bu yana 170 halk ayaklanmasının ve 187 hükümet darbesinin yer aldığı Bolivya'da, Simon Bolivar gibi bir lider 1825 yılında İspanyol sömürgecilerini dize getirmişti. İşte bu Bolivya'da 1974 yılının Şubat ayında bir köylü ayaklanması patlak verdi. Santa-cruz eyaletindeki köylüler; taban fiyatlarının dondurulması ve temel gıda maddelerine % 38 - % 151 oranında zam yapılmasını protesto için 27 Ocak 1974 günü direnişe geçtiler. Birkaç gün önce de kalay madeni işçileri aynı nedenlerle 24 saatlik bir genel grev yapmışlardı. Banzer, taban fiyatlarının artmayacağını ve zamların da süreceğini söyledikten sonra iş çığrından çıktı. Cruz eyaletinin Cochabamba kentinde toplanmış bulunan silâhlı köylülerin

üzerine ordu birlikleri yollandı. Köylüler ilk taarruzu atlatacak bir generali de esir aldılar. Banzer derhal ülke çapında sıkıyönetim ilân ederek, köylülerin üzerine daha büyük birlikler sevketti. Ordu birlikleri tanklar ve avcı uçaklarının desteğinde harekete geçti. Cochabamba kenti bombalandı. 13 kişi öldü, yüzlercesi yaralandı. Aynı gün Banzer'in İçişleri Bakanı Walter Castro çok sayıda solcunun tutuklandığını haber veriyordu.

Uruguay, Brezilya, Meksika, Nikaragua ve nicelerinde sürüp gidiyor faşist baskılar, ta ki işçi sınıfı önderliğinde ve onun sınıf örgütünün yönetiminde sağlam bir sosyalist mücadeleye gelişip güçlenene dek!

estetik ve ideoloji

Atanas Natev

Şöyle bir paradoks çağdaş burjuva estetiğini izleyen herkesin dikkatini mutlaka çekecektir: Son yıllarda «ideolojilerin yokolması» görüşünü yayanlar yalnızca soyut teoriler değildir. Teodor Adorno'nun sık sık hatırlatılan sözlerine göre, burjuva estetik sanatı bugün «görüş noktası olmaktan çıkmış olan bir görüş noktasına kaymaktadır.» Başka bir deyimle, burjuva sanatı, her türlü dünya görüşüne karşı çıkıyor ve teknik çağda insanı korkutan «felâketi getirecek durumda olmayışını» kendisi için bir üstünlük sayıyor.¹ Buna karşın, Batı estetiği inadına apaçık bir ideolojik hipertoni hastalığı (kantansiyonu) içinde çırpınıyor. Öte yandan bu sanat, estetiğin sınırlarını aşan sorunlarla gitgide daha büyük bir iştahla ilgileniyor. Batı estetikçileri, sanatın yarımını ya tümüyle karamsar görüyor ya da bu yozluktan kurtulur diye küçük bir umut besliyorlar. Oysa, her iki takımın da, başlarına gelen bu belânın nedenlerini bazı toplumsal «sarsıntılarda» aramaları gerekir.

Maks Benze'nin bu konuda oldukça tipik bir düşüncesi var. Üstelik yazar, diyalektiği de kendine yardımcı yapmak istiyor. Ona bakılırsa, her yeni makine, yaratışın bağımsızlı-

(1) Theodor V. Adorno, *Asthetisch Theorie*, Frankfurt o.M. 1970 s. 371.

ğını esir ediyor, emeği yozlaştırıyormuş. Hayatın büyük bir kısmını zaptedip benimsediğinden, potansiyel atılımı köstekliyormuş. Üstelik, her yeni makine, olumsuz yönlerini de birlikte getiriyormuş. Endüstride «boşluklar» yaratıyor, bazı karmaşıklara yol açıyormuş. Böylece makine, «fayda» kategorisini gölgede bırakabilecek, kazancı, sömürüyü ve toplumun adaletsizliğini, iğrençliğini yok edebilecek, anarşiyi yavaşlatarak, yumuşatarak yaratış ve sanat dünyasına bir olanak yolu açabilecekmiş.»²

Buna benzer düşünceler, Batı estetiğinin düşmüş olduğu karmaşıklığı açıkça gösterir. Hattâ, sanatta başına buyrukluğa bile, «kaba» ideoloji dağarcığından çıkarılan kanıtlarla pekiştirilmektedir.

Çağdaş Batı Estetiğinin İdeolojik Hipertonisi

Tüm Batı kehanetini kapsayan tasadan kurtulmuş değildir. Örneğin, P. T. dö Şarden'in «İnsanın geleceği» konusunda on beş yirmi yıldan beri yazdığı ve bir kitap halinde topladığı makalelerine bir göz atmak oldukça ilginçtir. Yazar, önceleri, toplumun eğitici, aydınlatıcı olanaklarına büyük bir güven duyduğu halde, yılların geçmesiyle, tasası gittikçe artıyor ve «bilgi, kendi kendine bilinçliliği artırabilecek mi?» sorusunu sormaya başlıyor. Kapitalizmin büyük sanayi merkezlerinde görülen bilimsel-teknik gelişimle sosyal gelişim arasındaki uyumsuzluğun kendisine doğurduğu tasaya karşın Dö Şarden, kötülüğün hiç değilse yutulabilecek kadarını arama isteğinden vazgeçmiyor. Böylece, «tekniğin doğurduğu iyi koşullara», yani «gerginliği azaltma yoluyla bilincin yükseltilmesi» ve «görme yetisinin»³ artması gibi olanaklara bel bağlıyor. Fakat

(2) Max Bense. *Artistik und Engagement*. Köln, 1970, s. 28.

(3) Pierre Tielhard de Chardin. *Die Zukunft des Menschen* Olren. 1963. s. 300 - 301.

P. T. dö Şarden, sözünü ettiği «iyi koşulları» yaşadığı toplumda gerçekleştirilmenin olanaksızlığını göz önünde tutmuyor.

Ondan farklı olarak, başka modern teorisyenler daha da kötü sonuçlara varıyorlar. Örneğin, Lüis Mamford psikiyatri mesleğinden alınma şöyle bir olay anlatıyor: Dokuz yaşında bir erkek çocuğu, bütün organlarının bir makine tarafından çalıştırıldığını kafasına koymuş. Korkunç bir evhama kapılan zavallı çocuk, radyo parçalarından, elektronik lambalardan koskoca bir «makine sistemi» kurmuş hayatını sürdürmek için. Mamford, buradan şöyle bir sonuca varıyor: «Bu küçük çocuğun imgelemi, çağdaş insanın büyük bir çaba ve atılımla ulaşmaya çalıştığı hayatla aynı düzeydedir. Çocukcağız, kendi iç kuvvet kaynaklarından kopmanın ve — eğer, insan iktidarla yada herhangi bir makine sistemiyle bağlanmazsa — etrafındaki insanların doğal dünyasıyla umutlandırıcı bir bağlantı kuramamanın ne derece sancılı olduğunu kavrayamıyor...»⁴

Görüldüğü gibi, kültürel yaratışın en tuhaf belirtileri bile, insanın «kendi iç kaynaklarını koruma» umudunun ancak bir parçasıdır. Oysa, bu iç kaynaklar, günümüzün temel ideolojik sorununun ana yönüdür: Acaba «İnsanın iç kaynaklarını» zedelemeden bilimsel ilerleyişi hangi toplumsal sistem zaptedebilir? Burjuva teorisyenlerin çoğu bu soruya, Mamford gibi, «hayır hiç bir sistem zaptedemez,» cevabını veriyor. Güya bu, teknik çağımızın getirdiği kaçınılmaz bir felâketmiş! Neyse ki, Batılı düşünürler arasında, nesnelere adıyla çağırmaktan sıkılmayanlar da var. Bu soruyla ilgili olarak Rolan Bart, «burjuva toplumunda insanın her an sahte bir doğaya batırılıp çıkarıldığını» söylüyorlar.⁵ Onun bu sözünü biraz açmak istersek, şöyle bir ek yapmamız yeter: «Sahte bir doğaya batırılıp çıkarılmanın» kaçınılmazlığını sanan herkes ister istemez bu toplumun (burjuva) ideolojisine katılıyor, demektir.

(4) Levis Mumford. Technology. Pover and Social Change. Lexington Mars 1972. p. 5.

(5) Roland Barthe. Mytologies. Paris 1970. p. 244.

Bundan ötürü, bugün burjuva estetiğinin ideolojik hipertoni hastalığına, bu estetiğin kendi özel sorunlarına ilişkin bazı değişimler de ekleniyor. Burjuva estetiği, «ikinci endüstri devrimi» denilen dönemde toplumdaki ruhsal hayatı kapsamış olan çelişkileri ve ezici çatışmaları sanat alanında yansıtmayı yasaklayamaz. Tersine, bu çelişkileri o, kendi iç sorunu düzeyine çevirmek zorundadır. Onun biricik «şansı» bu çelişkilerin sosyal özünü gizleyip bütün suçu «endüstri devrimine» yüklemektir. Burjuva estetiği, soysuzlaşan sanatın ve sözümlüme çözümü bulunmayan bu sorunların nedenlerini «kalımlı doğada», insanların «kötücul başlangıcında» ve «kendini aldatma» zayıflığında arama eğilimlerini teşvik ediyor.

Burjuva ideolojisinin, estetik ve «yığınsal» kültürle ilişkilerinde birçok değişim belirtileri göze çarpıyor. Bu değişimlerden bazıları estetik eğitim, güzel sanatlar ve tinsel kültür alanında giriştiğimiz saldırılarla yakından ilgilidir.

Batı'da yığınsal kültüre ilişkin paradokslu davranış sık sık kendini gösteriyor: Bir yandan, bu davranış adamakıllı eleştiriliyor. Öte yandan da, destekleniyor. Bu kültürün yayılması yalnızca «serbest pazar satışına» bırakılmıyor, ticaretle doğrudan ilişkisi olmayan toplumsal ve ideolojik kurumlar da onun yayılmasına yardım ediyorlar.

Örneğin, bazı Batı Avrupa ülkelerinde tiyatro, konser ve sinemalarda «sıfır tarife» (parasız giriş) uygulanmasıyla ilgili olarak epey yaygara koparılıyor. Böylelikle, «ciddi sanatın» geniş seyirciler arasında yayılmasına resmî çevrelerin çok önem verdiği izlenimi yaratılıyor. Öte yandan, televizyon ve diğer haber araçlarında yer alan zorbalığın ve cinayet dolu polisiye filmlerin yasaklanmasını isteyen bazı aydın çevrelerle kıyasıya mücadele yürülüyor. Bin bir türlü hile ve kurnazlığa başvuruluyor. Zorbalık, pornografi «kültürü» ile zevki yozlaşan «geniş seyirci yığınlarını» kıskırtmak için aydınların protestoları abartılarak, tantanayla yayınlıyor.

Öyle ki, bazı Batılı kültür ve sanat adamları, bu türlü hareketin «tinsel baskıyı örtbas etmek olduğunu» ve bilinçlere

ağrısız sızısız görünen açık bir manipulasyon yapıldığını kabul etmek zorunda kaldı. Kültür endüstrisi bu türlü gösterileri dizi halinde yaymakla, aslında, cehaletin çoğalmasına yardım ediyor. Burada suç kimin öyleyse? Elbette, suç «yığınsal» sanat tüketicisindedir; çünkü, kültür mekanizması onu «ruhsal atılımlardan yoksun halde» bulmaktadır. Yukarda adı geçen Luis Mumford, bunu aforistik bir «tamlıkla» belirliyor: «Eğer biz boş bulunursak, makine bilincimizi daha da boşaltacak. Eğer, gerçekten pasif ve çaresiz isek, makine bizi daha çaresiz duruma düşürecektir.»⁶

Görüldüğü gibi, burjuva teorisi, «kültürün barbarlaştırılmasından üzüntü» duyarken bile, sınıfsal taraf tutuculuğunu gizleyemiyor. Bir yanda, «kültürün barbarlaştırılması», bir yanda da, hiç olmazsa, «ciddî başlangıcın» korunması çabaları... Burjuva teorisi, bu ikisinin arasındaki derin çelişkiyi, parlak bir dış görünüşle gizlemeye çalışıyor. Peki, bu görünüşte «ciddî olan başlangıcın» temellerini nerede arayıp bulacağız? Kuşkusuz, bugün Batı'da egemen olan umutsuzluk, eylemsizlik ve soysuzluk fikirlerini savunan sanat akımlarında.

Ya «kültürün barbarlaştırılması» ya da «iç kaynakların» kaybolması korkusunu yansıtan bir sanat! İşte, böyle bir ikilem öne sürülüyor ve yayılıyor. Bu ikilemin her iki şikkını da burjuva kendi yararına kullanmak istiyor.

Tinsel kültür problemlerine «yeni» yaklaşımın başka bir göze batar belirtisi de, burjuva teorisyenlerinin tutuculuktan vazgeçmiş görünmeleridir.

Batı sanatında öncü (avagardist) akımlar yirmi otuz yıl öncesine değin az çok kuşkuyla karşılanırdı, birdenbire kendini kabul ettiremezdi, zevk sahibi kimselerin direnişiyle karşılanırdı. Bugün durum değişti. Sanat alanında en kuşkulu, en garip «yenilikler» bile artık iştahla kabul ediliyor, reklâm edilmeleri için bütün araçlar işe koşuluyor. Hattâ, müze ve üniversite gibi en tutucu kurumlar dahi, her yeni türeyen

(6) Levi Mumford, Technics and Civilization, London, 1955, p. 344.

«izm»i teşvik kampanyasına zamanında katılabilmek için eni-konu yarışa giriyorlar.

Bu olaylar, çağdaş Batı edebiyatı ve sanat bilgilerinin paradokslu bir durumda olduklarını gösteriyor: Bir yanda, modernizm yapıtlarında herhangi bir içerik bulabilmek için bütün olanaklar işe koşuluyor (Oysa, çoğu zaman bunlarda içerik diye bir şey yoktur). Öte yandan, yenisi türetilmeden, eski sanat türlerinin kendi kendini yok etmesi aşamasına girildiği konusunda tartışılıyor. «Anti-roman», «anti-lirik», «anti-müzik», «anti-tiyatro» vb. sanat türleri için göz kamaştırıcı reklâmlar yapıyor. Bununla belli bir izlenim yaratılmak istendiği apaçık meydanda. O da şu: Bakın, burjuva ideolojisi estetik düşünceyi hâlâ teşvik ediyor, son derece aşırılıklar karşısında bile, yaratım ateşini korumak için bütün çabaların üstüne titriyor. Öyleyse, estetik görünümün yozlaşması nereden ileri geliyor? Bu soruya da özel bir cevap hazırlanmıştır: «İki kindar kültür teorisi.

Bu iki kindar kültürün, teknik ve insanı (ümaniter) kültürler olduğunu ilk defa Çarls Pırsi Snou ilân etti. Aralarındaki uçurum teknik düşünce yararına gittikçe derinleşiyor. Teknik düşüncenin toplum üzerindeki baş döndürücü etkisi yüzünden estetik sanatın eli ayağı kesiliyormuş.

Böylece, sonunda, yine çağdaş burjuva estetiğinin ideolojik hipertonsi ile yukarda adı geçen zavallı «endüstri toplum» teorileri arasındaki sosyal bağıntılara geliniyor. İki «bağdaşmaz» kültür görüşü, ideolojik bakımdan çok yararlı. Bilimsel teknik devrimin, estetik sanatın rolünü güçleştirdiğini gösteren deliller var. Fakat, aynı zamanda bu devrim, sanat ihtiyacını da arttırıyor. Burjuva teorisyenleri, güçlükleri mutlaklaştırmakla bilerek yada bilmeyerek bu gerçeği örtbas ediyorlar. Amaçları belli: Böylece onlar, toplum bilim alanındaki meslekdaşları gibi, sanat alanında destekledikleri çökerici eğilimlerle ilgili suçu hasta kafadan, sağlam kafaya, yani kapitalizmin sosyal bunalımından bilimsel teknik devrimin ihtiyaçları üzerine aktarıyorlar.

Bazı hallerde estetik sanatın taraf tutması da bedii gelişime yardım ediyormuş. Bu çokçası, sanatta belli bir akıma yaratım programı rolünü görüyormuş. Burada estetiğin yardımı, tercih edilen bedii üslubun olanaklarını mantıkî bir sonuca bağlamak, — abartmalı da olsa — onun üstünlüklerini göstermekmiş. Bu haliyle o, tektaraflığa düşme tehlikesini üzerine alıyormuş ama, bunun hesabına canlı yaratım sürecine katılma hevesiyle yaşıyormuş. Ne var ki, Batı estetiği artık bu alanda da apaçık bir değişime uğradı. Örneğin, Martin Eslin, saçma tiyatrosu teorisyeni tanınsa da, kendisine «belli bir mesafeden» bu akımı incelemesine, yine böyle serinkanlılıkla bu akımın başka sanat görüşleriyle kaynaşması yollarını aramasına bir engel olmuyor. Başka bir deyişle, oluşmuş bir yaratım programı, yerini «bedii plüralizm» savunusuna bırakıyor.

Çağdaş burjuva ideolojisinin bu taktik hareketi, sanat alanında bin bir türlü modernist akımı teşvik etmekle de yetinmiyor. O, her şeyden önce, sanatta konuyu «yutma» yeltenişindedir, onlara göre, konunun devrimci keskinliğini yitirmesi gerekiyormuş.

«Bedii plüralizm» savunusu çağdaş burjuva ideolojisinin çok karakteristik bir özelliği ile yakından bağlıdır. Bu özelliği Rolan Bart «Mitolojiler» kitabında başarıyla işlemiştir. Yazar, bu ideolojinin yeltenişlerinden söz ederken *EKSNO-MİNASYON* deyimini kullanıyor. Kendi adından vazgeçmek denemesi anlamına gelir. Bart şöyle yazıyor: «Bu rejimin adında sezilir bir değişim yapılıyor. Bir ekonomik gerçek olarak burjuvaziye *burjuvazi denmemesi* olanaksızdır, kapitalizm bir gerçektir. Politik bir gerçek olarak ise o (burjuvazi), burjuva olduğunu zor kabul ediyor. Parlamentoda onun partilerine «burjuva partisi» denmiyor. İdeolojik bir gerçek olarak ise, o, büsbütün ortadan kayboluyor: burjuva gerçekten imgeye, ekonomik insandan, hayali insana dönüşüyor, böylece adını yok ediyor.»⁷

(7) Roland Barthes, *Mythologies*. p. 227.

«Eksnominasyon»a geçme isteği, çağdaş burjuva ideolojisinin sadece bir dış belirtisi değildir. Bu, kendisi için bir stratejik ihtiyaçtır. Bireylerin bilincinde gizli patikalara ulaşabilmek için, kurdun tüyünü değiştirmesi gerekir. «Bedii plüralizm» akımını da bu nedenle kabulleniyor. Çünkü bu, burjuva ideolojisine ilişkin gerçek tasavvuru kaus ile gölgelemeye yarıyor.

Başka bir değişim de yine aynı nedenle açıklanır: Burjuva ideolojisi, kültür alanında açıkça çarpışmalardan kaçınıyor. Batı'da solcu aydın ve gençler arasında yayılan protesto dalgasına bile tümüyle karşı çıkmıyor. Tersine, bu protestoyu kendi yararına çevirebilmek için onu kendi kültür sistemine katmaya çalışıyor.

Bu alanda çağdaş burjuva ideolojisi ustalıklı bir taktik kullanıyor: Kültür alanındaki başboş protesto hareketleriyle gayet «ılımlı» tartışmalara giriyor, aynı zamanda onların popülarize edilmelerine de yardım ediyor. Protesto hareketinin temsilcilerine çokluk «kendi» afacan evlâtları gözüyle bakıyor. Büyük şirketlerin basın, radyo ve televizyonları olmasaydı «karşı-kültür», «sokak tiyatrosu», «hepingler», «pop-art» «sinsi sinema» festivalleri vs. bugünkü şöhretini bulabilirdi miydi? Bunlar hiç arsız Batı'da «düzene» karşı «protesto» ve «muhalafet» şekli olarak gösteriliyor. Ve bu akımlar, ilk belirtilerinde gerçekten de bir sosyal protesto yayılımını içerdiklerinden, çağdaş burjuva ideolojisinin istediği sonuca ulaşıyor: Bu protesto «oyun» alanına, estetiğe benzer eyleme yöneltiyor, böylece gerçekle seziir bağıntılardan koparılıyor. Protesto, egemen Batı kültürü kaosu içinde kaybolup gidiyor, öğütülüp işleniyor. Bunu kolaylaştırmak için Batı kültürü kendine özgü «eksnominasyona» bürünmüştür. Dillere destan olan «*Saçlar*» temsili, «Livingtiyatro» vs. açık protesto olarak düşünülen ilginç deliller bunun tipik örnekleridir.

Kültür alanında protesto hareketi, o kültürün çerçevesinden dışarı çıkamazsa, o elbetteki egemen sistem tarafından «öğütülür», çünkü bu sistemin çerçeveleri içinde kalır. Oysa,

kültür alanındaki protestonun, kendisini sonuna kadar koruyabilmesi için, katıksız kültür hareketi olmaktan çıkması, yani sistemi değiştirecek kuvveti olan gerçek toplum güçleriyle birleşmesi gerekir.

Çağdaş burjuva ideolojisi, Batı kültüründe bugün beliren bunalım süreçlerin bazılarını kendine taktik silâh yapmaya çalışıyor. Fakat o, ne bu süreçleri durdurabilir, ne de tümüyle kendi yararına yöneltebilir. Bu, bunalım süreçleri aslında başınabuyruk nitelikte kalırlar ve toplum düzeninin kendisindeki çelişkileri yansıtır.

Burjuva ideolojisinin sanat ve «yığın kültürü» alanında gösterdiği yeni ve çevik taktikler, tetikte olmamızı haklı çıkarıyor. Burjuva ideolojisi silâhları elden bırakmış değil, tersine, kendi iç sarsıntılarında bile ustaca yararlanmayı beceriyor. Onun kıyasıya «taarruzu» ardında gizlenen asıl STRATEJİNİN SAVUNUSUNU keşfetmeyi becermeliyiz. Bunu yapmazsak, kendi ideolojik «taarruzumuz» başarılı olmaz.

Batı «yığın kültürü»nün birçok hallerde burjuva ideolojisine elverişli olduğunu varsayalım. Fakat, bu «kültür» aynı zamanda tüketici dalgasının tüm sosyal kusurlarıyla bağımlıdır. Batı «yığın kültüründe» beliren birkaç bellibaşlı çelişkiyi ele alalım.

Bu «kültür» tüketici bilincine dayanır. Onun aracılığıyla yayımlanan eğlence konfeksiyonu, gelişkin kapitalist ülkelerde teknik uygarlığın sunabileceği «müsaadesi» rahatlık ve hoşnutluğun özgün bir devamıdır. Fakat, bu «kültür», tüketici atılımlarını da köreltir, «olanaktan» duyulan potansiyel memnuniyetsizliği içerir. Kolayca ulaşılabilen bir imgesel âlem yaratır, fakat, yine bu yüzden çabucak ayıklık getirir, sosyal güvensizlik duyularını uyutmaya çalışırken, aslında, en küçük kusurlara karşı bile bireylerde duyarlık yaratır. Bundan ötürü de, «yığın kültürü» konjüktürelidir, burjuva ideolojisinin stratejik aracı olamaz.

«Yığın kültürü» üstün yayım araçlarına bel bağlar. O, güçlü haberleşme araçlarında (radyo, televizyon vs.) «boşlu-

ğu» doldurmaya çok elverişlidir. (Örneğin, kapitalist ülkelerde, yayınların ters etki, yani yayınlara karşı ilgisizlik uyandırmaması için dolaysız politik yada ideolojik karakter taşıyan yayınların «süresine» dikkat ediliyor..) Böylece, «yığın kültürü» bilinci kanıksındırma aracı olmuş oluyor.

Zamanla bu hal, «yığınsal kültürün» ilk etki gücünü azalttığı gibi, aynı zamanda, ona karşı tepkiye de zemin hazırlıyor. Nitekim, üniversite, öğrenci ve işçi gençliğin en enerjik hücumlarını bulvar gazetelerine yönelmeleri bir rastlantı değildir. Onlar FAC'de «Bildsaytung» basımevini tutuşturduklar, bazı resimli dergilerin durdurulmasını istediler, yine böyle «yığınsal kültür» tüketicilerine karşı kindar tutumlar takınıyorlar vs.

Şimdilik bu protesto belirtileri, henüz korkulu olmasa da, bir tufanın habercisidirler, üstelik bunun genç kuşağın büyük bir bölümünü kapsamış bulunması hiç de küçümsenecek olay değildir. Bundan ötürü de, kültürel endüstrinin ideolojik ve ekonomik gücü endişe yaratmaktadır. Çağdaş burjuva ideolojisi, bilincin kanıksanmasını göz önünde bulundurmadan geçemez. Dahası var; bu süreç, kendisine yöneltilen bilinçli protestoya rağmen, kültürel konfeksiyonun benimsenmesi normaları üzerine etki yapar. Martin Esli şöyle yazıyor: «Yığınsal medialar'ın basın ve radyonun sürekli baskısı altında bulunan sokaktaki insan, bombardıman edildiği dili giderek yadırgamaktadır.»⁸

Lenin, fikirsizliği, sanat alanında burjuva partililiği olarak belirledi. «Yığınsal kültür», bilinci yıkıcı toplumsal çelişkilerden kurtarmak için çağdaş burjuva ideolojisine kültür alanında fikirsizliğin kullanımını genişletme olanakları yaratıyor. Eğlence konfeksiyonu, problemsizliği yüzünden ideolojinin merkezini teşkil ediyor. Fakat o, aynı zamanda, burjuva düşüncesini «fikirsizlikle» lekeliyor. On beş yirmi yıl önceleri bu anlayış yaratış özgürlüğü ve «yüksek değerler»in anlatımı ola-

(8) Martin Esslin. The theatre of the Absurd, London 1964 p. 298.

rak öne sürülüyordu. Bugün ise, gerçek kimliğini, pazara olan bağımlılığını iyice açığa vurdu. Büsbütün bayağılaştı, «İnsanlığa türlü olanaklar vaadeden kültür, vaadini ayak altına aldı.» «Barbarlığın toplumsal zorunlu kalımlılığı görüşüne» biz-zat kendi iletken oldu.⁹

Burjuva aydınları arasında apaçık muhalefet tepkileri uyanması şaşılacak şey değildir. Çünkü, «kültürden bir an» diye «övülen ve karşısında çöşüp uygulandığımız şeylerde gerçek kültürden, hümanist kültürden bir nişan bile yok...»¹⁰

Bundan ötürü de, çağdaş burjuva ideolojisi, «yığmsal kültür»ün yayımını teşvik ederken, bu kültürle büsbütün özdeşleşmez, ondan belli bir «eleştirel mesafede» durur; çünkü, bu «kültür» kendisinin ruhsal yoksunluğuna tanıklık eder.

Burjuva «yığmsal kültürünün» temel fonksiyonlarından biri, ruhları sakinleştirmek, kabul edilen toplumsal normaların baskısı altında tutmaktır. Fakat bu «kültür», gerek kendi taklidi, gerekse bayağılaştırma eğilimine karşı tepki olarak tam tersine sonuçlara ulaşır. Batı sosyopsikolojisinde gitgide merkez yeri alan «saldırganlık» konusunun «yığmsal kültürün» yaptığı etkiyle de sınımsız bağlanması bir rastlantı değildir (A. Miçerli vb). Gerçekten de tutum ve davranışlardaki gittikçe artan «saldırganlık» ege-men sistemi ürkütmeyen (örneğin, cinayetler) eylemler haline geliyor ve bunlar bazı hallerde sistemin «çirkin işlerini yükleniyor.» («yığmsal kültür» savasçı ruhu yaşatma, polis ve aşırı faşist örgütlerini destekleme uğrunda kullanıldığı hallerde). Fakat, öte yandan saldırgan tutum ve davranışlar az yada çok derecede sosyal politik bir öz içerdi mi, «eksnominasyoncu» burjuva ideolojisi, yukarıda andığımız gibi, bu saldırgan tutumları oldukça başarılı bir biçimde «kullanıyor», onları «yığmsal kültür» aracılığıyla eğlenceli bir oyun haline sokuyor. Ne var ki, bu sosyal yönü sal-

(9) Theodor V. Adorno. Erziehung zur Mündigkeit, Frankfurt a.M. 1970, p. 135.

(10) Levis Mumford. Technology, Povver and Social Change, p. 6.

dırğanlığın ne derece «işe yarayacağı belli değildir, kaldı ki, «saldırgan tutum» yaratmak «yığmsal kültürün» bazı fonksiyonlarına da aykırıdır. Üstelik, çağdaş burjuva ideolojisinin bugün umut bağladığı, örneğin tüketici bilincini yaşatma vs. gibi fonksiyonlarıyla da bağdaşmamaktadır.

Temel Paradoks

Şu var ki, «eksnominasyon halindeki» ideoloji, toplum düzeninin estetik yaratımda doğurduğu ağır bunalımı, kendini savunma aracı, hattâ fikir saldırısının aracı olarak kullanmaya çalışıyor. Böylece, sanat yeni bir felâkete sürüklenmiş oluyor. Tıpkı, ortaçağdaki tıp biliminin durumuna düşüyor. Bilindiği gibi, o zaman bir hastayı tedavi etmek için kendisine başka hastalıklar aşılanırmış. Bu ise çelişkileri bir kat daha keskinleştiriyor. Son zamanda, Batı estetiğinde, sanatın «ölümü»nün gittikçe merkez yeri alması rastlantı değildir.

«Temiz» sanatın şansı «refahlı» toplumda artıyormuş gibi görünse de çöküntüsü gittikçe daha açık seçik belli olmaktadır.

Bunun derin bir anlam taşıdığı ortada. «Katıksız» sanat teorisi ve pratiği, estetik yaratımı nazik sosyal problemlerden sıyırması bakımından burjuva ideolojisinin işine geliyordu. Gerçi, on beş yirmi yıl önceki «katıksız» sanat düşünceden yoksun olmadığını, hiç olmazsa, insanların çile ezgisini dile getirdiğini hayal ediyordu. Bilincin bir aşamasından (hayatın «kabaca» çelişkileriyle meşgul olma aşamasından) başka bir aşamaya, yani «yüce» kalımlı değerler aşamasına geçmeye çalışıyordu. Ne var ki, Batı kültürünün bugünkü durumu, estetiğin bu hayalini de elinden aldı.

Fransız Akademi üyesi şair Peir Emanüel ilginç bir itirafta bulunuyor. Bir süre önce resmî çevreler, kendisini yeni kültürel-politik durumu inceleme komisyonuna başkan yapıyordu. «Sosyal koşulların tabakalaşması» «sübkültürün» yayıl-

masına sebep olduğunu gören Emanüel şöyle yazdı: «Bu düzeydeki kültür, mal niteliği alıyor. Masmedilerin endüstriyel ticaretiyle yüksek değerli kültüre olan ilgi kayboluyor, düşünce yüklü kültür biçimleri çok az benimseniyor. Yaratıcı sanatçılar, yarar çevresinden, keza toplumla her türlü uyuşma eyleminden gittikçe daha fazla soyutlanıyorlar... Bu ihtisaslaşma dünyasında artist olsun, ilk rastlanan kişi olsun aynı derecede zarar görmekte dirler.

Emanüel devamla diyor ki, devlet kültür alanının «sömürgeye» çevrilmesine müsaade etmiş. Masmedilerin kültürel etkisini küçümsemiş. Hayal gücüne kuşkuyla bakıyor, onu yadırgıyor.¹¹

Bu itiraf gerçekten ilgi çekici. Çünkü, dikkatimizi «katıksız» sanattan «vazgeçmenin» gerçek nedenlerine yöneltiyor. Günümüzde böyle bir itiraf, «toplumla uyuşmazlığı» daha fazla açığa vurur, «herhangi bir fikir» arayan yapıtlara karşı kınarlığı daha fazla kabartır (hele bu fikir samimiyetin hayali çevrelerinde aranırsa), «sömürgeleştirilmiş kültür alanında» mücadeleyi daha başlangıcında kaybetmiş olur.

Fikirlerin «katıksız» sanatta kullanışsızlığı, çağdaş Batı estetiğini «ELİTARİZMİN» FERAGATI eylemine itiyor.

Adı geçen yazar kuşkusuz, «elitar şiir» taraflısı. «Yüksek kültürün» durumundan şöyle yakınıyor: Tüketici çevresi gittikçe daralan «yüksek kültür» bugünkü «sosyal tabakalaşma sürecinde her rastladığı kişi tarafından yararlanılmadığı ölçüde, kendi değerinden kaybetmektedir.»

Yirmi otuz yıl önce öne sürülen Ortega-ve-Gaset'in, sanatta «eliter» nitelik tezinin önemi çağdaş burjuva ideolojisinde götürü artırıyor. Sahiden de «elitarizm», bazı Batılı tutucu çevrelerce sunî olarak destekleniyor. Fakat bu konuda yeni olanı şu ki, «elitarizm» artık objektif olarak zaptolunmaz hale gelmiştir. Ortega-ve-Gaset tezinden kimi kesinlikle, kimi do-

(11) Pierre Emmanuel. Pour une politique de la culture, Paris, 1971, p. 58 - 61.

layısıyla ayrılan Batı estetiği temsilcilerinin sayısı gitgide artıyor. Ve bunlar, yeni koşullar içinde burjuva ideolojisinin çıkarlarını daha doğru yansıtıyorlar.

Bugün yalnız «seçkinler»in keyfi için yaratılan bazı sanat biçimleri bile (sadece eğlence niteliği taşıdıkları için) kültür endüstrisinin fazla gelişiminden ötürü çabucak geniş yada en geniş eğlence aracı oluyorlar. Kapitalist «seçkinin» imtiyazı yalnız orijinal yapıtlar üzerinde yürürlüktedir. Artık herkes soyut resim sanatından tabloları yada Maks Ernst'in kompozisyonlarından kopyeleri kolayca satın alabilir ve evinin duvarına asabilir. Hattâ, «yüce seçkinlere seslenen şiir» bile masmediler aracılığıyla tedavüle sürülüyor. Radyo, televizyon ve yığınsal basında reklam ediliyor. Ve bu reklam oldukça karikatürümsü, yayın iletkeninin istediği biçime sokularak yapılıyor.

Bundan ötürü, çağdaş burjuva ideolojisi «elitarizme» bir sosyal psikolojik silâh olarak tümüyle bel bağlayamaz.

Bugünkü Batı estetiği için başka bir ideolojik zorunluk da büyük tasa yaratıyor. Bu zorunluk, estetiğin savunduğu «umutsuzlukla umut arasındaki denge» sanatına karşı çıkıyor.

Son yirmi otuz yıldır Batı sanatında çok özel bir eğilim dikkati çekiyor: Bu eğilim önce ekzistansializm tarafından açığa çıkarılmıştı. Subjektif olarak bu eğilime, yaratıcılar arasında burjuva aleyhtarı gözüyle bakılırdı. Objektif olarak ise, egemen ideolojiye hizmet ediyordu. Eğilimin temeli «tüketicilerden korkuya» dayanıyordu. Sonra, gelişerek bu korku «tüketiciye hizmet» şekline dönüştü.

Kamü, «Sizif Efsanesi»nde belirttiği gibi, çağdaş kapitalist toplumda şöyle bir kanı kol gezmektedir: «... önceleri insan hayatını sürdürmek için, hayatın anlamını araması gerekiyordu, bugün hayatın anlamından ne kadar az ilgilenirse, o kadar daha kolay yaşıyor.»

Elbette ki, bu, sanatın tüketici tufanı ve fikirleştirme teo-

rilerini kuran eğilimlerin getirdiği belânın aforistik biçimde ifade edilmiştir.

Bedii yaratıcılık, alanında Kamü'nün kışkırtısı beklenmedik sonuçlar verdi. Sosyal çelişkiler en acıklı haliyle yansıtılıyor. Sanat, aşırı derece yabancılaşmaları yakalamaya çalışıyor, tüketici yığınları en bayağı sorunlarla kışkırtıyor, onların ucuz eğlenceye ve keyfe düşkünlüğünü açıklamaya vs. yelteniyordu. Bu hal, «yığınsal kültür» istilâsına karşı değil, öncelikle çağdaş kapitalizmin tüm ruhsal bunalımına karşı bir isyan belirtisiydi. Bundan ötürü de, buna benzer yapıtlar «umutsuzlukla umut arasında dengeyi» koruma aleti olarak alabilir. Ümitsizliği yaratan nedenler en kaba biçimleriyle sunulmuş insanda «aktif düşünceyi», bilincin başlangıcını uyacaktır.

Batı sanatında bu akımların felâketi nedir? Umutsuzlukla umut arasındaki «dengeyi» umutsuzluğun yararına değiştirecek olan kuvvet nedir? Görüş noktasının kusurları. Aslında bu akımlar (öncelikle ekzistansiyalizm) eleştirel gerçekçiliğin «büsbütün yeni ruhta işlenmiş» yapıtları da olsalar, çok gecikmişlerdi. Onlar kendi müşterilerini yabancılaşmanın korkunç ölçümlerine karşı koymak, bunlara sebep olanlara karşı koymak istiyorlar, fakat müşteriye imgesel, kökten sarsıntıya uğramış bir kuru hümanizmden başka bir şey veremiyorlardı. Bundan ötürü onların yapıtlarında umutsuzluk ağır basıyor, soyut hümanistik dürtüleri ve yaratıcıların umutları, yaratıkları simaların antihümanist içeriğinde kaybolup gidiyordu. Böylece, kendi mantıkî çıkarlarını güden çağdaş burjuva ideolojisi onların zayıflığını daha da abartarak yaymaktadır.

Bu, çağdaş Batı estetiğinin ideolojik hipertoni için oldukça karakteristik bir belirtidir. Bu eleştiride, burjuva estetiğinin zaten kasten belirttiği şeyi bir kez daha ele almak mantıksızlık olur. Başarısızlığa uğrayan isyana daha büyük dikkat ayırmamız yerinde olur. Bu isyanın neden hezimeye uğradığını anlayabilmek için birçok çağdaş Batı yaratıcılarının büyük dramına bir göz atmak gerekir.

Umutsuzluk yoluyla tüketicileri karşı eyleme kaldırmak için ürkek ve bulanık «umuda» bağlanma çabalarındaki başarısız yaratım denemeleri bizi başka bir karakteristik çelişkiye yöneltiyor.

«Görüş Noktası Bulunmayan Görüşler»

Adorno bu deyimle, Batı sanatında daha feci bir noktaya parmak basıyor. Atılan bu feci adım Batı kültürünü feragata sürüklemektedir. Eskiden, kapitalist dünyaya yabancılaşmanın aşırı uçları tasvir edilince insanı «belinletileceği» ve ondan aktif, makul düşünce başangıcının uyandırılacağı umuluyordu. Öncellerinin bu başarısızlığını gören bazı Batılı ressamlar bu soyut ve biçimsiz görüş noktasından vazgeçtiler. Bu ressamlar, felâketin «tümel» yani hiç bir görüş noktası olmadan, insanın kötü yazgısından ibret almasını beklemeden yansıtılmasında ısrar ediyorlar. Güya, sanat insanı, bilinçli şekilde insanı buna benzer hayallerden kurtarmalıymış. Böylece, şartî olarak saçmacılık (absurdizm) denen akıma sapılıyor.

Absurdizm, aynı zamanda güçlü yapıtlar da verdi. Bu yapıtların gücü, eleştirinin amansızlığında gizleniyordu. Ne var ki, akımın onulmaz zayıflığı, gerici özlüğü de buradan başlıyordu. Çünkü, her türlü görüş noktasından vazgeçiyor, hiç birini tanımıyordu. Bu akıma bağlı sanatçıların yapıtları, kötülüğün onarılmazlığını, insanın ister istemez kaosa esir olması gerektiğini söylüyor, insan için biricik «savunma» yolunun eylemsizlik olduğunu öne sürüyordu.

Bu türlü öneriler, elbette, çağdaş burjuva ideolojisinin ekmeğine yağ sürüyordu. Fakat fikir düşkünlüğünü bu aşırı belirttilerinde de, burjuva ideolojisinin kaçınmayacağı şeyler vardı. Söz konusu sanat akımına bağlı yapıtlar, dolaylı yada dolaysız, kapitalist sistemin tinsel ve törel felâketi önleyecek durumda olmadığına tanıklık ediyordu. Amerikan uzmanı Morris Friedman, aşağıdaki itirafı yaparken ancak bu noktayı göz

önünde bulunduruyor ve şöyle diyor: «Vicdanımızı endişeye düşüren yazarları anormal ilân etmekle kendimizi sürgit savunamayız.» Onun bu sözlerini şöyle tamamlayabiliriz: Burjuva ideolojisi bu endişeli seslerden vazgeçemez, çünkü bu sesler aşırı karamsarlığı ile burjuva kültür sisteminin «karışık subjektifliğini» yaşatmaktadır.

«Endişeli sesler» eylemsizliğe çağrıda bulunmakla, burjuva ideolojisine savunma anlamında yardım ediyorlar. Yani okuyucu yada seyirciyi eğemen «yaşama tarzına» çekerek değil de, devrimi geciktirecek burjuvaziye yardım ediyorlar. Bu türlü sanat yapıtları «yığınsal kültür»ün teşvik ettiği tüketici bilincin karşıt eylemidir. Dahası var: Aşırı uyuşmacı sanatçıların yapıtları, sanatın kendini (çağdaş Batı estetiğinin deyimince) onun (aksiomatikliğini) tedirginliğe düşürdü.

Böylece, tüketiciye aykırı bir sanat yaratıldı.

Son yıllarda bazı Batılı sanat adamları, özellikle yeni kuşaklar, saldırganlığı bakımından güya öncellerini arkada bırakacak bir yeni akım türetme denemesi yaptılar. Bunlar, doğrudan doğruya tüketiciye çıkışmaya başladılar: Tüketici kendini itip sündürüyor, tüketicinin keyfi ve eğlence düşkünlüğü ile alay ediliyor, nezaket icabı, insan kendinden bile gizlemesi gereken en saklı düşünce ve tutkuları gözler önüne seriliyor, yazılı yapıtlarda, sahnede, ekranda vs. «yozlaşmış» yüzler, canilik, iğrenç eylemler vs. gösteriliyor...

Çağdaş burjuva ideolojisi bu sanat akımından da kendine sermaye yapmaya çalıştı. Gerçi akımın politik durgunluğu bozduğunu, tinsel çürüklüğü artırdığını, tüketiciyi sefahate düşürdüğünü, bağdaştığı ortamın ikiyüzlülüğünü artırdığını iddia etti, ama bunun tam tersi gerçekleşti: Söz konusu akıma bağlı yapıtlar, sıcak ekmek gibi kapışılıyor! Burjuva ideolojisinin sözde karşı olduğu kültürel eğlence konfeksiyonu bu yapıtları oburcasına yutuyor. Hiç kuşkusuz, bu da burjuva ideolojisinin çıkarına olmaktadır.

Aynı zamanda, burjuva ideolojisi şu endişesini de gizleyemiyor: Söz konusu sanat yapıtları, doğrudan doğruya saldır-

gan tutum ve davranışa bir çağrıdır. Bu tutum ve davranışları ise, çağdaş kapitalist düzen her zaman ve aynı derecede kontrolü altına alamaz. Hele bu eylem dürtüleri, bütün sistemi korkutan gerçek toplumsal güçlerle birleşirse, daha da önlenmez hale gelirler. Az da olsa, bugünkü Batı dünyasında buna örnekler bulunabilir.

İdeolojik hipertoniye tutulmuş olan Batı estetiğine, sanat «içindeki» kemirici süreçler, hattâ *ESTETİK İLETİŞİMİN «İŞARETLER SİSTEMİ»*ne ilişkin süreçler bile başına büyük dert açıyor.

Çağdaş yapısalcılığın (strüktüralizm) büyük ustası Klod Levi-Stros, Jorj Şarbonie ile Batı sanatının durumunu görürken şöyle diyor: «Sanatı» kolektif fonksiyonunu önleyebilmek için artık sadece formel gelişim ve estetik yaratıma özgü dinamizm yeterli değildir. Bu çelişkiyle (sanatın formel gelişimi ile kolektif, yani toplumsal fonksiyonu arasındaki çelişki) yüzyüze geldiği bu anda sanat sosyal gerçekle örgüleşiyor ve onu değiştirmeye gücü yetmiyor. Bu anlamda çıkmaza daldığımızı sanıyorum.»¹²

Daha sonra Levi-Stros şöyle devam ediyor: «Bu, çağdaş sanatta çelişkiyi keskinleştiriyor (bu hele de soyut ressamlarda daha tipik sanıyorum), çünkü işaretler sistemiyle değil de, *dil dışı* (hors langage) sistemle karşılaşılıyor, işaretler sistemi ayrı bir bireyin buluşudur, bu birey onu sık sık değiştirmeye her zaman hazırdır.»¹³

Ve sonunda diyor ki: «Bence, sanatın başına çöken büyük tehlike iki yönlüdür: Birincisi, dil olacağı yerde, yalancı dil oluşuyor, karikatürümsi bir dil, hiç bir anlam taşımayan, çocuk oyuncağı gibi birtakım işaretler oluşuyor. İkinci korku da, sanatın tümüyle konuşma diline dönüşmesidir. Dil aynı konuşma dilidir, yalnızca kullanılan materyel başkadır. Sanat

(12) Georges Charbonnier. Entretiens avec Levi. Strauss, Paris, 1961, p. 96.

(13) Aynı eser, s. 104.

bu haliyle belki bir şeyler anlatacak, fakat, katkısız estetik du-yulardan yoksun kalacaktır.»¹⁴

Levi-Stros'tan oldukça uzun aktarmalar yaptık, çünkü on-lar Batı sanatının ideolojik bunalımına başka açıdan ışık tut-maktadır, yani sanatın kendine özgü iletişimini (komünika-tifliğini) yitirme olanağını ortaya koymaktadır. Kuşkusuz, burjuva estetiğini bu hal çok korkutuyor. Bu korku da pek kesin bir soruna dayanıyor: çağdaş ideolojide sanatın yeri. Levi-Stros, sanatın «formel gelişimi» ile onun «kolektif fonk-siyonu» arasında çelişkiyi gösterirken bu soruna değiniyor. Bu çelişkinin derin kökleri, bilimsel-teknik devrim «burcun-da» görünen sanatın özel *toplumsal* rolüne dayanıyor.

Sanatın «dil dışı» bir hale gelme korkusu, belli bir sos-yal, genel anlam içinde belirlediği için ve burjuva kültür teo-risyenleri, kötülüğün kökenlerini endüstri teknolojisinde ara-dığı için «masmedia»lar (yığınsal haberleşme araçları) gitgi-de daha çok önem taşıyan bir problem oldu. Kuşkusuz, bu-rada televizyon ön planda bir yer tutuyor. Ama, sanatta «dil dışı» olayının belirmesine televizyon ne derece etkili olabilir?

Oldukça iyi tanınan Marşal Makluin, bir taraftan, televiz-yonun Gutenberg «galaktiğinden» farklı olarak (basın-yayım galaktiğinden) kültürde yepyeni bir «galaktik» yarattığını söy-lüyor. Öte taraftan ise, «yeni» kültürü belirlerken birçok Ba-tılı teorisyenlerin «bayağılaşma süreci» için kullandıkları bel-geleri tekrar ediyor. Yazar daha söze başlarken «ne kadar özel, ne kadar gayretkeş olsa da, sanat artık elektrik çağında bir iş göremiyor» diye uyarıda bulunuyor. Sonra fikrini şöyle ta-mamlıyor: «Televizyon, seyirci yığının çok kalabalık ve çok çeşitli oluşundan ötürü nazik problemlere değinmiyor.» Ona bakılırsa, seyirciler, kendisinden uzakta meydana gelen olay-

(14) Aynı eser, s. 145.

(15) Marshal McLuhan. *Underatanding Media the Extensins of Man*, New York 1964, p. 20.

lara ve çelişkilere ilgi gösterirlermiş, bizzat kendilerini ilgi-lendiren çelişkilerin «gösterilmesini sevmezlermiş.»¹⁶

Böylece, haberleşme aracı, biricik hedefi eğlence olan bir oyun aleti gibi ele alınıyor. Acaba, televizyon zararsız mıdır? Makluin bu konuda bir değer biçmekten kaçınıyor. Gereğesi de şu: Televizyon tipi kültür «yeni tip» kavramlar oluşturu-yor. Enformasyon teknolojisi «duygu organlarımızın» bir de-vamıdır. Fakat arka arkaya gelen teknolojiler bizi, onların, ser-vomekanizmi (hizmet mekanizması) haline getiriyor. Madem-ki bu teknolojileri kullanıyoruz, öyleyse onlara hizmet etme-liyiz.»¹⁷

«Köreltme prensibi» de eylemine buradan başlıyor. Mer-kez sinir sistemimiz, varlığımız dışında tasarlanıp çırılçıplak soyulurken kendisini köreltmeliyiz. Yoksa mahvoluyoruz. Bö-yüce, endişe ve media'lar çağı, bilinçsizlik ve apati çağı olmuştur. Şaşılacak tarafı şu ki, bu çağ aynı zamanda bilinçsizliğin bilinci çağıdır.»¹⁸

Makluin'in bazı *Çağdaş «masmedia'ların» doğurduğu ger-çek zorluklardan* söz etmek istediği apaçiktır.

Bilgiler de, enformasyonlar gibi bizi boğacak olursa, bi-linci engelleyebilirler. Düşünmek, algıların elenip temizlenme-si yeteneklerimizden biridir. Oysa, izlenimler, kanıksanır ve dağılırsa, algı da gücünü ve tazeliğini yitirir.

Televizyon bugün öyle bir aşamaya ermiştir ki, enformas-yon gücü çok büyüktür. Fakat bu gücün haktan gelineme-mektedir. Gerçi, küçük ekran ilginç dünyanın «dışını» görme olanağını son derece genişletti, fakat bakışımızı aynı derece-de «içeriye» çeviremiyor. «Geleneksel» sanatların becerdiği gibi, iç alemimize dokunamıyor.

Öyleyse, televizyonun, estetik kavrayışla uzlaşmaz bir çe-lişkiye girdiği hesap edilebilir mi? Günümüzde Batı sanatı çağ-

(16) Aynı eser, s. 270.

(17) Aynı eser, s. 55.

(18) Aynı eser, s. 56.

daş insanın hayatında «bilinçsizliğin» payının arttığına ilişkin görüşü, daha doğrusu kuşkuyu körüklemeye yelteniyor. Bu sanatın Levi-Stros tarafından ortaya atılan «dil dışı» sanata başvurması da bundan ileri gelir. «Dil dışı» sanatın yardımıyla ressam, güya bilinen, aslında anlamsız olan işaretlerin bir araya yığılmasıyla «belli» bir şey söylemeye yeteneği olmadığını sezmemekten öteye gidemiyor. Niçin böyle oluyor? Burada masmedia'ların (özellikle televizyonun) bir dereceye kadar suçu yok mu? Onlar dikkatimizi hep «dışarı» çeviriyor, «hazırca» sunulan enformasyonla algı yeteneğimizi kanıksatıyor, köreltiliyor.

Marşal Makluin «uyuşmacı» bir cevaba tutunuyor. Onun kanısınca, televizyon (geleneksel sanattan farklı olarak) seyircinin sempatisine bel bağlar. Böylelikle, «yeni tip» bir algı oluşur ve bizim bunu «kendi» kültürümüz olarak kabul etmemiz gerekir. Öyleyse, gerçek anlamda sanatı inkâr etmiyor muyuz? Böyle olsa bile, «etnografik görüş noktasından, bunda hiç bir iskandal yoktur. Sanat insan topluluklarında her zaman önemli rol oynamıştır.»

Burada, çağdaş burjuva estetiğinin ve kültür teorisinin en büyük kışkırtılarından biriyle karşılaşırız: «Çaresizlik duygusundan» kurtuluş yolu olarak bize, «sanatsız da oluruz, yahut Makluin'in dediği gibi, bizi enformasyon makinelerine kul köle eden bir tip kültüre alıştırırız,» deniyor. Bununla teselli ediliyoruz (Levi-Steros).

Görüldüğü gibi, soru semiolojik nitelikten (yani belli işaretler sistemi sınırı sorusu) yine idolojik niteliğe bürünüyor.

Evet, sanatın yeni «masmedia»lara rekabet etmesi gerekiyorsa, bunu, şimdiye kadar kullandığı araç ve gereçlerle yapamaz. Fakat, bunların arasındaki rekabet sorunu, sahte olarak öne konan bir soru değil mi?

Radyo bize, eskiden hayal bile edemediğimiz kadar «bol» müzik dinleme olanağı sağlıyor. Transistor tekniği, müziği, insan ayağı basılan her yere iletiyor. Televizyon ise romanlar, piyesler, resim tabloları gösteriyor. Belki de televizyon olma-

saydı, biz bu kadar bol sanat yapıtı göremez, onlarla yakından «tanışamazdık...» Öyleyse? Evet, ama, başka bir karşıt delile göre, şöyle bir soru çıkıyor ortaya: Müzik, radyonun elinde bir «ses kulisi» haline gelmiyor mu? Televizyon aracılığıyla edebiyat, tiyatro ve başka sanat yapıtlarından edindiğimiz «algılar», yapıtların bizzat kendilerinden aldığımız tasavvurun yozlaştırılan bir kopyası olmuyor mu...

Başka bir deyişle, «dışarı bakış» ile «içeri bakış» arasındaki çelişki, gerçekten var demektir, hattâ bu çelişki modern «masmedia»lar sisteminde daha da keskinleşmektedir. Gerçi bu sorunu küçümsemeye hiç hakkımız yok. Ama, bizim Makluin'la tartışmamız tamamiyle başka alandadır.

Radyo ve televizyon seyircileri, dinleyicileri etkileyebilmek için bundan sonra özel «estetik» olanaklar bulacak ve geliştireceklerdir. Bu yönde onlar, kendi enformasyon gücüyle hayli mücadele yürütecek ve enformasyon gücü, çelişkiyi ancak «dışarı» bakış yararına çözümlenecektir. Her şey kendi akışına bırakılırsa, bu yüzde yüz böyle olacaktır. Radyo ve televizyon gibi araçların, ayrıca, başka sanatların yapıtlarını karikatürleştirip sakatlamamaları için hiç kuşkusuz, kendine özgü bir sanat dili yaratılacaktır. Örneğin, radyo müzik programının düzenlenmesi, çözüm yolu çok zor bulunan bir özel kompozisyon problemi haline geliyor. Öyleyse, görünüşte «özel» olan bu problemler, günümüz estetiğinde hangi anlamda ideolojik tartışmaya konu olmaktadır?

Makluin, bu problemlerin yararlı hale getirilme usullerini gösteriyor. Onun kanısınca güçlükler, boyun eğmemiz gereken «deilllerden» ibarettir. Televizyon, bizi «servomekanizme» döndüren niteliğini ne giderebilir, ne de buna gerek vardır. Televizyonla «geleneksel» sanat arasındaki rekabet kaçınılmaz bir gerçek olduğu gibi, aynı zamanda bir illettir. Ya «yeni tip» kültürü hiç itirazsız tanıyacağız («yeni tip» kültürde reklam baş yeri alır, reklamda hayal gücü ile buluş kendilerine en uygun «çıkış» imkânına kavuşuyorlarmış) ya da yenilgiyi kabul edeceğiz. Televizyona tapma, bugünkü burjuva sanatını sar-

mış olan derin bunalımdan biricik «çıkış» yolu olarak gösteriliyor. İşin gülünç tarafı şu ki, kültürel bunalımın kusurları, yeni tapmağın üstünlükleri olarak sunuluyor.

Görüldüğü gibi, Adorno ve öteki Batılı teorisyenlere göre, «görüş noktasını kaybetme», sanat dinamizminin bozulmasına sebep oluyor. Buna karşılık Maklun, «televizyonun nazik problemlerle meşgul olmaya gücü yetmediğini» ve görüş noktası ne kadar asil olursa olsun, elektrik çağında bir işe yaradığını öne sürüyor. Bugünkü Batı estetiği sanattaki bunalımın nedenlerini ararken, sanatın artık insanı umursamazlıktan, duygusuzluktan kurtaramayacağı kanısına varıyor. Maklun'un sözlerinden anlaşıldığı gibi, «yeni kültürel galaktik» de yine böyle bir «bilinçsizlik ve umursamazlık çağı» olacaktır. Levi-Stros, «anlamsız» yeni bir sahte dilin sanat için tehlikeli olacağını söyledi. Buna karşılık olarak biz de Maklun'un görüşünü aktardık. Onun kanısınca «bilinçsizliği kavramaktan» başka çare yokmuş. Görüldüğü gibi, Maklun, bugünkü burjuva sanat bilincinde bunalımı sonsuzlaştırmak için «masmedia» lara olan saygıyı gösteriyor.

Elbette, Marşal Maklun'un cesaretli teorik saltosu, çağdaş burjuva kültüründeki kaosu değiştiremez. Dahası var, onun teorileri «karmaşık sübjektifliğin» eşsiz bir illüstrasyonudur. Viktor Brenford, bu «sübjektifliği», «yeni teknolojik ihtiyaçlar»¹⁹ karşısında şaşırıp kalmaya bağlıyor. Yine de bu türlü teorilerin ideolojik anlamı önemsiz sayılamaz. Bu teoriler, yalnız estetik bilincin «batışı» ile bağdaşma denemelerini göstermekle kalmıyor, aynı zamanda bu bağdaşmanın her zaman barıştırmacı olmadığına işaret ediyorlar. Çağdaş burjuva estetiklerinin çoğu, sanatlarındaki çöküntü eğilimlerine, «kaçırılan fırsatların» özlemi olarak bakarken, Maklun gibi teorisyenler karşı taarruz mevzileri alıyorlar. Onlar sosyal, genel anlamdan doğan bunalımın nedenlerini «sosyal bakımdan tarafsız olan» tekniğin üzerine «atma» yönteminden yararlanmakla yetinmiyorlar. Burjuva sanatının yazgısını «çaresizliğin» (Lev-Stros), genellikle sanatın yazgısıyla özdeşleştirme-

ye kalkıyorlar. Hattâ, bir adım daha ileri giderek bir «çıkış» yolu bulduklarını sanıyor yahut başkalarını kandırmak istiyorlar. Yeni ilişki araçlarının peşini bırakmayan güçlükler onların işine yarıyor. Bu durum içinde onlar, güya, «yeni bir kültüre şans» tanıyorlar. Oysa, görüldüğü gibi, bu «yeni tip kültür»ün de, çağdaş burjuva kültüründeki çaresizliğe tanıklık eden belirtilerden hiç bir ayrılığı yok.

«Kanıldaki» bu kapalı tespit, bugünkü Batı estetiğinin ideolojik hipertoni adını verdiğimiz olayın tipik bir örneğidir. Bu hastalık, yarattığı korkunun artmasıyla kendisi de gitgide ilerliyor. Bugünkü sanat teorisyenlerine ve eleştirmenlerine bunalımın asıl toplumsal nedenlerinden kaçınmaları, (Bart'ın dediği gibi «eksnomine» etmeleri), çağdaş kültürün ideolojik problemlerinin bataklığına dalmanın kaçınılmazlığı kadar gereklidir. Böyle bir paradoks karşısında kalan bu teorisyenler, bütün Batı estetiğini ve bu estetiğin felâket nedenlerini görüp de çıkış yolunu bulamayan sanatçıları da çıkmazın girdabına sokmaya çalışıyorlar. Ya her sanatın genesisini yok eden «görüş noktasız sanat» (Adorno), yahut da Maklun'un verdiği «taslağa» göre, «yeni tip» kültür... Bu biricik seçenek (alternatif) için sonuç meydanda: Estetik bilincin giderek yok olması... Ne yazık ki, bu dönülmez sonuca, kapitalist gerçeğinden büsbütün hayal kırıklığına düşen oldukça kalabalık bir teorisyen topluluğu katılıyor. Bu da ideolojinin durumunu belirlemek şöyle dursun, onu daha da bileşik hale sokuyor.

Burjuva estetiği, sanatın gelişimi için bir çıkar yol göstermek ve ona destek olmaktan acizdir. O, ister istemez, sanatı obur «kültür endüstrisinin» emrine veriyor. Burjuva estetiği, Batı sanatındaki bunalıma bizzat kendisi yardım ediyor ve bu alanda suçlamalardan korunmak için dış güçlükleri körüklemekte buluyor çareyi. Teknik kültürle tinsel kültür arasındaki ayrımları sonuna kadar abartıyor, «insanın genellikle

(19) Levis Mumford. Technics and Civizatin, p. 273.

iç kaynaklarından» kopuştuğunu iddia ediyor. Böylece kendi toplum sisteminde gizlenen temel nedeni örtbas etmek yada masumlaştırmak istiyor. Burjuva estetiğinin ideolojik hipertonişi işte burada ifadesini bulmaktadır.

Bugünkü burjuva estetiği, bir yandan bilimsel, teknik devrim «burcunda» sanatın olanakları incelenirken silkip atılmayacak olana nazik sorunları yani gittikçe artan enformasyon yaygınlığının bireysel estetik bilince yaptığı baskıyı, yeni «masmedia»lar arasındaki çelişkileri ve estetik şartlandırmayı (sanat alanında «dil dışı») sorunları bütün çıplaklığı ile ortaya koyuyor. Öte yandan bu sorunları titizlik ve kesinlikle ele alıyor, böylece kendi ideolojik çaresizliğine bir çıkış yolu araştırıyor. Örneğin, acaba müziğin bir «gürültü kulisi» olarak yozlaşmasına radyonun yardım edip etmediği sorunu, görünüşte bir yan sorun olsa da, ansızın ideolojik tartışmanın kesişme noktası haline geliyor. Burjuva estetiği ile tartışmalarımız somutlaştıkça hız alıyor. «Cephe çizgisi» bugünkü estetik kültürün «büsbütün özel» sorunların üzerinden de sezilir biçimde geçiyor.

Bulgarcadan çeviren: *Hüseyin Çelikkaya*

edebiyatın ideolojik eylemdeki yeri

Asım Bezirci

I

Bilindiği üzere, üretim güçleri ile üretim ilişkileri toplumun ekonomik altyapısını meydana getirirler. Bu temel yapının üzerinde ona uygun ideolojik üstyapı yükselir. Üstyapı bir yandan hukuk, felsefe, ahlâk, sanat gibi öğeleri, öbür yandan devlet, mülkiyet, din, siyaset gibi öğeleri, öbür yandan devlet, mülkiyet, din, aile, siyaset gibi kurumları ve bunların hepsine ilişkin görüşleri içine alır.

Gerçi altyapı, son çözümde, üstyapıyı belirler; ama, sırası gelince, üstyapı da onu etkiler. İkisi arasında tek yanlı, edilgin (passif) değil, çok yanlı, etkin (aktif) bir ilişki vardır.

Ayrıca, üstyapının çeşitli bölümleri arasında da karşılıklı bir ilişki görülür: Bu bölümler hem birbirine bağlıdır, hem de birbirlerini etkilerler.

Sanat ideolojinin, edebiyat ise sanatın dallarından biridir. Dolayısıyla, aynı karşılıklı ilişki edebiyat için de söz konusudur.

Bu bakımdan, gerek altyapının, gerekse üstyapının oluşumunda edebiyatın da azçok bir etkisi olduğu söylenebilir. Belki bu etki dolaylı ve sınırlıdır, ama *derin ve süreklidir*. Çünkü

(1) Daha önce bir dergide kısaltılarak yayımlanan yazının bütünüdür.

edebiyat, geniş anlamda, toplumun aynasıdır. Öyle ki, bir toplumun sınıfsal ve düşünsel yapısını, onu yansıtan bir edebiyat eserine, örneğin bir romana, bir hikâyeye, bir şiire, bir oyuna bakarak çıkarabiliriz. Elbette, bu çıkarım kimi eserler için geniş ve açık, kimi eserler için ise dar ve örtüldür. Fakat bütün eserler için az ya da çok geçerlidir.

Edebiyatın bu yansıtma işlemi, insanların içinde yaşadıkları çevreyi — belirli bir görüş açısından — tanımlarına yardım eder. Böylece, toplumdaki mülkiyet ve sınıf ilişkileri, zevkler ve inançlar, gelenekler ve kurumlar üstüne okurlar birtakım düşünceler, bilgiler edinirler. Bunun sonunda edebiyat, bireylerin belli bir yönde eğitilmesine, bilinçlenmesine yol açar. Onun için, yazarlara «bilinç mimarı», «ruh mühendisi» diyenlere hak vermek gerekir. Burada Marx'ın bir sözünü analım: «İnsan ancak eğitimle insan olur, gerçek yaradılışına kavuşur.»

Eğer yazar eğermen sınıfa bağlıysa, toplumu da onun çıkarlarına uygun olarak yansıtacak, okurlarının zevk, ahlâk ve inançlarını tutucu bir dünya görüşüyle yoğuracaktır. Tersine, eğer yazar yükselen sınıfa tutuyorsa, o zaman, toplumu da ona göre anlatacak, okurlarının zevk, ahlâk ve inançlarını geliştirecek, devrimci bir ideolojiyle donatacaktır.

Giderek edebiyat, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak «siyasal» bir işlev kazanacaktır: Üretim ilişkilerine göre toplumun değiştirilmesi ya da bunun önlenmesi yolundaki çabalara, ister istemez, bir katkıda bulunacaktır.

II

Edebiyatın bu katkısı, yazık ki, 1960-70 döneminde Türkiye'de genellikle görmezlikten gelinmiştir.

Gerçi gerici çevreler bu katkının önemini unutmamışlardır: Kendi yazarlarına ilgi göstermekten, ürünlerini değerlendirmekten geri durmamışlardır. Fakat ilerici çevreler, çoğun-

lukla, bunun tersi bir yol tutmuşlardır: Edebiyatla pek ilgilenmedikleri gibi edebiyatçıları da pek umursamamışlardır. Hattâ, zaman zaman, küçümsemiş, hor görmüşlerdir onları. Tek başına politikanın her şeyi değiştirebileceğini sanmışlardır. Başka bir deyimle, ideolojik eylemi politik eylemle sınırlayıp daraltmışlardır.

Nitekim politik dergilerden (Ant, Emek, Partizan, Proleter Aydınlik, Sosyal Adalet, Sosyalist Aydınlik, Türk Solu, Tüm, Yön vb.) ancak birkaçı arada bir edebiyata yer ayırmıştır. Ne var ki, bu da, çoğunca ya alışkanlıktan, ya kişisel ilişkiden ya da sayfa doldurma dileğinden ileri gelmiştir. Edebiyata bilinçle, inançla önem veren politikacı/yayımcı neredeyse parmakla sayılmıştır. Bundan ötürü, edebiyat örnekleri dergilerde birer «sığıntı» gibi yaşamışlardır.

Oysa, geçmişin sol dergilerinde çokluk bunun tersi olmuştur: Politika ile edebiyat kol kola yürümüştür. 1910-1950 yılları arasında çıkmış İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Kurtuluş, Aydınlik, Çığ, Adımlar, Yurt Ve Dünya, Ant, Gün, Yığın, Başdan, Barış, Gerçek vb. politik dergiler buna örnektir.

Üstelik bu, yalnızca sol için değil, sağ için de böyledir. Çünkü Tanzimat'tan beri yurdumuzda politik yayımla edebî yayım yan yana yürümüştür. O kadar ki, edebiyatın etkinliği bazen politik yayımları geride bile bırakmıştır. Bunu belgelemek üzere Şinasi, Nâmık Kemal, Ziya Paşa, Abdülhak Hâmit, Tevfik Fikret, Yahya Kemal, Mehmet Âkif, Ömer Seyfettin, Nâzım Hikmet, Yakup Kadri, Peyami Safa, Sabahattin Ali vb. yazarların adlarını anmak yeter. İstenirse, bu adlara başkaları da eklenebilir. Ama yalnızca politik yayımlarıyla isim yapıp günümüzde de yaşayan, etkisini sürdüren güçlü kişilere seyrek rastlanır. Daha doğrusu, bunların sayısı — edebiyatçılara oranla — devede kulaktır.

Bu gözlem 1960-70 yılları için de öne sürülebilir:

Aziz Nesin, Orhan Kemal, Hasan İzzettin Dinamo, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Samim Kocagöz, Rıfat Ilgaz, Yaşar Kemal,

A. Kadir, Enver Gökçe, Ahmed Arif, Attilâ İlhan, Hasan Hüseyin, Fakir Baykurt, Sermet Çağan, Bekir Yıldız vb. edebiyatçı yazarlar verdikleri ürünlerle, defalarca basılan eserleriyle kitlelerin bilinçlenmesine geniş ölçüde hizmet etmişlerdir. Üstelik, bu hizmet sözü geçen dönemin sınırlarını aşmış, günümüze değin gelmiştir. Kuşkusuz, yarına da uzanacaktır...

Buna karşılık, aynı dönemde politikacı yazarlar, dergiler kümelerine bölünmüş, — düşman yerine — birbirini karalamakla, çürütmekle vakit geçirmiş, okurların zihnini bulandırmışlardır. İçlerinden ancak birkaçı bu olumsuz davranışın dışına çıkmasını bilmiştir. Geriye kalanların çoğu kısa zamanda yaşarlığını yitirmiş, geçmişten şimdiye ulaşamamıştır, unutulmuştur.

III

12 Mart 1971'i izleyen acılı günler, neyse ki, durumda bazı değişimler meydana getirdi:

Sol eğilimli, politik içerikli yayınların kısıtlanması, toplatılması, yasaklanması yüzünden toplumcu aydınların çoğu edebî yayınları okumak zorunda kaldılar. Bu zorunluk, onlardan bir bölümünün edebiyatla ilgilenmesini, bir bölümünün ise ilişkilerini sıkılaştırmasını sağladı. Belki edebiyat, kimilerine göre, yine bir boşluğu dolduruyor gibiydi. Her şeye karşın, bazı değişimler de olmuyor değildi: Edebiyatın eşsiz, vazgeçilmez tadı ve ideolojik kavgadaki yeri, yararı yavaş yavaş kavranıyordu. Öte yandan, sıkıyönetimin güç şartları altında örnek bir direnişte bulunan Halkın Dostları, Gelecek, Yeni A, Yansıma, Yeni Adımlar gibi — Le Monde'un deyişiyle, «küçük ama yürekli» — edebiyat dergilerinin eylemi de bu kavrayışı pekiştiriyordu.

Gerçi 12 Mart'ın ertesinde de eski anlayışı sürdüren dergiler (İlke, Ürün, Emekçi vb.) eksik olmadı. Ama, sonunda, bazı devrimci yazarlar ve dergiciler geçmişteki ihmale, yanlışlığa parmak basmak gereğini duydular.

Örneğin, bir «aylık siyaset, kültür, sanat dergisi»nde, Yarına Doğru'da şöyle denildi:

«Bir dönem çıkmakta olan ve politik içeriğe daha çok ağırlık taniyan dergilerin kapatılmış yada kapanmak zorunda kalmış olmaları, okurun ilgisini kültür sanat dergilerine yöneltmiştir deniyor. Bu doğrudur. Ancak şu da doğrudur: politik içerikli dergilerin çıktığı dönemde de, kültür sanat dergilerinin izlenmemesi bir eksiklikti. Nitekim, bilinçli bir kesim, artık salt politik içerikli dergileri bulamamaktan değil, bu eksikliğin farkına varmış olarak kültür-sanat dergilerine eğilmektedir. Artık, sadece bilimsel eserler yada günlük politika içinde hedef belirleyici yazılar üzerinde değil, bir şiir, bir hikâye üzerinde de uzun uzun tartışılmakta, konuşulmaktadır ilercici çevrelerde. Bu oluşma, devrimci aydınların bir eksiklikten kurtulmuş olmalarıyla kalmamakta, aynı zamanda şiir, hikâye, eleştiri yazan yazarları da etkilemektedir.»²

Bir çeşit özeleştiri sayılabilecek bu satırlar gerçekçi olduğu kadar sevindiricidir de. Umalım ki, devrimci politikacılarımız olsun, yayımcılarımız, dergicilerimiz olsun bundan böyle edebiyata lâyük olduğu yeri verirler.

(2) Sakıp Coşkun — Kültür Sorunu Ve Dergiler, Yarına Doğru, Ocak 1974.

insan nasıl insan oldu

İki Sovyet Bilim İşçisinin hazırladığı «İnsan Nasıl İnsan Oldu» adlı iki ciltlik kitapta, insanın insanlaşmasındaki evreler, insanın doğaya hâkim olmak için nasıl savaştığı, dünyayı nasıl kavradığı, değiştirdiği; emeğin belirlenmesi, sermayeye karşı kıpırdanmalar; dinle bilimin anlaşmazlığı; bugünlere nasıl ulaşıldığı sosyalist açıdan sergileniyor.

Kitapta yer alan bazı başlıklar:

İnsan ikinci bir doğa yaratıyor * Bin yıllık okul * Dilden ele * İnsanı emek yarattı * Av toplumundu * Emeğin takvimi * Özel mülkiyet yoktu * Köleler ve özgürlük * İnsanın kendi malı - başkasının malı * Her şey ortaklı * İlk ozanlar * Köyde önce her şey ortaklı * Bilimin ilk sözü * Derken Pitagor çıkageldi * Heraklit düşünmeyi öğretti * Herodot'u dinliyoruz * Tanrısız ve eşitci Demokrit * Prometheus'u zincire vuruyorlar * Sokrat yanlıyordu * Platon'un hayal dünyası * Büyük düşünür Aristoteles * İskender ve Umut * Egemen sınıf düzeni * Bilim işçileri * Kafa ile el * Arşimet yasası * Kölelerin isyanı * Emeğe lânet * Bilimle uğraşanlar parçalanıyordu * Yeni düzen: feodalizm * Köylünün isyanı * Düşünen insan * Acı bir sevgiden yoruldu * Emek ve bilim * Bir dinsizin hikâyesi * Leonardo da Vinçi * Dante'nin bildiği * İlk sömürge * Köpeklere parçalatılan Kızıl-derililer * Kitap savaşa gidiyor * Bruno'nun ölümü insanın sonu değildi * vb...

İki cilt 20'şer liradan 40 lira.

HÜR YAYINEVİ — P.K. 1222 — İSTANBUL

büyük ihanet

Albert Kahn

Çeviren:
Mehmet H. Doğan

Amerikanın egemen sınıflarının, Amerikan halkına: işçilere, zencilere, sosyalistlere, ilerici aydınlara nasıl ihanet ettikleri «Büyük İhanet» te belgelerle anlatılıyor...

«... 1 Eylül 1939'da Hitler'in motorlu birlikleri, İkinci Dünya Savaşı'nı açarak Polonya'ya girdiğinde Birleşik Amerika'da 700'den fazla faşist örgüt vardı...» ★ «Gaz maskeleri takmış piyade askerleri, karılarını ve çocuklarını umutsuzca korumaya çalışarak kaçan işçiler üstüne göz yaşartıcı gaz bombaları atmaya başladılar. Yirmi kadar yalın kılıç süvari saldırıya geçti. Yoldan geçenler gazlandı, yerlerde sürüklendi ve atların ayakları altında çiğnendi...» ★ «22 Eylül 1948'de New York Eyaleti Komünist Partisi Sekreteri R. Thomson, iki kişinin saldırısına uğrayarak bıçaklandıktan yirmi gün sonra, karısıyla sinemadayken, evine polis ajanı R. J. Burke girdi. Soyundu, korkudan gözleri patlayacak gibi olan Thomson'un sekiz yaşındaki kızını banyoya sürükledi ve kapıyı içerden kilitleti. Bir süre sonra kapı kırılarak çocuk ajanın elinden zorla alındı. Mahkemede komünistleri sevmediğini söyleyen ajan Burke beraat etti...»

15 lira

HÜR YAYINEVİ — P.K. 1222 — İSTANBUL

darağacında röportaj

Julius Fuçik

çeviren:
İrfan Yalçın

Julius Fuçik, yazar, gazeteci, genç yaşında mücadeleye katılmış, kırk yaşında kurşuna dizilmiştir. Almanların Çekoslovakya'yı işgalinde tutuklandı, ve Berlin'de kurşuna dizildi. Bir süre sonra Fuçik'in yattığı hapisanenin gardiyantı, kocası gibi tutuklandığı halde bir rastlantıyla kurtulan karısı bayan Fuçik'e Julius'un verdiği yüz elli dokuz yazılı kâğıdı teslim etti. İşte her gün ölümü bekleyen bir devrimcinin öyküsü böylece kitap haline geldi. Şair ve hikâyeci İrfan Yalçın'ın Türkçesi bize Fuçik'i daha iyi tanıtmaktadır.

10 lira

HÜR YAYINEVİ — P. K. 1222 — İSTANBUL

tango

Georgi Karaslavov

Tango'da faşist saldırganlara karşı sabotajlar düzenleyen üç köylü sosyalistin idamı anlatılmakta; o zamanki Bulgar burjuvazisinin ve aydınlarının ilginç tavırları; üç devrimci köylü gencin aile çevreleri, eylemleri güzel bir anlatımla sergilenmektedir.

10 lira

★

şeftali hırsızı

Emilian Stanev

Yeni çıktı. Kitapta dört hikâye var. «Şeftali Hırsızı» bir uzun aşk hikâyesidir. Konusunu, Bulgaristan'ın Alman Nazi askerleri tarafından işgal edildiği sırada bir garnizon kumandanının genç ve güzel karısıyla bir Sırp esir arasında beliren sevdâ belirlemektedir. Bu hikâye ayrıca filme de alınmıştır.

10 lira

HÜR YAYINEVİ — P. K. 1222 — İSTANBUL